

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO
**GOSPODARSKA DEJAVNOST V SLOVENSKEM
ALPSKEM SVETU**

Ljubljana, avgust 2003

NINA KNAUS

IZJAVA

Študentka _____ izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom _____ in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

Kazalo:

UVOD	1
1. ZGODOVINA NASELITVE	2
2. BIOTSKA RAZNOVRSTNOST	3
2.1. Pomen živalskega in rastlinskega sveta za Alpe	5
3. GORSKO KMETIJSTVO	6
3.1. Območja z omejenimi dejavniki	6
3.1.1. EU in območja z omejenimi dejavniki	11
3.2. Alpske države in gorsko kmetijstvo	13
3.3. Zaraščanje kmetijskih zemljišč	15
3.3.1. Rešitve za zemljišča v zaraščanju	16
3.3.2. Ekološko kmetijstvo	17
3.3.2.1. Kmečka ekološka tržnica	18
3.3.2.2. Prepoznavnost ekoloških proizvodov	18
3.4. Slovensko kmetijstvo po osamosvojitvi	21
3.5. Kmetijsko investicijski program Slovenije	22
3.5.1. Investicije na kmetijah v Sloveniji	23
3.5.2. Podpore za območja z omejenimi dejavniki	24
3.5.2.1. Primerjava EU – Slovenija	24
3.5.2.2. Slovenija in financiranje na težavnostnih območjih	25
4. GORSKI TURIZEM	28
4.1. Planinarjenje	28
4.1.1. Planinske koč	29
4.1.2. Ekonomika planinski postojank	30
4.2. Naravne danosti gora	38
4.2.1. Viri energije planinskih koč	39
4.2.2. Odpadne vode v gorah	41
4.2.2.1. Čistilne naprave	42
4.3. Zimski turizem	44
4.3.1. Naravni pogoji za razvoj smučanja v Sloveniji	44
4.3.2. Podnebne nepravilike smučarskega turizma	45
4.3.2.1. Situacija v alpskih državah	46
4.3.2.2. Situacija v Sloveniji	46
4.4. Gorska reševalna služba	49
4.5. Nujnosti v gorskem turizmu	50

5. ALPSKA KONVENCIJA	51
5.1. Protokol promet	52
5.2. Protokol hribovsko kmetijstvo	53
5.2.1. Mleko	54
5.3. Protokol turizem	56
5.4. Protokol gorski gozd	58
5.4.1. Alpe – eno najbolj gozdnatih območij v Evropi	59
5.5. Protokol energija	62
5.5.1. Obnovljivi viri energije	62
6. REGIONALNO GOSPODARSTVO	63
6.1. Izvajanje programa sonaravnega okoljevarstvenega razvoja na lokalni ravni – primer občine Kranjska gora	64
SKLEP	65
LITERATURA	67
VIRI	70

UVOD

Alpski svet, ki pokriva eno tretjino Slovenije in je hkrati največji naravni prostor v Srednji Evropi, je zibelka, vir življenja in zakladnica naravnih potencialov, zato je ohranitev zdravja alpskega sveta ključnega pomena za našo prihodnost.

A “nič ni več tako, kot je bilo”, kot gobe po dežju se odpirajo številna problemska področja, kot npr.:

- degradacija krajine zaradi erozij, ki so posledica nepremišljenih in vse drznejših posegov v naravo,
- onesnaženost alpskih voda ter ogroženost zakladnice pitne vode za bodoče rodove,
- onesnaženost ozračja,
- degradacija gozdnega rastja,
- depopulacija in zaraščanje nekdanjih kmečkih površin alpskega prostora,
- stranski učinki razmaha gorskega turizma,
- izginjanje tradicionalnega načina življenja in ogroženost kulturne krajine.

Omenjena problematika, ki se pojavlja v zvezi z Alpami me ne preseneča, saj gre za najgosteje naseljeno, najbolj obiskano in preučevano gorstvo sveta. Velik pomen Alp, spoštovanje in povezanost, ki so jo naši predniki gojili do tega gorstva, pa tudi specifičnost tega dela sveta, se je skozi čas uveljavila tudi v izrazoslovju, v katerem se je z vzponom gorskega prvopristopništva (konec 19 st.) ukoreninil izraz alpinizem.

Alpski svet v sebi skriva dolgo zgodovino, ogromno naravno raznovrstnost in kulturno zaznamovanost, je vir energije, glavne življenjske tekočine, hkrati pa se odpira kot rekreacijski poligon. Tem za pisanje je torej neskončno. Glavni namen diplomske naloge, ki jo držite v rokah, pa je oris gospodarske realnosti alpskega sveta ter prikaz glavnih silnic, ki danes odločajo o usmeritvi gospodarske dejavnosti, s poudarkom na odnosu ekonomija – ekologija ter hkratnim upoštevanjem zgodovinskega pomena tega področja v okviru ohranjanja kulturne dediščine.

Diplomsko delo je razdeljeno na 6 glavnih poglavij:

V prvem delu je podan kratek zgodovinski razvoj alpskega sveta z vidika naselitve, začetka gospodarske dejavnosti ter glavnih razvojnih usmeritev, ki so alpski prostor pripeljale do sedanjega stanja.

V drugem poglavju se bralec sooči z izrazom biotska raznovrstnost, sedanjim stanjem in njenim pomenom za ohranitev življenja ter za celovit razvoj alpskega sveta. Nadalje je podan poudarek na pomenu ponovnega naseljevanja velikih zveri na področje Alp z vidika gospodarsko-turistične, kmetijsko-kulturne ter naravovarstvene dejavnosti.

Sledi obširno tretje poglavje, ki obravnava gorsko kmetijstvo kot nekdanjo poglavitno dejavnost alpskega sveta, ki pa se zaradi močne konkurenčne zapostavljenosti ter spreminjajoče se miselnosti, že nekaj časa umika z alpskega področja. V okviru podpoglavij sledi prikaz območij z omejenimi dejavniki za kmetijstvo, primerjava med EU in Slovenijo ter primerjava v okviru alpskih držav, poudarek na nevarnosti zaraščanja kmetijskih površin ter navedba protiukrepov, z osredotočenjem na ekološkem kmetijstvu. Na koncu so predstavljene spremembe v slovenskem kmetijstvu po osamosvojitvi, s poudarkom na kmetijsko-investicijskem programu, zlasti na področju financiranja težavnostnih območij.

Četrto poglavje obravnava gorski turizem, poletni in zimski. V okviru poletne dejavnosti je prikazana najbolj razširjena oblika gorskega turizma – planinstvo, zimski protipol pa je združen v smučariji in žičničarstvu, ki zadnje desetletje zapada v vedno globljo krizo. Kljub vsemu ima gorski turizem bodočnost, saj gre za izredno množično dejavnost, ki pa posega vedno globlje v nedolgo nazaj neokrnjene predele, kar ima tudi negativne posledice.

V petem poglavju sledi predstavitev Alpske konvencije in njenih protokolov, ki so bili sporazumno oblikovani in sprejeti s strani alpskih držav, s ciljem po zaščiti alpskega koščka zemeljskega površja.

V zadnjem, šestem poglavju, prihaja na vrsto regionalno gospodarstvo in njegov pomen za ohranitev alpske “prvobitnosti” ter razvoj celote narodnega gospodarstva države.

1. ZGODOVINA NASELITVE

V nižje predele alpskega sveta so se ljudje začeli priseljevati okoli leta 5300 p.n.š., v obdobju neolitika, proti koncu kamene dobe. Ukvarjali so se zlasti s poljedelstvom oz. pridelavo žitaric, živinorejo in obdelavo keramike. Z otoplitvijo podnebja (2200 – 800 p.n.š.) se je naselitev razširila vzdolž alpskih dolin ter na prisojna pobočja gorskih verig. Višje ležeči predeli so oživelili z odkritjem bakrove rude. Prvi naseljenci so se morali spopadati s številnimi naravnimi nepravilnostmi ter naporno kultivacijo naravnega sveta. Šele Rimljani so skozi prelaze potegnili poti, ki so gospodarsko oživile ta del imperija.

Od nekdanje ukoreninjenosti značilnosti prebivalcev Alp alias gorjanov je bila revščina, ki je bila posledica zlasti težjih naravnih okoliščin, v katerih so živeli. Ritem dela v višinskem svetu se še danes na kmetih razlikuje od ravninskega. Prebivalci Alp so namreč veliko bolj odvisni od naravnih muhavosti in letnih obdobij. Tako lahko govorimo o močni sezonskosti dela, ki se kaže v napornem delovnem ritmu v toplejšem letnem času in pasivnosti oz. počitku v času zime. Prav tovrstna vremenska pogojenost, v povezavi s tegobami nadmorske višine in razgibanostjo površja, močno omejuje in zmanjšuje konkurenčnost gorjanov v primerjavi z dolinci ter nekoliko pojasni izvor pregovorne gorenjske škrčnosti.

O prelomnem obdobju v Alpah lahko govorimo konec 19. st., ko je bila naseljenost Alp na višku, gradnja alpskih transverzal pa je povečala dostopnost alpskega območja in povezala ravninski in gorski svet ter podvrgla slednjega konkurenci doline. Cestni sistem in industrija, skoncentrirana v dolinah, sta povzročila začetek procesa praznjenja alpskega sveta ter posledično izginjanje kulturne krajine. Istočasno se je, s povečano prometno dostopnostjo, višanjem življenjske ravni mestnega prebivalstva ter naraščajočo onesnaženostjo zraka v mestih, začel vzpon alpskega turizma, ki prave razsežnosti dobiva danes.

Alpe so obširen muzej na prostem, izvir pitne vode, pomnik evropske zgodovine, ločnik med narodi, zatočišče preganjanih, vir surovin in še marsikaj.

2. BIOTSKA RAZNOVRSTNOST

Biotska raznovrstnost oz. raznolikost med živimi organizmi v njihovih specifičnih naravnih okoljih je, v okviru vzdrževanja ravnotežja ter zagotavljanja perspektiv za nadaljnji razvoj življenja na zemlji, velikega družbenega in gospodarskega pomena.

Eno glavnih vodil pri ohranjanju biotske pestrosti je skrb za zdravje okolja in posledično človeštva, saj je zdrava in raznolika narava vir prehrambenih in zdravstvenih potreb, ki se množijo ob skokovito naraščajočem svetovnem prebivalstvu. Poseganje ljudi v naravo oz. odmik od narave in sonaravnega bivanja se kaže v negativnih posledicah širom po svetu, ki vse pogosteje občuti posledice svojih zgrešenih dejanj na lastni koži, da o nič krivem živalskem in rastlinskem svetu sploh ne govorim. Tako smo priča vse pogostejšim naravnim katastrofam, lakoti, bolezenskim epidemijam, ki redčijo prebivalstvo na kriznih območjih kot neke vrste samouravnlalni sistem.

Zadnje čase je veliko govora o povečanju kakovosti naših življenj. Pa se vprašam, ali je instant, ki sicer daje hitrejši užitek, res boljše od polnosti okusa naravnega, neobdelanega, ki zahteva nekaj več energije, časa, vendar nenadkriljiv rezultat? Prav gotovo je vse povezano s priučenimi navadami in populariziranimi vzorci obnašanja, ki vodijo naša dejanja stran od narave v porabniško enoumje, katerega stranski učinek je poleg drugega občutno hendikepirana naravna struktura.

Vrednost, ki jo ima za nas biotska raznovrstnost, lahko razvrstimo v tri skupine:
(Strategija ohranjanja biotske raznovrstnosti v Sloveniji, 2002, str. 12)

3. neposredna uporabna vrednost

Gre za vrednost v obliki oprijemljivih "sadox" rastlinskega in živalskega izvora, ki nam jih daje narava. Poseben poudarek je na specifičnih rastlinskih in živalskih vrstah¹, ki so se prilagodile in uspevajo v ekstremnih življenjskih okoljih. Hkrati pa lahko v to skupino vrednosti vključimo tudi številne biogene medicinske in industrijske pripravke ter biogene gibalne sposobnosti z industrijsko uporabno vrednostjo (npr. pajkova mreža).

4. posredna uporabna vrednost

Gre za vrednost v smislu raznovrstnih, življenjsko pomembnih naravnih procesov ter učinkovitega odzivanja na spremembe v okolju (fotosinteza, čistilna funkcija vode).

5. estetska in kulturna vrednost

Gre za vrednost, ki nam jo naravni svet nudi v smislu individualnega čutnega dožemanja. Človek je bil še nedavno nazaj močno vezan na naravo, ki mu je dajala vse, kar je potreboval za življenje, ga navdajala s strahospoštovanjem, čudenjem, ki se je kazalo v številnih kulturnih običajih ter preko številnih starih modrosti dajala odgovore na vprašanja, skratka, predstavljala zakladnico življenja.

Pešanje biotske raznovrstnosti se kaže na številnih področjih. Po oceni Programa za okolje Združenih narodov je bilo do sedaj dokončno izbranih že cca. 24% vrst živali, zlasti kot posledica vzporednih procesov intenzifikacije gospodarske rabe prostora ter fragmentacije habitatov, podkrepjenih z vzponom množičnega turizma in tovrstnim dodatnim onesnaževanjem. Poleg divjega živalskega in rastlinskega sveta pa je opaziti izumiranje tudi v skupini od človeka vzgojenih vrst. Tako je zaskrbljujoč podatek, da v kategorijo ogroženih spada kar devet domorodnih slovenskih pasem domačih živali. Tovrstna problematika je zajeta tudi v program Alpske konvencije, v okvir prizadevanj po ohranjanju kulturne krajine slovenskega alpskega sveta. Obstaja pa tudi posebna konvencija, ki zajema celotno slovensko ozemlje, a se je omejila le na ohranjanje in pomen biotske pestrosti - Konvencija o biološki raznovrstnosti. V okviru konvencije obstaja rdeč seznam živalskih in rastlinskih vrst, čigar obstoj je, zaradi zmanjševanja biotske raznovrstnosti, najbolj ogrožen. Ustanavljajo se tudi zavarovana območja, zlasti tam, kjer se nahajajo specifične avtohtone vrste in, kjer je bogastvo naravnega sveta in njegovo ohranjanje tako večjega pomena v državnem oz. svetovnem merilu. Na tovrstnih območjih so postavljene določene posebne zahteve, ki pozivajo obiskovalce k specifičnemu obnašanju. Hkrati pa naj bi bilo tako območje strožje nadzorovano in deležno večjih ekonomskih vzpodbud za sonaravno razvojno dejavnost (npr. Triglavski narodni park – Priloga 1).

¹ Na območju Alp živi cca. 5000 rastlinskih vrst in celo čez 30 000 vrst živali.

2.1. POMEN ŽIVALSKEGA IN RASTLINSKEGA SVETA ZA ALPE

O pomenu biotske raznovrstnosti za zdravo okolje ter kakovostno življenje alpskih prebivalcev je že bilo nekaj napisanega. Na tem mestu naj kot primer navedem pomen obstoja določenih živalskih vrst kot območnih turističnih znamenitosti.

Veliki mesojedci, DA ali NE?

Velike zveri so bile nekdanj samoumevni sestavni člen živalskega sveta v Alpah. V preteklosti so bile sicer, v duhu močne negativne nastrojenosti in škodljive podobe v očeh ljudi, v večini primerov iztrebljene in pregnane, a danes se vračajo.

Ponovno naseljevanje pa je povezano z velikimi trenji med naravovarstveniki, za katere ponovna naselitev pomeni povečanje vrednosti narave in obogatitev alpskega sveta ter prestrašenimi kmetovalci, ki v prisotnosti velikih zveri vidijo le škodo in tveganje. Kakor je običajno v prepirih, se del resnice skriva na obeh straneh, na ramenih države pa visi obveza po razsodbi v prid vseh.

V sledeči SWOT analizi² sem opredelila nekaj poglobitnih mnenj za in proti ponovni naselitvi in zaščiti velikih zveri v Alpah in s tem posegla na področje, ki buri razprave med strokovnjaki, naravovarstveniki, lovci in lokalnim prebivalstvom ter tako še zdaleč ni dorečeno.

² **SWOT** je kratica za **S**trengths (prednosti), **W**eaknesses (slabosti), **O**portunities (priložnosti), **T**hreats (nevarnosti) – Analiza prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti. Gre za poseben pristop pri analizi položaja organizacije v okviru njenega notranjega in zunanjega okolja, čigar cilj je pomoč pri usmeritvi delovanja v prihodnosti.

SWOT analiza: Ponovna nadzorovana naselitev velikih zveri v alpski prostor

PREDNOSTI
<ul style="list-style-type: none">• bogat stalež parkljaste divjadi• pripravljenost države na izplačevanje relativno visokih odškodnin• nadzor nad živalsko populacijo• nujnost sodelovanja med okoljevarstvenimi, lovskimi in agrarnimi združenji (skupne “win – win” rešitve)
SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none">• neprilagojenost gorskih rejcev živine na nov izziv• nepripravljenost in zavračanje možnosti izgube v čredah• potrebne trajne spremembe v tradicionalnem načinu življenja• negativen odnos lovcev do štirinožne konkurence• strah lokalnega prebivalstva• stroga zaščita zveri, ki povzročajo škodo• poslabšanje konkurenčnosti gorskega kmetijstva v primerjavi z dolino
PRILOŽNOSTI
<ul style="list-style-type: none">• krepitev biotske raznovrstnosti• turistična znamenitost• ponovna vzreditev posebnih psov čuvajev – ovčarjev• ohranitev oz. prebujanje slovenske naravne dediščine• izobraževalni in informacijski ukrepi (večja okoljevarstvena osveščenost ljudi)• v prihodnosti nova oblika plena za lovce
NEVARNOSTI
<ul style="list-style-type: none">• zmanjšanje populacije drugih živali• škoda v pašnih čredah• nevarnost za ljudi• specializirana krdela roparskih volkov• nadaljnji proces opuščanja zemlje, praznjenja

1. GORSKO KMETIJSTVO

3.1. OBMOČJA Z OMEJENIMI DEJAVNIKI

Slovensko ozemlje, ki leži na prepihu močnih tujih gospodarskih interesov, hkrati pa ga lahko uvrstimo tudi na seznam tranzitnih področij, ima burno preteklost. Preživelo je množične selitve narodov ter številne posege v okolje. Že več tisoč let nudi zatočišče ljudem, ki so skozi čas s svojo dejavnostjo jemali in vračali v naravni prostor. Tako je prišlo na nekaterih

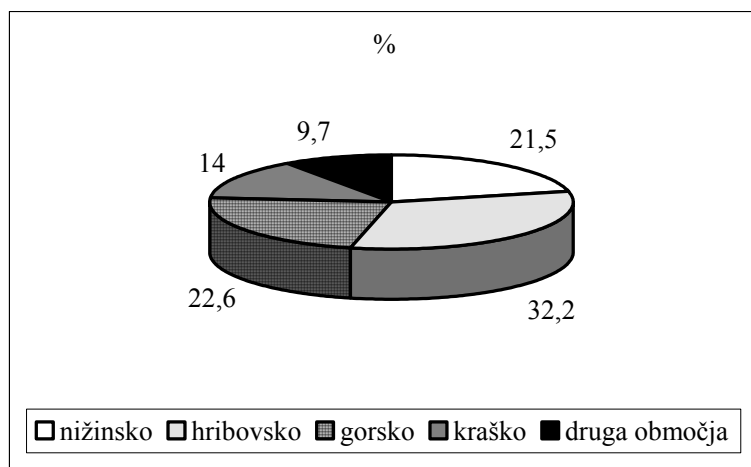
območjih, kjer je človek dolgo živel v odvisnosti od narave, do sovpliva, ki je oblikoval kulturno krajino, ostanki katere pa danes zaradi človekovega odhoda kopnijo in ponikajo.

Kulturna krajina, ki se je oblikovala skozi čas, je ustvarila življenjsko okolje za številne avtohtone vrste, ki so tam lepo uspevale. Z izginjanjem kulturne krajine prihaja tudi do degradacije habitatov, kar ogroža biotsko raznovrstnost na teh področjih. Slednja se lahko ohrani le v okviru trajnostnega razvoja³, ki bo težil k ohranjanju življenja in življenjskih navad ter s tem kulturne krajine na predelih, ki se že nekaj časa praznijo in so danes predmet tako gospodarskih kot ekoloških in bioloških prizadevanj. Govorim o predelih, označenih kot “območja z omejenimi dejavniki za življenje”, kamor spada tudi alpski visokogorski svet.

Do letošnjega leta smo v Sloveniji območja z omejenimi dejavniki za kmetijstvo razmejevali na:

- gričevnato hribovsko območje,
- gorsko višinsko območje,
- kraško območje,
- druga območja.

Slika 1: Delež naselij po težavnostnih območjih

Vir: Cunder, 2001, str.89

V okvir hribovskih in gorskih kmetij so se uvrščale tiste, ki so ustrezale naslednjim kriterijem:

- zemljišče ni dopuščalo oz. je močno omejevalo uporabo kmetijske mehanizacije,

³ Win-win princip trajnostnega razvoja

Pri trajnostnem razvoju gre predvsem za uravnoteženo gospodarjenje z naravnimi danostmi, ki zagotavljajo koriščenje le-teh tudi s strani bodočih generacij.

V konceptu trajnostnega razvoja se kot neločljiva dvojica pogosto pojavljata ekonomija in ekologija, kot sopotnici, ki se dopolnjujeta in sklepata kompromise v okviru razvoja alpskega sveta. V preteklosti je bila ekologija v precej podrejenem položaju, kar se danes kaže v obliki negativnih posledic neekološkega ravnanja in nas opominja, da je nadaljna pot možna le v primeru skupnega napredovanja in koristi obeh strani.

- odvisnost pridelka od klimatskih razmer in kakovosti tal,
- oddaljenost od gospodarskih središč in centrov odločanja,
- otežena dostopnost do kmetije,
- kriterij nadmorske višine (= 600 m).

Poleg omenjenih pogojev pa je obstajala še posebna kategorija “strmih kmetij”, ki so bile zaradi nagiba področja, na katerem so se nahajale, upravičene do višine subvencij, ki so jih prejemale gorske kmetije, čeprav so pripadale gričevnatemu svetu.

Z letošnjim letom je Slovenija, v okviru procesa poenotenja z evropskimi normativi in zakonodajo, uvedla novo opredelitev območij z omejenimi dejavniki, ki velja v EU (glej 3.1.1.).

S težavnostnimi območji so torej mišljena območja, kjer so življenjske in pridelovalne razmere kakorkoli omejene zaradi raznovrstnih naravnih ali družbenih ovir. Gre za območja, ki so kljub prizadevanjem po ohranitvi predmet praznjenja, staranja, zaraščanja in posledično propadanja kulturne krajine.

Vzroki za demografsko praznjenje in razkroj kulturne krajine so sledeči (Cunder, 1998, str. 37-47):

- nezadovoljiv nivo dohodka v prisotnih gospodarskih dejavnostih (kmetijstvo, gozdarstvo),
- odsotnost drugih nekmetijskih zaposlitvenih možnosti,
- nedosegljivost zaposlovanja v nekmetijskih dejavnostih v okviru dnevne migracije,
- slaba infrastruktura in povezanost z upravnimi središči,
- povečevanje industrijske in kasneje storitvene orientiranosti ter posmehljiva podoba kmeta v predstavah prebivalstva, zlasti mlajšega,
- odseljevanje mladega prebivalstva in s tem upad inovativne sposobnosti prebivalstva,
- manjša storilnost ostarelega prebivalstva,
- prepočasen razvoj kmetijske mehanizacije.

Sliko poselitve slovenskega ozemlja, ki je naseljeno zelo neenakomerno, še najbolj prikaže naslednja razpredelnica:

Tabela 1: Prebivalstvo in njegova razporeditev po težavnostnih območjih (popis 1991)

	Nižinsko območje	Območja z omejenimi dejavniki	Gričevnato hribovsko območje	Gorsko višinsko območje	Kraško območje	Druga območja
Prebivalci v mestnih naseljih (%)	68,8	22,9*	29,8	1,6	29,7	16,2
Povp. št prebivalcev na km ²	298,8	49,4	71,6	20,0	46,3	86,9

Vir: Cunder, 1998, str. 40.

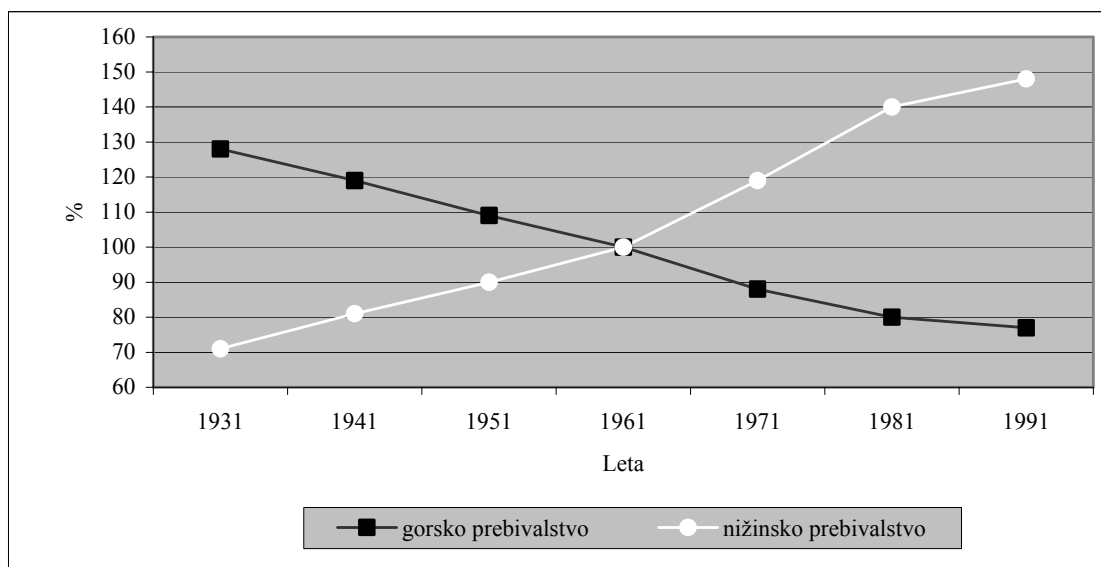
*Na območjih z omejenimi dejavniki živi v mestnih naseljih v povprečju 22,9% prebivalcev, medtem ko ostalih 77.1% prebivalcev živi izven mest.

Kakor je razvidno iz tabele, je nižinsko prebivalstvo naseljeno zlasti v mestih, medtem ko je zastopanost mestnih prebivalcev na območju z omejenimi dejavniki kar trikrat nižja, kar pa je predvsem posledica odsotnosti večjih urbanih centrov, pomanjkanja primerne infrastrukture, s tem zaposlitvenih možnosti, hkrati pa kot pomemben dejavnik lahko navedem tudi prisotnost tradicionalnega načina življenja, ki se je razvilo in živi zunaj mest. Velike razlike so tudi v razporeditvi prebivalcev na kvadratni kilometer.

Po čisti logiki bi lahko zaključili tako:

V nižinska območja, kjer je bilo življenje od nekdaj lažje in enostavnejše, se je naselilo več ljudi, saj je zemlja v prijaznih razmerah, z manj vloženega truda, bolje obrodila in nahranila več lačnih ust. Nasprotno je bilo v hribovsko-gorskih predelih zaradi samih reliefnih značilnosti, strukture tal, pa tudi podnebnih vplivov potrebno veliko več truda pri obdelavi. Poleg tega je bilo zaradi obilice gozdnih površin in nerodovitnega sveta veliko manj primernih območij za preživetje. Narava je dajala tako hrano manjšemu številu ljudi, zato je tod poselitev že od nekdaj redkejša.

Slika 2: Indeksi števila prebivalcev s stalno osnovo (1961=100) na gorskem in nižinskem območju v obdobju 1931-1991

Vir: Cunder, 1998, str. 41.

Iz slike 2 je razvidno, da so gorska območja že od začetkov 20. stoletja predmet stalne depopulacije, medtem ko nižinska območja istočasno beležijo kontinuirano rast prebivalstva. Prelomnica, ki končno napove popolno zmago nižinskih predelov, pa je začetek šestdesetih let 20. stoletja. Po letu 1961 (leto popisa prebivalstva) so namreč višinska območja zapadla v nemilost, prebivalstvo se je verujoč obljubam, v želji po udobnejšem življenju, množično selilo v mesta in zaposlovalo v razvijajočem se industrijskem sektorju. Posledično je v nižinskih, urbanih, industrijskih predelih prebivalstvo začelo še hitreje naraščati, medtem ko se je v gorskih predelih depopulacija nezadržno nadaljevala. Tako je bila za gorska višinska območja ocenjena kar 40% prisotnost naselij s povprečno letno stopnjo depopulacije manjšo od -1%, kar je rezultiralo v padcu populacije za več kot 20%. Prebivalstvo, ki je vztrajalo, je občutilo negativne posledice v smislu slabše zdravstvene oskrbe, zamiranja kulturnega življenja in občutka zapuščenost. Tudi tiste mlade družine, ki bi morebiti rade ostale v tem okolju, so bile in so še vedno primorane oditi, če ne zaradi drugega, zaradi izobraževalne mreže, ki v odmaknjena in od ljudi pozabljena območja ne seže.

3.1.1. EU in območja z omejenimi dejavniki

Območja z omejenimi dejavniki niso le specifična lastnost slovenskega ozemlja, temveč so prisotna tudi v okviru meja EU in sicer v precejšnjem obsegu.

V krog območij z omejenimi dejavniki po evropski in novi slovenski zakonodaji spadajo:

1. gorska območja,
2. druga območja z omejenimi dejavniki,
3. območja s posebnimi naravnimi in okoljskimi omejitvami.

1. Za opredelitev gorskih območij veljajo naslednji kriteriji:

- nadmorska višina 600, 700, 800 (odvisno od geografske lege),
- nagib 20%,
- kombinacija nadmorske višine in nagiba 15%.

Posebne obravnave sta deležni le Finska in Švedska, zaradi svoje geografske lege.

2. Kriteriji za določitev drugih območij z omejenimi dejavniki so:

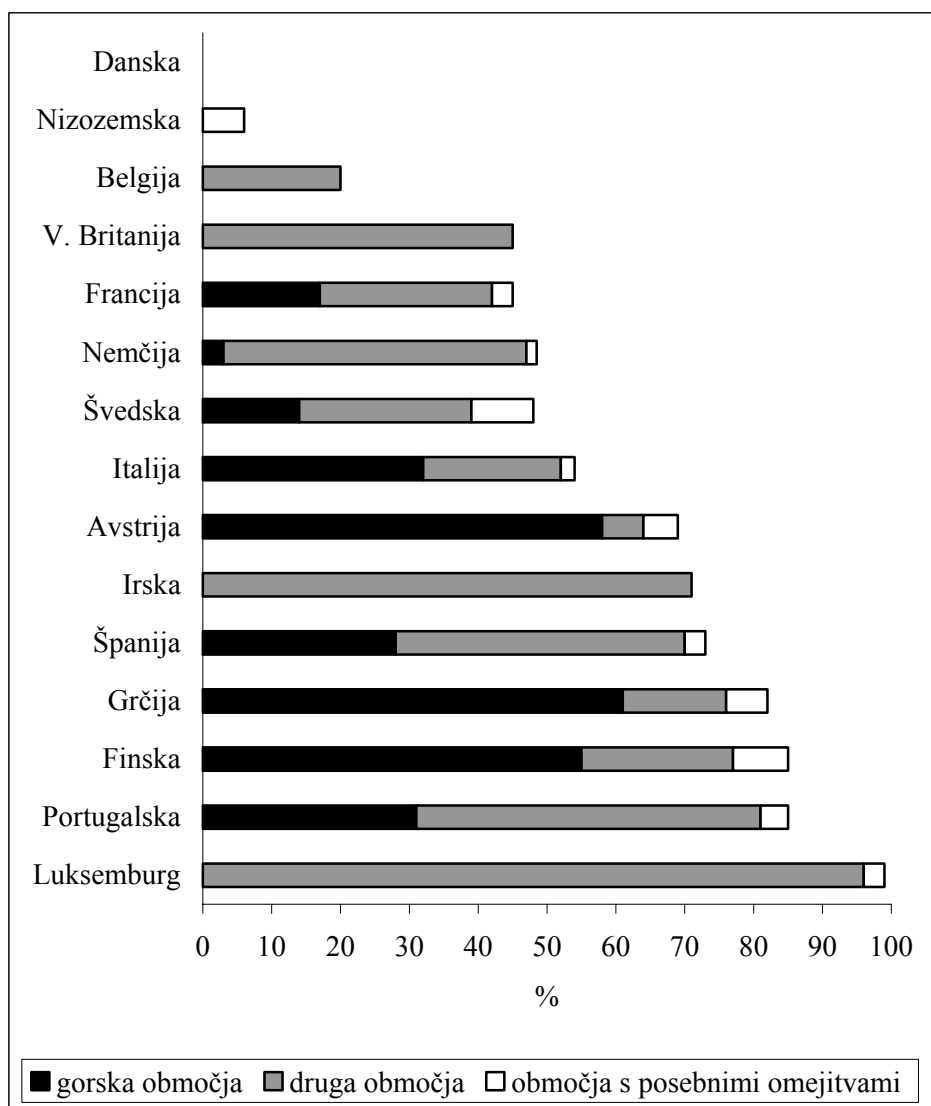
- kvaliteta tal (talno število = agregat indikatorjev o kvaliteti tal),
- rast prebivalstva (demografsko ogrožena območja – Goričko, Slovenske Gorice, Kras),
- delež agrarnega prebivalstva.

3. Kriteriji za določitev območij s posebnimi naravnimi in okoljskimi omejitvami:

- mokra tla (močvirska območja – Ljubljansko Barje),
- izrazito slana tla,
- močni vetrovi (burja v Vipavski dolini).

V zadnjo obravnavano skupino naj bi praviloma spadala manjša, specifična območja, ki ne presegajo 10% teritorija države.

Slika 3: Delež območij z omejenimi dejavniki v državah EU

Vir: Cunder, 2001, str. 87.

Težavnih površin za preživetje je v EU kar 78 mio ha oz. cca. 56%. Čeprav kar 2/5 vseh tovrstnih zemljišč leži v Franciji, lahko kot s tega vidika najbolj obremenjeno državo opredelimo Luksemburg, ki skoraj v celoti (98,4%) pripada opredelitvi območja z omejenimi dejavniki. S preko 80% zastopanostjo mu sledijo Portugalska, Finska in Grčija. Slednja ima tudi največ zemljišč v gorskih območjih (61,1%). Za petami sta ji Avstrija in Finska s svojim polarnim območjem.

3.2. ALPSKE DRŽAVE IN GORSKO KMETIJSTVO

Tabela 2: Časovna opredelitev podatkov za potrebe primerjalne analize alpskih držav

Država	Aktualno obdobje	Primerjalno obdobje
Avstrija	1995	1983
Švica	1996	1985
Nemčija	1994	1983
Francija	1988	1979
Lihtenštajn	1995	1985
Italija	1990	1982
Slovenija	1991	1981

Vir: Poročilo o Alpah 2, 2002, str. 156.

Tabela 3: Število kmetij v alpskem prostoru v primerjalnem in aktualnem obdobju

Država	Primerjalno obdobje	Aktualno obdobje	Zmanjševanje št. kmetij na leto (v %)
Avstrija	118.681	112.551	0,4
Švica	48.615	38.836	2,0
Nemčija	11.830	11.206	0,5
Francija	42.596	32.877	2,8
Lihtenštajn	448	401	1,1
Italija	292.242	247.110	1,7
Slovenija	52.347	39.267	2,8
Alpe	566.759	482.248	1,5

Vir: Poročilo o Alpah 2, 2002, str. 157.

Na podlagi podatkov iz tabele ugotavljam, da je na celotnem alpskem prostoru zaznati negativno rast v številu kmečkih gospodarstev, vendar se moč upadanja med državami močno razlikuje. Tako na primer v Avstriji in Nemčiji v opazovanem obdobju ni opaziti večjega opuščanja kmetij, medtem ko je situacija v Sloveniji in Franciji nasprotno veliko bolj zaskrbljujoča. Ob tem naj omenim, da je gostota kmetij največja v alpskem prostoru Italije in Slovenije, medtem ko je v Franciji ravno obratno.

Tabela 4: Struktura rabe kmetijskih zemljišč v Alpah

	Travinje	%	Njive	%	Trajni nasadi	%	Druga obdelovalna zemljišča	%
Avstrija	1.503.528	87,6	202.300	11,8	5.605	0,3	4.141	0,2
Švica	362.140	88,3	32.857	8,0	8.693	2,1	6.222	1,5
Nemčija	139.949	96,8	3.830	2,6	123	0,1	689	0,5
Francija	468.280	67,1	197.075	28,2	29.887	4,3	2.951	0,4
Lihtenšt.	2.622	70,4	1.088	29,2	14	0,4	3	0,1
Italija	1.172.674	85,6	86.260	6,3	87.783	6,4	23.148	1,7
Slov.	144.530	69,2	51.137	24,5	13.045	6,3	-	-
Alpe	3.793.723	83,3	574.547	12,6	145.150	3,2	37.154	0,8

Vir: Poročilo o Alpah 2, 2002, str. 160.

V vseh alpskih državah, brez izjeme, veliko večino zemljišč zavzemajo travniški in pašniški predeli. Omenjeni pojav je zlasti prisoten v alpskem predelu Nemčije, kjer je ostalih kmetijskih površin le za vzorec. Večjo prisotnost poljedelske dejavnosti je zaslediti v Franciji, Lihtenštajnu in Sloveniji, kar je zlasti posledica geografske lege in s tem ugodnejših pogojev za tovrstno dejavnost.

Tabela 5: Struktura živine v alpskem prostoru

	Govedo	%	Prašiči	%	Drobnica	%
Avstrija	1.177.044	59,5	496.160	25,1	305.100	15,4
Švica	730.022	54,2	279.551	20,8	336.319	25,0
Nemčija	158.909	87,0	6.276	3,4	17.474	9,6
Francija	333.941	23,8	106.293	7,6	963.566	68,6
Lihtenštajn	6.089	50,1	2.739	22,5	3.324	27,4
Italija	793.014	58,0	272.086	19,9	302.331	22,1
Slovenija	137.264	70,9	43.153	22,3	13.311	6,8
Alpe	3.336.283	51,5	1.206.257	18,6	1.941.425	29,9

Vir: Poročilo o Alpah 2, 2002, str. 161.

V alpskem gospodarskem prostoru največji delež živine zavzema govedo, sledi drobnica, najmanj pa je prašičev. Od skupne slike celotnega alpskega prostora odstopajo Avstrija, Slovenija in Francija. Za Avstrijo je značilna največja zastopanost prašičev v Alpah. Vzreja prašičev presega prisotnost drobnice, še vedno pa kot glavna domača žival prevladuje govedo. V Sloveniji je v primerjavi z ostalimi alpskimi državami opaziti zelo majhno prisotnost

drobnice in nadpovprečno prašičjo vzrejo, medtem ko govedo na slovenskih alpskih kmetijah močno prevladuje. Specifičen prostor v smislu vzreje domačih živali je Francija, kjer močno prevladuje drobnica nad govedorejo, medtem ko je prašičereja slabo zastopana. Najmanj prašičev vzredijo v Nemčiji, kjer močno prevladuje govedoreja.

Tabela 6: Starostna struktura gospodarjev na kmetijah v alpskem prostoru

	Delež kmečkih gospodarjev, starejših od 45 let, pri skupnem številu kmetij (v %)
Avstrija	55,6
Švica	58,0
Nemčija	44,5
Francija	69,7
Lihtenštajn	65,9
Italija	75,8
Slovenija	72,8
Alpe	68,3

Vir: Poročilo o Alpah 2, 2002, str. 165.

Eden od večjih problemov, ki se omenjajo vzporedno z opuščanjem alpskih kmetij, zaraščanjem nekdanjih kmetijskih površin ter posledično degradacijo kulturne krajine, je tudi staranje kmečkih gospodarjev. Kakor je razvidno iz preglednice, je stanje v večini alpskih držav zelo slabo, saj je povprečno v Alpah kar slabih 70% gospodarjev, starejših od 45 let. Opazno preseganje alpskega povprečja je opaziti v Italiji in Sloveniji, medtem ko se obravnavano število v Nemčiji giblje veliko nižje od povprečja.

3.3. ZARAŠČANJE KMETIJSKIH ZEMLJIŠČ

Alpski svet je svojevrsten zaradi podnebnih dejavnikov, nadmorskih višin ter reliefne razgibanosti, ki sicer ne onemogočajo kmetijske obdelave, a jo otežujejo in s tem dražijo. Nadmorska višina in podnebni vplivi močno vplivajo na strukturo vegetacije na tem delu zemeljskega površja. Obenem se z naraščajočo višino zmanjšuje izbor rastlinskega sveta ter slabšajo pridelovalne razmere, kar je poleg neugodne lastniške strukture oz. razdrobljenosti posesti eden pomembnih vzrokov za opuščanje obdelave, zapuščenje zemlje ter končno zaraščanje zemljišč. Med vzroke za zaraščanje pa poleg naravnih in socioekonomskih spadajo tudi agrarno-politični vplivi. S temi so mišljene zgrešene politične odločitve v preteklosti, takoimenovani “agrarni maksimum” (omejena količinska pridelava na kmetijski površini - največ 10 ha - z omejitvijo pri nakupu dodatnih zemljišč), dedovalna politika in drugi predpisi, ki so dodatno omejevali možnost za okrepitev posesti.

Tabela 7: Zaraščanje kmetijskih zemljišč v slovenskem alpskem svetu (Agrokarta 1990)

	Zemljišča v zaraščanju skupaj (ha)	Drevesno grmovna vegetacija (%)	Grmovna vegetacija (%)	Delež od skupne kmetijske zemlje (%)
Alpski svet - skupaj	19 735	88,8	11,2	55,6
Julijske Alpe	14 791	90,7	9,3	65,2
Kamniško-Savinjske Alpe	2 954	91,7	8,3	48,3
Karavanke	1 994	69,8	30,2	29,8

Vir: Cunder, 1998, str. 167.

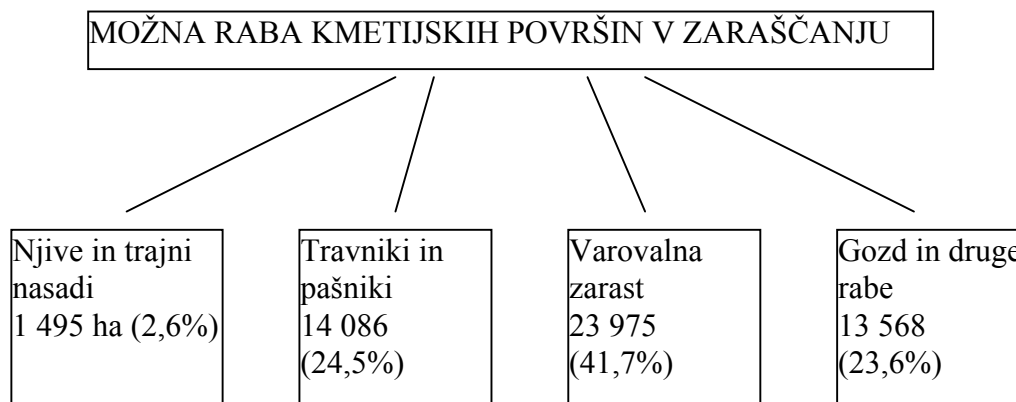
Po mnenju enega dela strokovnjakov zaraščanje kmetijskih površin ni prav nič slabega. Na proces gledajo celo v pozitivni luči, saj menijo, da je gozdarstvo najbolj prilagojeno naravnim razmeram. Tako zaraščanje jemljejo kot pot v ekološko ozdravitev prostora.

Večina strokovnjakov pa zaraščanje kljub vsemu obravnava kot negativen proces, tako iz etnološkega, kot iz ekološkega vidika. Poleg izginjanja kulturne krajine poudarjajo negativne vplive opuščanja pridelave na okolje. Na podlagi določenih primerov dokazujejo, da se ranljivost okolja z zaraščanjem povečuje, saj ima kmetijska obdelava na določenih zemljiščih poleg proizvodne tudi varovalno funkcijo. Primer za to so nepokošena pobočja planinskih travnikov, ki so veliko bolj plazovno ogrožena kot pokošeni deli. Poleg tega pa se zemljišča v zaraščanju hitro spreminjajo in so s tega vidika zelo nestabilen ekosistem.

3.3.1. Rešitve za zemljišča v zaraščanju

Alpski višinski svet s svojimi podnebnimi dejavniki in specifičnim naravnim okoljem onemogoča intenzivno obdelavo. Ekstenzivna travniška raba ter reja pašne živine je okolju najbolj prilagojena kmetijska gospodarska dejavnost. Na območjih, kjer rešitev v obliki živinoreje ni možna, strokovnjaki predlagajo nekatere druge ekstenzivne načine obdelave, npr. gojenje raznovrstnega jagodičevja in zdravnih zelišč. Za predele, ki jih kmetijsko zaradi kateregakoli razloga ni možno oživiti, pa kot edina sprejemljiva rešitev ostaja načrtovano in strokovno vodeno pogozdovanje.

Slika 4: Možna raba kmetijskih zemljišč v zaraščanju (Agrokarta 1990)

Vir: Cunder, 1998, str. 173.

Obstajajo pa tudi drugi načini, s katerimi je možno ohraniti “življenje” v Alpah. Ker so gorski kmetje s svojim pridelkom v močno podrejenem položaju in veliko težje cenovno konkurirajo dolincem, jim kot ena glavnih rešitev preostaja usmeritev v specialno pridelavo oz. neke vrste nišno dejavnost, v okviru katere bodo lahko izkoristili potenciale, ki jih ponuja okolje, v katerem živijo in delajo. Primer ene takih usmeritev je ekološko kmetijstvo, ki se na slovenskih tleh šele prebujata, poleg tega pa zaradi vedno večje osveščenosti potrošnikov ter poplave gensko predelane ali kakorkoli drugače obdelane hrane močno pridobiva na pomenu. Gorsko območje je zaradi svoje lege in naravne specifikke odmaknjeno od zunanjih vplivov, hkrati pa omenjena distanciranost in “neokrnjenost” naravnega sveta dajeta dobro osnovo za obravnavano dejavnost.

3.3.2. Ekološko kmetijstvo

“Ekološko kmetijstvo je način trajnostnega kmetijstva, ki v pridelavi hrane temelji na ravnovesju v sistemu tla – rastline – živali – človek in sklenjenem kroženju hranil v njem.” (Bavec et al., 2001, str. 9)

Iz podane opredelitve sledi, da ekološkega kmeta naj ne bi vodil finančni motiv v smislu maksimalnega zaslužka, pač pa sonaravno delo s končnim ciljem pozitivnega vpliva na okolje in s tem rodovitnost tal. Glavni pogoj za ohranitev naravne raznovrstnosti in celostne podobe take kmetije je popolna preusmeritev na vseh področjih, saj se le na tak način zagotovi zadosten in kvaliteten življenjski prostor za koristne organizme v tleh, hkrati pa pridobi tudi zaupanje in zvestobo potencialnih kupcev.

3.3.2.1. Kmečka ekološka tržnica

Ekološka tržnica domačih proizvodov pomeni za kupce zaželeno alternativo ob poplavi konvencionalno pridelane zelenjave in sadja, ki na naš trg prihaja iz vse bolj oddaljenih koncev sveta.

V Sloveniji se ekološke tržnice pojavljajo v Ljubljani, Naklu pri Kranju, Celju, Novem mestu in nenazadnje v Mariboru, ki je zaradi svojega statusa Alpskega mesta leta 2000 (glej poglavje 5, primer 4) sploh predmet zase.

MARIBOR:

Prav zaradi podelitve častnega naziva Alpsko mesto leta 2000, izhajajočega iz Alpske konvencije, je bil Maribor pri projektu oblikovanja ekološke tržnice deležen posebne pozornosti, tako Mestne občine Maribor, kot tudi podpore s strani Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano RS.

Na tržnici se ponuja sezonsko sadje in zelenjavo, žita, jajca, zelišča ter določene izdelke iz omenjenih živil. Cena se oblikuje v odvisnosti od tehnološke zahtevnosti pridelave, pa tudi v odvisnosti od ponudbe in povpraševanja. Velika prednost tržnice je neposreden stik med kupci in prodajalci, kar omogoča komunikacijo in s tem izmenjavo želja, potreb, hkrati pa ustvarja zaupanje in daje možnost za dolgoročnejše sodelovanje. Kmetje na tržnico pripeljejo sveže, kvalitetne pridelke, za katere je jamčeno, da niso gensko spremenjeni, kar pritegne skupino ozaveščenih kupcev. Hkrati pa se tržnica nahaja na Glavnem trgu, ki je priljubljeno shajališče turistov. Omenjena tržnica je torej posebnost, ki pritegne pozornost in popestri turistični izgled mesta, hkrati pa oživlja mestno jedro.

Poleg tržnice je v obdobju od 1.1. – 31.10. 2002 je potekal Phare-ov projekt “Predelava in trženje ekološko pridelane hrane”. V okvir tega projekta, ki so ga izvajali na KGZS-KGS Maribor so spadala delovna srečanja, promocija ponudbe in organizacija nove prodajne mreže ekoloških kmetij ter izobraževalna srečanja ekoloških kmetov. Le-ti so lahko pridobili certifikate s področja predelave mleka in peke v krušnih pečeh. Organizirane so bile tudi ekskurzije na avstrijsko Štajersko in Koroško, kjer so se udeleženci seznanili z načini predelave žit, zelenjave, sadja, eko mesa in eko mleka ter tako pridobili novo znanje s področja okoljsko orientiranega in naravnega kmetovanja.

3.3.2.2. Prepoznavnost ekoloških proizvodov

Današnji čas za kmete ne pomeni nič dobrega. Pred vstopom v EU se soočajo z velikimi strahovi v obliki močne evropske konkurence, ki bo s svojim tehnološko dodelanim pridelovalnim sistemom povozila naše "kmetiče". Tako se nekateri podjetnejši že preusmerjajo, rastejo in si na tak način delajo ščit pred prihajajočim in pričakovanim napadom.

Druga alternativa, ki se je lahko oprimejo, ki pa po vsej verjetnosti poleg podjetniške žilice zahteva še nekaj več truda, je ekološko kmetijstvo. Na poti, ki gotovo ni kratka, pa kmet ni sam. Leta 1999 je bila ustanovljena Zveza združenj ekoloških kmetov, ki kmetom pomaga v času prestrukturiranja (ponavadi 2 leti), kasneje pa jih tudi podpira pri trženju pridelka, promoviranju ekološkega kmetijstva v javnosti (informativne zgibanke, različne publikacije), oblikovanju prepoznavne embalaže ter predstavljanju na sejnih in drugih prireditvah. Eden poglobitnih in prvih namenov omenjene zveze po ustanovitvi je bilo tudi oblikovanje enotne znamke za ekološko pridelana živila. Blagovna znamka **Biodar** tako zagotavlja prepoznavnost ekoloških pridelkov ter ustvarja zaupanje kupcev, saj je podeljena le tistim kmetom, ki delujejo v skladu s standardi zveze. Gre torej za enotno, kolektivno znamko, ki ima veliko večjo možnost pri ustvarjanju prepoznavnosti v očeh kupca, kot pa številne bio oznake. Hkrati pa se tako znamko lahko poudarja tudi v okviru turističnega informiranja in ponudbe v Sloveniji, z namenom ohranjanja naravne in kulturne dediščine.

Primer ekološke blagovne znamke, ki se je razvila na pohorskem hribovskem območju, ki spada v okvir predelov z omejenimi možnostmi za kmetovanje, je "**Pohorje beef**". Blagovna znamka, ki pokriva rejo krav dojlj, se je razvila kot odgovor na težke razmere hribovskega kmetovanja in posledično zaraščanje travnatih zemljišč. Območje, od koder dejavnost izhaja, obsega deset občin pohorskega pogorja in Kozjaka. Povprečna starost kmečkih gospodarjev je 45 let, za nasledstvo pa se ni bati. Reja krav dojlj je ekstenzivne narave in zahteva še določene dohodkovno dopolnilne dejavnosti, npr. gozdarstvo, turizem, itd.. Omenjena reja prejema tudi podporo s strani države, ki deli finančne spodbude v odvisnosti od velikosti dejavnosti na kmetiji. Razpisane pa so tudi premije za rejo, za meso in nadomestila za kmetovanje na območjih s težjimi pogoji za kmetovanje.

Glavni pomen posedovanja blagovne znamke je pridobitev zaupanja v očeh kupcev, vzdrževanje stalne kakovosti, cen in zagotovilo o slovenskem poreklu.

Tabela 8: Pogoji, prednosti in pomanjkljivosti pri različnih načinih prodaje ekoloških pridelkov

	Neposredna prodaja na domu	Neposredna prodaja na tržnici	Po pošti/ Paketna prodaja	Regionalna prodaja (trgovine, restavracije, hoteli)	Prodaja grosistom, velikim trgovinam
Pogoji	Bližina kupcev, veselje do stika s kupci, dogovor z drugimi kmeti, prodajalna na kmetiji	Potreben širok sortiment pridelkov, veselje do stika s kupci, redno pojavljanje na tržnici	Potrebno poiskati stranke, postopna prodaja	Dovolj velik sortiment, zanimive specialitete, vrhunska kakovost, dober servis za oskrbo	Večje količine enega pridelka
Prednosti	Stik s porabnikom, višje cene, zaupanje porabnikov, finančna likvidnost, večja neodvisnost	Stik s kupci, višje cene, večja likvidnost	Pokritje večjega območja, oddaljenost od kupcev ni pomembna	Stik z odjemalci, dogovor o količinah vnaprej	Večje količine, redno povpraševanje, možen odvoz pridelkov z dvorišča
Pomanjkljivosti	Velika poraba časa za prodajo, večji sortiment ponudbe, potrebni so skladišni prostori, promet na dvorišču	Potrebna oprema, potreben čas za prodajo, prodajni in prevozni stroški, potrebno skladišče, konkurenca	Zahtevna, več administracij, priprava paketov	Nižje cene, potrebna je redna dobava, v času dopustov je povpraševanje manjše	Ni stika s porabniki, odvisnost od veletrgovine, nižje prodajne cene

Vir: Bavec et al., 2001, str. 28.

Primer 1: Ekološka kmetija Krameterhof v avstrijskem Lungau

Kmetija zakoncev Holzer, ki se s svojimi 45 ha razprostira od 1100 do 1500 m nadmorske višine, je pravi čudež alternativnega kmetovanja. Na območju, kjer v naravnem okolju

uspevajo zlasti trava, iglavci in vse manj listnatega drevja, sta zakonca uspela vzgojiti rastlinske vrste, ki ne le, da ne spadajo na tako nadmorsko višino, ampak hkrati sploh niso značilne za alpski geografski prostor. Med drugim tako zakonca na svojem posestvu gojita češnje, hruške, vinsko trto, breskve, kivi, marelice in marone.

Holzerjevih postopkov, ki omogočajo tako rastlinsko pestrost in sonaravno bivanje, na tem mestu sicer nima smisla opisovati, omenim naj le nekaj zanimivosti. G. Holzerju vse uspe na naraven način oz. z izrabljanjem potencialov, ki mu jih ponuja narava. Tako na primer ob določene rastline postavlja kamnite bloke, ki služijo kot akumulatorji toplote in vetrobrani, za potrebe prezračevanja in gnojenja zemlje goji deževnike in gradi na simbiozi rastlin. Primer za to sta grah in fižol, ki stimulirata rast koruze, le ta pa plezalkama nudi oporo pri rasti. Nenavadna je simbioza ginsterja, ki sicer uspeva v Istri in rumenega svišča, značilnega za višine nad 2000 metrov.

Kako jima uspeva pri povprečni letni temperaturi 4,5°C in 722 mm padavin?

“Sodobno kmetijstvo se skoraj vsega loteva narobe: rastline sili v odvisnost, izžema prst – to je zločin zoper Naravo”, pravi Sepp Holzer (Videnšek, 2002a, str. 97).

Več o ekološki kmetiji Krameterhof v Prilogi 2.

Trenutno je ponudba ekoloških pridelkov na slovenskih tleh šibka, kar daje veliko prostora za uveljavitev domačih pridelovalcev. Pred vstopom v EU je skrajni čas za zapolnitev te vrzeli. Raziskave namreč kažejo potrebo po 20% porastu domače ponudbe, da se bo slovenski trg po vstopu v EU uspel izogniti prevladi tuje uvožene ponudbe ekoloških pridelkov.

3.4. SLOVENSKO KMETIJSTVO PO OSAMOSVOJITVI

Leto 1991 pomeni veliko prelomnico za Slovenijo kot državo in gospodarstvo. Prvi udarec, ki je sledil po osamosvojitvi, je bila izguba velikega jugoslovanskega trga, ki je v prejšnjih časih pogoltnil velike količine slovenske mlečno-mesne proizvodnje. Po drugi strani pa je omenjeni preobrat tudi nekoliko razbremenil naše kmetijstvo, ki kar v cca. 70% ustreza opredelitvi območij z omejenimi dejavniki, pomembne konkurence iz “jugoslovanskih žitnic”, s seveda veliko ugodnejšimi pogoji za kmetovanje.

Če na Slovenijo pogledamo še z vidika gozdnatosti, ugotovimo, da gre za izredno močno poraščenost z gozdnim rastjem, kar 50-odstotno. Po letu 1991 se je začel dolgotrajni proces privatizacije obsežnih površin državnih gozdov. Velik je pomen zlasti privatizacije gorskega gozda, ki je pripeljala v izboljšanje položaja določenih gorskih kmetov, povečanje njihovih posesti, vendar gospodarske stagnacije in staranja gorskega prebivalstva ni zavrla. Delno pa je to pripomoglo k izboljšanju novega izhodiščnega položaja, olajšalo pot in vzbudilo upanje v

gospodarsko oživitev naših Alp, za katere pa zaenkrat, gledano z vidika kmetijske situacije na celotnem področju države, ne kaže prav dobro. Investicije na kmetijah so namreč v zadnjih letih močno upadle, saj so kmetije zaradi negativnih izkušenj iz časa prejšnjega sistema izredno nezaupljivi do kakršnegakoli sodelovanja, tako v smislu združništva, kot tudi raznovrstnih vlaganj.

Zadnja leta je zaslediti močno upadanje števila kmetij, v povprečju 2800 kmetij na leto oz. cca. 7 kmetij na dan (Jankovič, 2002, str. 8), kar je zlasti posledica ukoreninjenega trenda starajoče se populacije, ki za sabo pušča opuščene, naravni degradaciji podvržene posesti. Največji problem izhaja iz dejstva, da so propadle kmetije izgubljene tudi z narodnogospodarskega vidika, saj za kmetijstvo zavzetih potomcev ni, zemlja pa tudi ne prehaja pod okrilje manjšega števila večjih kmetov. Zaradi nezadostnega dohodka in neurejenega položaja kmetov, večino na slovenskem ozemlju danes predstavljajo polkmetije, medtem ko je pravih kmetij, ki živijo le od kmetijstva, le še okoli 18%. Obstaja tudi podatek, da je stopnja slovenske samooskrbe s hrano v zadnjih letih padla pod 60%, kar je precej zaskrbljujoč podatek, če upoštevamo evropski pristop, ki zasleduje in stremi k vsaj 80% preskrbljenosti z lastno hrano.

Slovenska država je s svojim razgibanim površjem specifični kmetijski primer, ki se pri kmetijski obdelavi pogosto težko zgleduje in primerja s sosednjimi državami. Slovenija, razen Prekmurja, nima takoimenovane "žitnice", obsežnih ravninskih predelov, ki bi omogočali intenzivno pridelavo in temu primerno uporabo velike kmetijske mehanizacije. Za primer naj navedem, da traktor, prilagojen strmim predelom, stane okoli 70.000 evrov, česar pa si, za potrebe tistega "koščka" zemlje, ne more privoščiti noben slovenski hribovski oz. gorski kmet. Zaradi manjše pridelave, ki se opravlja na preprostejši, manj mehanizirani način, je slovenska pridelava v primerjavi z drugimi državami, npr. članicami EU, težja in dražja, medtem ko jo po vstopu v EU čaka veliko naprednejša in stroškovno učinkovitejša konkurenca.

3.5. KMETIJSKO INVESTICIJSKI PROGRAM SLOVENIJE

Splošni vpogled v slovensko kmetijstvo bi, po besedah dr. Emila Erjavca, dal naslednjo podobo povprečnega slovenskega kmeta – moškega spola, starejši od 55 let, skoraj brez poklicne izobrazbe v kmetijstvu, kmetovanje na nekaj čez 5 hektarskem posestvu s štirimi kravami mu pomeni le dodatni zaslužek, ki je precej nižji od povprečne plače v gospodarstvu.

Seveda ta oris ni odslikava vseh kmečkih gospodarstev na slovenskih tleh. Poleg tega pa je tudi na tem področju, tako kot drugje v gospodarstvu, opaziti nove tokove. Prisoten je namreč proces razslojevanja, ki vodi v velike razlike med nekdanj dokaj enakopravnimi kmetijami. Nekatere kmetije tonejo v revščino, zopet druge, podjetnejše in kapitalsko močnejše, pa se pospešeno specializirajo in se po velikosti približujejo evropskemu standardu. Tako smo na

eni strani priča velikemu porastu turistično orientiranih kmetij, medtem ko se ostale uspešne kmetije profesionalizirajo, povečujejo obseg svoje dejavnosti in posesti. Seveda je tak korak uspel le manjšemu številu podjetnejših kmetov (cca. 5000 od 80 000), prostora za širitev tega števila pa ni več veliko. Po vsej verjetnosti lahko pričakujemo podobno situacijo kot v EU, kjer je v procesu prestrukturiranja kmetijstva in oblikovanja velikih specializiranih kmetij izginila kar več kot polovica kmečkih gospodarstev.

Na tem mestu naj omenim kmetijsko subvencijsko politiko, ki jo izvaja državna uprava. Le-ta je naravnana proizvodno, ne socialno, kar pomeni, da je vezana na število hektarjev in živali, ne pa na individualne potrebe posameznega kmeta. To pa navsezadnje pripelje do dejstva, da “več dobi tisti, ki ima več” (Repovž, 2002, str. 4). Tako so, v skladu s tako politiko, največ pomoči deležni najbolj stoječi kmetje, medtem ko mali kmet pobere le drobtine. Tako gremo tudi na tem področju v korak z EU, kjer 50% subvencij pristane v rokah 5% največjih kmetov. Slika pa se nadalje prenese na večje merilo posameznih držav in regij. Tako na primer kmet iz Portugalske, ki velja za kmetijsko najbolj nerazvito državo v EU, iz bruseljske blagajne dobi 10-krat manj pomoči v primerjavi z danskim kmetom. Za Portugalsko je značilno veliko število manjših, za večjo proizvodnjo nesposobnih kmetij.

Drugi problem subvencije pa je njena dvoličnost. Namesto pomoči pri premagovanju preprek in težkih naravnih razmer ter uresničevanja uspešnega razvoja gorske kmetije, ima lahko ravno obratne posledice in vodi v izgubo (deadweight losses⁴). Do tega pride, ker kmetje, namesto da bi jih pomoč okorajžila v iskanju novih priložnosti za razvoj ter morebitna potrebna dejanja na področju ohranjanja kulturne krajine, pomoč izrabijo kot nadomestni zaslužek. To vodi k stagniranju ali opuščanju nekaterih starodavnih kmetijskih praks, kar se dolgoročno začne kazati na degradaciji kulturne krajine, posledično pa na naravnem ravnovesju gorskega sveta. Naravna nesorazmerja začno nadalje, v smislu ovir za regionalni razvoj, negativno vplivati na regionalno gospodarstvo.

3.5.1. Investicije na kmetijah v Sloveniji

Prve oblike investicijskih podpor, ki pa so bile še pretežno usmerjene v družbeni sektor, so se v Sloveniji pojavile v začetku 70. let. Nekaj družbenega denarja pa je bilo kljub vsemu deležno tudi perspektivnejše privatno kmetijstvo in sicer v obliki kratkoročnih in dolgoročnih

⁴ **Deadweight loss ali mrtva izguba** (teoretsko ozadje) – izguba v realnem dohodku oz. izguba ene skupine, ki hkrati ni donos druge. Omenjeni termin se uporablja zlasti pri prikazu alokacijske neučinkovitosti monopola. Monopolist namreč izrablja odsotnost konkurence na trgu s tem, da omejuje obseg proizvodnje in tako manjšo količino blaga ponuja po višji ceni. S tem si sicer zagotavlja višji dobiček, a na račun manjše skupne blaginje, saj njegovo delno povečanje dohodka ne opravičuje oz. pokrije izgub pri potrošnikih. Izguba v potrošniškem zadovoljstvu je torej večja kot pridobitev v monopolistovem zaslužku. (Samuelson, Nordhaus, 1998, str. 742)

V našem primeru sta akterja državna subvencijska politika in gorski kmetje. Mrtva izguba nastaja, ker subvencijska pomoč ni usmerjena v pravo smer, torej razvoj, temveč nasprotno, odteka v prazno in se v rokah kmetov preobraža v lastno protiorožje, saj podpira stagnacijo.

investicijskih podpor. S časom je seveda prihajalo do sprememb v načinu subvencioniranja, do današnjega dne, ko lahko kmetijsko investicijski program razdelimo na pet prednostnih področij (Cunder, 2002, str.34):

1. izboljšanje zemljiškega potenciala (posestne in velikostne strukture - melioracije)
2. klasične investicije na kmetijah (subvencionirana obrestna mera, nepovratna sredstva)
3. investicijski program za mlade kmete (spodbuda strukturnim spremembam na kmetijah)
4. obnova trajnih nasadov (ohranjanje zemljiškega potenciala)
5. investicije v živilsko predelovalno industrijo (izboljšanje proizvodne in prodajne strukture)

3.5.2. Podpore za območja z omejenimi dejavniki

3.5.2.1. Primerjava EU – Slovenija

EU in Slovenija si sicer delita glavni cilj investiranja v kmetijsko dejavnost (izboljšanje položaja kmečkega prebivalstva), razhajanje pa je opaziti zlasti na področju višine subvencij, ki so v EU na veliko višji ravni. Poleg tega pa v Sloveniji tudi ni naslednjih omejitev, ki se upoštevajo v EU pri dodeljevanju pomoči:

- kmetijstvo je osnovna dejavnost v pogledu zaposlenosti in dohodka,
- ustrezna kmetijska izobrazba ,
- oblikovan investicijski načrt oz. program izboljšav,
- vodenje poenostavljenega računovodstva,
- dohodkovni kriterij,
- minimalni delovni kontingent.

Podpore v EU so načrtovane dolgoročno, medtem ko gre v Sloveniji za odločitve na letni ravni in precej nižje investicijske zneske kot v EU.

V EU obstajajo podpore za skupne naložbe na območjih z omejenimi dejavniki in izravnalne naložbe na hektar, za katere obstajajo naslednje omejitve:

- minimalna površina kmetijskega zemljišča (določeno v vsaki članici posebej),
- kmet je obvezan kmetovati še najmanj 5 let po prejemu prve podpore,
- uporaba okolju in kulturni krajini prijazne tehnologije.

Podrobnejši prikaz izravnalnih plačil v posameznih državah EU in primerjava z Slovenijo je predstavljena v Prilogi 3.

3.5.2.2. Slovenija in financiranje na težavnostnih območjih

Investicije na kmetijah (pod točko 3.5.1.) veljajo za celotno slovensko ozemlje, medtem ko so za primer območij z omejenimi možnostmi za kmetijstvo namenjeni posebni spodbujevalni ukrepi.

Do začetka devetdesetih let so se te, takoimenovane “diferencialne pomoči”, izplačevale tako na državni kot na občinski ravni. Iz državnih sredstev so tako poleg drugega izhajali ugodnejši kreditni pogoji, nižji kriteriji za pridobitev določenih sredstev ter višji nivo sredstev za določene dejavnosti. V okvir občinskih sredstev pa je spadalo izobraževanje kmetov, pomoč pri urejanju zemljišč, nabavi, gradnji infrastrukture, itd.. Hribovska in druga specifična območja so podpore črpala iz fonda sredstev za pospeševanje regionalnega razvoja, čigar glavni cilj je bil policentrični razvoj oz. izravnavanje ekonomskega statusa med podeželjem in mestnimi predeli.

V začetku devetdesetih let je bil postavljen nov sistem ukrepanja v zvezi s težavnostnimi območji, ki je piko na i dobil v letu 1996, s korakom v smeri direktnih plačil:

- diferencirana plačila na glavo (za prirejo mleka/za rejo konj),
- diferencirana plačila na glavo za živino na planinski paši,
- diferencirana plačila za pospeševanje pitanja.

Z reformo v letu 1996 je prišlo do velikega padca v višini plačil. Največji udarec sta doživela ravno gorsko višinsko in gričevnato hribovske območje, kjer so se plačila več kot prepolovila. S prehodom na plačila na hektar se je v letu 2000 sicer trend plačil v gorsko višinsko območje obrnil v pozitivno smer, kar v primeru gričevnato hribovskega predela ni bilo zaslediti. Negativne posledice v smislu višine plačil je občutila tudi večina preostalih območij z omejenimi dejavniki. Tako je povprečna višina podpor na ravni vseh območij v letu 2000 znašala le še dobrih 60 % višine iz leta 1995.

Za ukrepe, še vedno usmerjene predvsem v živinorejo, je šlo v 2. polovici 90. let cca. 15% kmetijskega proračuna.

Tabela 9: Sredstva namenjena za območja z omejenimi dejavniki v Sloveniji v l. 1998
(v SIT)

Spodbujevalni ukrepi	Gričevnato hribovska in druga območja z omejenimi dejavniki	Gorsko višinska in kraška območja	Dodatna plačila za planinsko pašo
Nadomestilo za višje pridelovalne stroške ¹			
• govedo (mleko)	10 000	15 000	8 000
• govedo (meso)	25 ²	40 ²	5 500
• ovce, koze(mleko)	1 500	2 000	1 500
• ovce,koze (meso)	1 000	1 400	1 000
• konji (meso)	10 500	15 000	5 500
Pospeševanje pitanja govedi, konj, drobnice			
• krave dojlje	21 500	24 000	
• ovce, koze dojlje	1 800	2 400	
• kobile za prirejo in vzrejo žrebet	20 000	25 000	

¹ na glavo živali

² na kg teže klavne ali plemenske živali

Vir: Cunder, 2002, str. 41.

Kljub določenim premikom, ki so bili narejeni v smeri spodbujanja kmetijske dejavnosti na težavnostnih območjih, pa sistem še zdaleč ni bil primerljiv enakemu sistemu, ki ga je vodila EU. Pristopu EU se je Slovenija sicer približala v letu 2000, ko so bila na podlagi Programa reforme kmetijske politike v Sloveniji dokončno uvedena direktna plačila na hektar kmetijske zemlje, v višini:

- 16 000 SIT/ha (gorsko višinsko območje in strme kmetije)
- 11 000 SIT/ha (druga območja z omejenimi dejavniki)

V okviru območij z omejenimi dejavniki se je v Sloveniji v letu 2000 nahajalo cca. 41 000 gospodarstev. V veliki večini je šlo za navadne, družinske kmetije, od katerih jih je bilo ekološko usmerjenih komaj opazen delež (cca. 0,6%). Večina prejemnikov plačil se je nahajala v gorskem višinskem svetu. To območje je prednjačilo tudi v številu ekološko usmerjenih kmetij, številu glav živine ter proizvodnji mleka. Tako ni prav nič čudnega, da je bila večina plačil usmerjenih ravno v ta predel, zlasti če upoštevamo tudi dejstvo, da je bilo to območje upravičeno do 16 000 SIT/ha, kar je bilo več, kot so za enako površino prejela druga območja.

Podrobnejša razčlenitev proizvodnih in ekonomskih značilnosti gospodarstev na območjih z omejenimi dejavniki v letu 2000 je prikazana v Prilogi 4.

Kljub uskladitvi opredelitve območij z omejenimi dejavniki s klasifikacijo EU, Slovenija na področju izravnalnih plačil, zaradi svoje specifične heterogenosti, ostaja pri stari delitvi plačil, ki ločuje gričevnato hribovsko območje, gorsko višinsko območje, kraško območje in druga območja z omejenimi dejavniki za kmetijsko pridelavo.

Primer 2: Švicarska kmetijsko - gorska politika (1995)

Na mlekarškem trgu obstajajo posebne kvote, ki so individualno porazdeljene in za vsakega kmeta določajo količino mleka, ki ga lahko ponudi na trgu po določeni ceni. V primeru preseganja kvote cena sorazmerno pade. Kvotni sistem pomeni svojevrstno zaščito za kmete pred muhastimi silnicami na trgu. S tem se cene na trgu obdrži na določenem nivoju, ki hkrati tudi nudi ustrezen zaslužek in ohranja dejavnost živinorejstva in mlekarstva zlasti v višjeležečih predelih s težjimi pogoji.

Za izboljšanje dohodkovnega položaja so kmetom v regiji namenjena posebna investicijska posojila ter pomoči za obnovo gospodarskih poslopij in zemlje ter podporo pri okoljevarstveni usmeritvi. Poleg tega pa obstajajo še dodatna plačila ("compensatory allowances"), ki predstavljajo dopolnitev k zaslužku pri prodaji pridelka na trgu. Seveda pa pri tovrstnih plačilih obstajajo določeni pogoji, kot so npr. minimalna velikost posestva 3 ha, maksimalni dohodek, starostna omejitev kmeta, maksimalno število nedružinskih delavcev... Dodatne omejitve pa predstavljajo zakoni s področja varovanja vode, tal ter živalskega in rastlinskega sveta (Dax, Wiesinger et al., 1998, str. 92-105).

Takšno plačilo sestoji iz dveh delov. Osnovni del je garantiran vsaki kmetiji, ki ustreza velikosti med 3 – 9 ha, drugi del pa se dodaja v odvisnosti od aktualnega števila hektarjev. Na tak način omenjena plačila pripomorejo k preživetju in razvoju velikega števila manjših in srednje velikih kmetij. Kakor marsikje, pa se tudi na tem področju pojavlja "free-riderstvo⁵", ki zmanjšuje produktivnost tovrstne kmetijske politike. Ker je prvi del dodatnega plačila brez posebnih omejitev namenjen vsaki kmetiji, prihaja do pojava "fantomskih kmetij", ki neupravičeno izkoriščajo denarno pomoč. Velikostna omejitev 3 ha obstaja ravno z namenom po izločitvi majhnih ljubiteljskih pridelovalcev – "vrtičkarjev" izven kroga prejemnikov plačil.

⁵ **Free-riding ali zastonjkarstvo** – kršenje dogovora, s katerim na škodo manjše skupne koristi maksimiziramo osebno korist in pri tem kršimo neko konvencijo. Nevarnost zastonjkarstva obstaja, če spoštovanje dogovora ni sankcionirano (Kovač et al., 1992, poglavje 14-4).

4. GORSKI TURIZEM

4.1. PLANINARJENJE

Slovenija je alpska dežela z bogato zgodovino gorništvu in svetovno znanimi alpinisti. Pogled na gorske vrhove v poletnih mesecih potrjuje veliko popularnost gorništvu v naši državi. Naše gore se tresejo pod težo številnih korakov starih in mladih, ki hitijo osvajati višje, pa tudi nekoliko nižje vrhove ter s tem izpolnjevati zastavljene cilje, se dokazovati, ali pa zgolj uživati v "kraljestvu planinskega orla". Najbolj oblegane so transverzalne poti, zlasti številni popularni vrhovi triglavskega pogorja. Tam kolonam obiskovalcev namreč ni konca.

Število ljudi, ki planinarjenje vključujejo v svoje počitniške načrte, narašča. PZS (Planinska zveza Slovenije) po principu "kar se Janezek nauči, to Janez zna" skupno z Zavodom za šolstvo že nekaj časa podpira vzgojo učiteljev mentorjev, ki naj bi vzgajali mladino v zdravem planinskem duhu. Zanimivo je, da tudi brezpotja in plezalne ture niso več tisto, kar so včasih bile. Nekatere tovrstne ture, ki so bile nekdanj namenjene le redkim izbrancem, so danes množično obiskane, za "prvokategornike" tako nezanimive, alpinistični podmladek pa sega po novih izzivih in prodira vedno globlje v globine neokrnjene narave, kar pa daljnoročno prav gotovo ne prinaša nič dobrega. V Alpe prodira "kultura telesa, užitkarstva in ekstremizma".

Na podlagi napisanih dejstev bi lahko sklepali, da planinski turizem in z njim ekonomika planinskih koč cveti. Resnično situacijo pa najbolje oriše naslednji stavek, naveden v enem od Delovih člankov - "Nekateri tarnajo, drugi obnavljajo, le zadovoljnih je bolj malo". "Turisti, kje ste?" (Galun, 2002, str. 6).

Glavni krivec za stanje so po mnenju mnogih visoke cene ter slabo vreme, ki je odgnalo dnevne obiskovalce, ki doprinesejo levji delež v blagajne planinskih koč. Zadnja leta pa je tudi vse več obiskovalcev, ki s seboj prinesejo vso potrebno hrano in pijačo. Cene v planinskih postojankah, zlasti tistih v visokogorju so namreč, po mnenju marsikoga, precej zasoljene, vsaj glede ponudbe v primerjavi z dolinskimi gostilnami. Razmerje med plačilom in v zameno ponujenimi storitvami je tako precej večje, oziroma manj ugodno v primerjavi s kmečkim turizmom ali počitnikovanjem na morju. Posledica je očitna. Obisk planinskih koč se zmanjšuje. V letu 2002 je bil tako kar 10 - 30% slabši kot v predhodnjem. Na mariborskem zavodu za turizem so se sicer že spomladi 2002, torej pred začetkom poletne sezone domislili povezovanja pohorskih turističnih ponudnikov, akcije, ki bi z organizacijo skupnih aktivnosti, pritegnila večje število gostov, a postopek ni stekel in še čaka na novo priložnost.

Neaktivnost pa ni vsesplošna. Kljub slabšanju ekonomike nekaterih planinskih domov, ki beležijo upadanje nočitev, gore ne samevajo. Nasprotno, zaradi vedno večjega števila enodnevnih planincev, ki se vse bolj opremljeni zgrinjajo na gorske vrhove, je urejanje naših gora nujno in poteka z enako, če ne še večjo vnemo. Tako Komisija za planinska pota PZS

nenehno nadzira urejanje planinskih poti, ki poteka v okviru planinskih društev, ki delujejo pod okriljem PZS. Oskrbovanje koč in urejanje okoliških poti je namreč razdeljeno po posameznih društvih. Le-ta v okviru svojih markacijskih odsekov praviloma vsako leto organizirajo markacijske akcije, ki obsegajo obnavljanje markacij, jeklenic in klinov ter druge posege pri urejanju planinskih poti. Obseg dela, pogostost obnovitvenih del in višina vloženih sredstev so odvisni od področja, kjer se dela izvajajo. Poti v gorsko-hribovskem svetu se namreč ločijo po težavnostni stopnji. Osnovna delitev tako loči:

1. lahke poti (pomoč rok ni potrebna),
2. zahtevne poti (včasih si je pri napredovanju potrebno pomagati z rokami),
3. zelo zahtevne poti (večino časa si pri napredovanju pomagamo z rokami ter v skalo vgrajenimi pripomočki – klini, skobami, jeklenicami).

Planinska društva imajo veliko dela, saj je skupni obseg planinskih poti v slovenskem alpskem svetu kar cca. 7000 km.

PZS pa skrbi tudi za druge vidike urejanja slovenskih gora. V okviru Mednarodnega leta gora je tako nadaljevala s projektom Ekološke sanacije planinskih koč. V letu 2002 je bilo na tem področju porabljenih cca. 20 milijonov tolarjev sredstev, prispevanih s strani Ministrstva za šolstvo, znanost in šport. Seštevek vseh naložb v ta projekt, ki se izvaja že od leta 1991, se vrti okoli 200 milijonov tolarjev. Rezultat investiranja, ki poleg naložb Ministrstva za šolstvo, znanost in šport ter Ministrstva za okolje in prostor obsega tudi zunanjo pomoč s strani Avstrije in programa Phare je:

- 8 koč, opremljenih z manjšimi biološkimi čistilnimi napravami,
- 8 koč s suhimi stranišči,
- 45 koč s fotovoltaičnimi sistemi,
- 5 koč z vetrnimi generatorji.

Pomembna naloga, ki si jo je zastavila PZS in še čaka na izvedbo pa je ureditev odvajanja odpadnih voda iz področja TNP (Triglavskega narodnega parka), čigar kočje in vrhovi so v poletni sezoni najbolj oblegani.

4.1.1. Planinske kočje

Po letu 1868, ko je bila pod Grossglocknerjem oz. Velikim Klekom kot sad pionirskega dela postavljena prva planinska kočja, so le-te po alpskih vrhovih rasle kot gobe po dežju. Danes tako vseh 8 državnih oz. pokrajinskih alpskih planinskih društev upravlja 1600 planinskih postojank z cca. 90 000 ležišči. V letu dni na omenjenih prenočiščih prespi okoli 4 mio turistov, medtem ko je obiskovalcev, vključno z dnevnimi pohodniki okoli 12 milijonov.

Tabela 10: Število planinskih koč in bivakov pod okriljem 8 alpskih društev v letu 1998

Alpska društva	Št. planinskih koč in bivakov
Club alpin francais CAF	-
Club alpino italiano CAI	635
Schweizerischer Alpenclub SAC	162
Liechtensteinischer Alpenverein LAV	2
Österreichischer Alpenverein ÖAV	275
Deutscher Alpenverein DAV	260
Planinska zveza Slovenije PZS	166
Alpenverein Südtirol AVS	25
SKUPAJ	1525

Vir: Poročilo o Alpah 1, 1998, str. 248.

4.1.2. Ekonomika planinski postojank

Glavna značilnost ekonomike planinskih koč je sezonskost. Prihaja torej do velikih nihanj v zasedenosti oz. obisku, ki višek dosega v poletnih mesecih, medtem ko v določenih pomladnih in jesenskih mesecih promet precej upade, v hladnih zimskih mesecih pade tudi na nič. Posledica in hkrati tudi vzrok za slab obisk so poleg velikega pomena vremenskih razmer tudi zaprte kočice in s tem pomanjkanje zavetja v trdih zimskih razmerah. Seveda je zaprtje koč edino logično dejanje, saj zelo zmanjšan obisk v nekaterih mesecih po vsej verjetnosti ne bi pokrival fiksnih stroškov odprte kočice, poleg tega pa vremenske razmere tudi ne bi dopustile normalne oskrbe in delovanja visokogorskih planinskih domov. Vse kočice pa pozimi ne zaprejo vrat. Določeni domovi, zlasti tisti bolj oblegani in lažje dostopni ostanejo odprti skozi celo leto.

Omenjeno situacijo gorskih koč sem želela preveriti, zato sem za potrebe analize izbrala planinske domove treh tipov:

1. kočico celoletnega odprtega tipa,
2. kočico sezonskega značaja,
3. večnamenski planinski dom.

K analizi sem pristopila z mesečnimi podatki o nočitvah (obisku) po planinskih kočah v desetletnem preteklem obdobju (1992 – 2001). Zaradi značilne periodičnosti (sezonskost) zbranih podatkov sem se odločila za izračun periodične komponente modela časovnih vrst.

Periodična komponenta prikazuje enakomerno nihanje pojava na krajša časovna obdobja (do leta dni). Model časovnih vrst sicer v celoti, poleg periodične komponente, združuje še:

- trend, ki pomeni osnovno (dolgoročno naraščajočo ali padajočo) smer razvoja preučevanega pojava v času,
- ciklično komponento, pri kateri gre za neenakomerna nihanja na daljša (večletna) časovna razdobja,
- iregularno komponento, ki združuje slučajne (stalno ponavljajoče se) in enkratne (nepričakovane) vplive.

Rezultati:

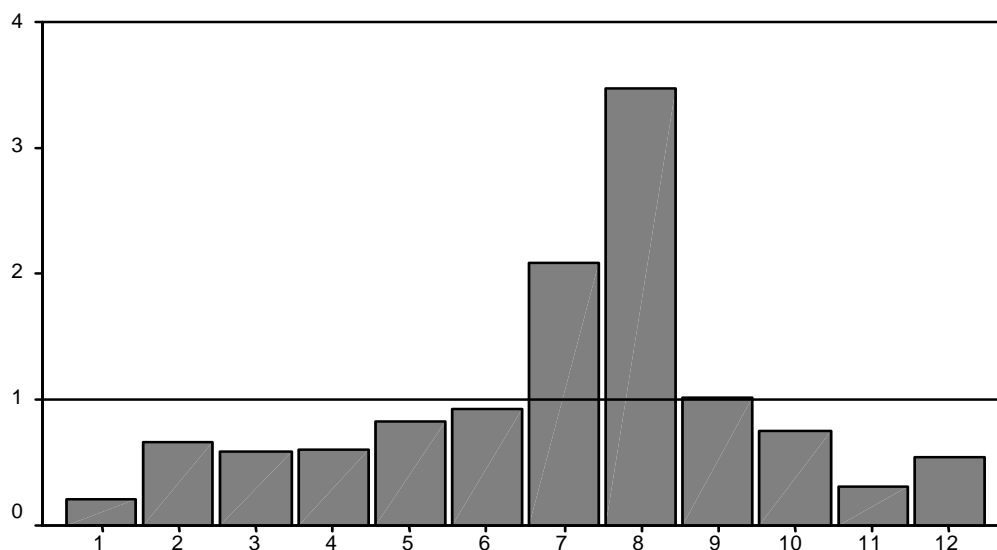
1. DOM NA KOMNI

Dom na Komni, do katerega se dvignemo po nezahtevni gozdni poti, z izhodiščem pri hotelu Zlatorog ob Bohinjskem jezeru, je odprt skozi celo leto. Celoletno obratovanje je smiselno zaradi enostavnega zimskega dostopa, nezahtevne oskrbe koč (žičnica) ter priljubljenosti področja kot izhodišča za turno-smučarske podvige. S tega vidika je obravnava koč izredno zanimiva, saj daje odlično sliko morebitne periodičnosti na področju obiskanosti planinskih domov.

K analizi gibanja pojava (št. turistov, tujih in domačih) sem pristopila s pomočjo linijskega grafikona ter izračunom periodične komponente po metodi kvocientov na vrsto drsečih sredin (Priloga 5).

- **Periodični indeksi**

Slika 5: Periodični indeksi vseh nočitev v Domu na Komni po mesecih

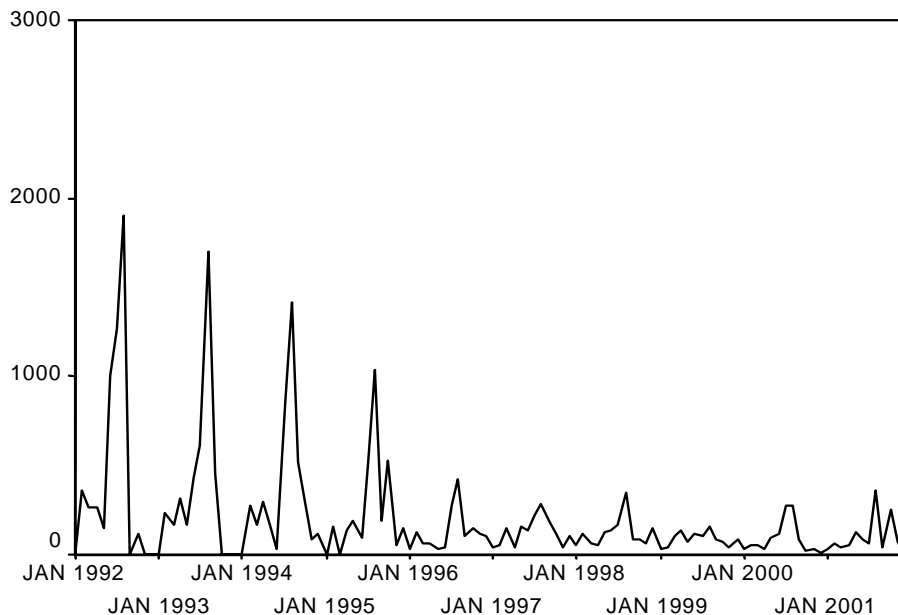

Vir: Lastna SPSS obdelava statističnih podatkov (glej Priloga 5).

Na podlagi periodičnih koeficientov lahko z gotovostjo potrdim prisotnost periodične komponente. Obiskanost Doma na Komni je bila v večini mesecev obravnavanega obdobja (1992-2001) nižja od povprečnega mesečnega obiska. Veliko odstopanje v pozitivni smeri predstavljata meseca julij in avgust, ko je bilo mesečno povprečje močno preseženo.

- **Linijski grafikon**

Slika 6: Linijski grafikon skupnih nočitev v Domu na Komni po mesecih v obdobju 1992 – 2001

Vir: Lastna SPSS obdelava statističnih podatkov (glej Priloga 5).

Iz linijskega grafikona, kjer so prikazane skupne nočitve turistov v planinskem domu, je razvidna sezonskost obiskanosti planinske kočice, ki pa se skozi čas pojavi v precej nestanovitni luči. V obdobju 1992-1995 je periodičnost pojava lepo razvidna, vendar kaže tendenco upadanja. Iz tega sledi, da je obiskanost kočice v poletnih – počitniških mesecih sicer veliko večja kot v preostalem delu leta, vendar se skupni obisk z leti zmanjšuje. V drugi polovici devetdesetih let se situacija močno spremeni in je le še bled odsev prejšnjega obdobja. Periodičnost postane namreč zelo neizrazita, število obiskovalcev pa močno upade. Tako je število turistov avgusta 1992 kar 1902 (tujci – 83), medtem ko istega meseca leta 1996 številka pade na 427 (tujci – 29), avgusta 2001 pa je na Komni zabeleženo le še 358 nočitev (tujci – 19).

Vpogled v število nočitev, ki ga prikaže linijski grafikon, deluje zaskrbljujoče, saj je upad nočitev v obdobju zadnjih desetih let ogromen. Prelomnica, na kateri je prišlo do največjega padca, sta leti 1995 in 1996, medtem ko se upad po letu 1996 umiri. Vprašanje, ki se zastavlja je, kaj je povzročilo tako občuten padec v številu nočitev. Pojav je zanimiv zlasti v primerjavi z nočitvami po drugih obravnavanih kočah, kjer do podobne situacije ni prišlo, čeprav je v primeru Koče na Triglavskih jezerih tudi opaziti upadanje števila gostov. Poleg tega tudi v tej koči leto 1996 izstopa in sicer z najmanjšim številom nočitev v vsem desetletnem obdobju. Zmanjšan obisk v tem letu je tako lahko vremensko pogojen, saj se obe koči nahajata v

bohinjskem kotu. Seveda se pri ugotavljanju vzrokov za zmanjšanje števila gostov kot možnost pojavlja tudi podražitev storitev planinskih koč, vendar ta razlaga verjetno ne pride v poštev. Cene storitev namreč določa Planinska zveza Slovenije za vse planinske kočje skupno. Cene po različnih planinskih domovih se sicer razlikujejo v odvisnosti od dostopnosti kočje ter s tem težavnosti oskrbe, hkrati pa na cene vplivajo še številni drugi za določeno kočjo specifični dejavniki. Kljub temu predpostavljam, da naj bi bilo praviloma vsakoletno povečanje cen storitev po planinskih kočjah sorazmerno. Ali to res drži, bo vsaj delno pokazala naslednja analiza, ki bo s pomočjo verižnih indeksov prikazala gibanje cen nočitev po planinskih domovih.

Tabela 11: Cene nočitev za člane planinskih društev po planinskih kočjah v obdobju 1999 – 2002

Leto	Kredarica	Triglavska jezera	Komna	Savica
1994	1320	950	900	700
1995	1320	1320	1200	900
1996	1500	1500	1440	1000
1997	1750	1750	1440	1190
1998	1820	1820	1680	1330
1999	1820	1820	1680	1330
2000	1890	1890	1680	-
2001	2100	2100	1820	1400
2002	2380	2380	1716	1400

Vir: Interni podatki, PD Ljubljana – Matica.

Tabela 12: Verižni indeksi cen nočitev za člane planinskih društev po planinskih kočjah v obdobju 1999 – 2002

Leto	Kredarica	Triglavska jezera	Komna	Savica
1995	100.0	138.9	133.3	128.6
1996	113.6	113.6	120.0	111.1
1997	116.7	116.7	100.0	119.0
1998	104.0	104.0	116.7	111.8
1999	100.0	100.0	100.0	100.0
2000	103.8	103.8	100.0	-
2001	111.1	111.1	108.3	-
2002	113.3	113.3	94.3	100.0

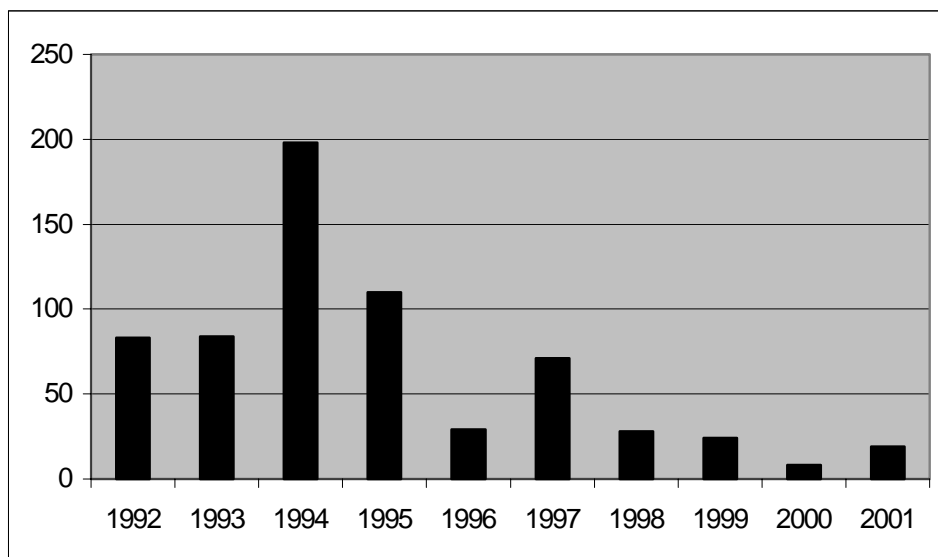
Vir: Tabela 11.

Na podlagi verižnih indeksov ugotavljam, da predpostavka o sorazmernem gibanju cen ne velja za vse planinske kočje. Vpogled bi bil sicer boljši v primeru večjega vzorca planinskih domov oz. večjega števila obravnavanih let, vendar so tovrstni podatki zelo težko dosegljivi. A tudi na podlagi obstoječega vzorca je možno podati določene ugotovitve. Iz tabel je razvidno, da je podobnost v gibanju cen odvisna od značaja kočje. Tako so cene nočitev pri Triglavskem domu na Kredarici in Koči pri Triglavskih jezerih (z izjemo leta 1994) enake, kar ni nenavadno, saj obe kočji oskrbuje helikopter. Oskrba Koče pri Savici in Doma na Komni je veliko enostavnejša in cenejša, saj je do prve možen dostop po cesti, medtem ko na Komno vozi tovorna žičnica. Posledično so tudi cene nočitev v slednjih dveh kočjah nižje.

Ugotavljam, da upada nočitev v Domu na Komni ne morem pripisati cenovni politiki, ravno nasprotno, cenovna politika se celo prilagaja ekonomski situaciji v izbrani kočji. Tako je, na primer, močnim povišanjem cen v Domu na Komni v zaporednih letih 1995 in 1996 sledila stagnacija, ki je bila po vsej verjetnosti posledica precejšnjega upada nočitev v letu 1996. Vrednost verižnega indeksa za Komno v letu 1997 je namreč 100, medtem ko v vseh ostalih kočjah iz obravnavanega vzorca leto 1997 pomeni leto občutnega porasta cen nočitev.

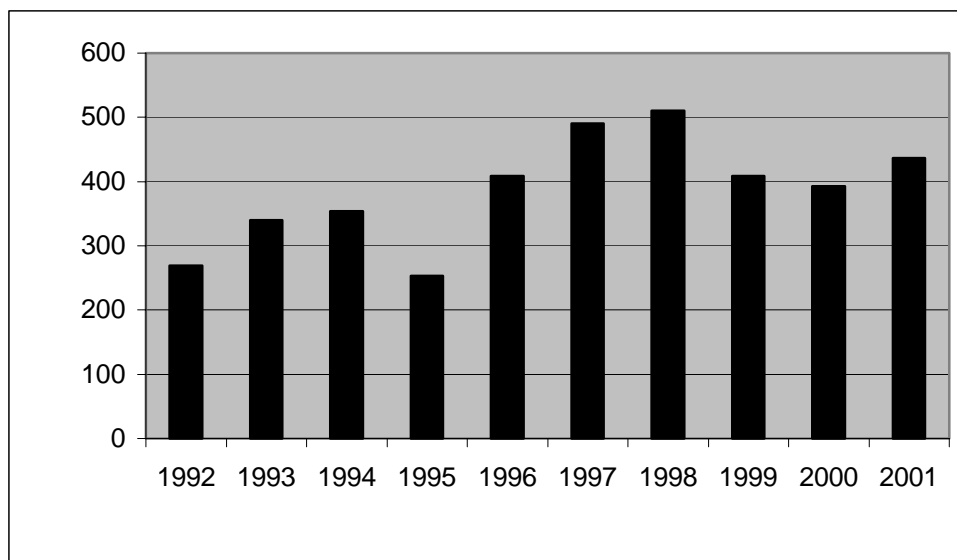
Za razjasnitev situacije prilagam grafikon avgustovskih nočitev tujih gostov v Domu na Komni in Koči pri Triglavskih jezerih, saj je povpraševanje slednjih veliko manj elastično glede na gibanje cen storitev slovenskih planinskih domov v primerjavi z domačimi gosti.

Slika 7: Avgustovske nočitve tujih gostov v Domu na Komni v obdobju 1992 – 2001

Vir: SURS (Statistični urad Republike Slovenije).

Slika 8: Avgustovske nočitve tujih gostov v Koči pri Triglavskih jezerih v obdobju 1992 – 2001

Vir: SURS.

Na podlagi grafikona ugotavljam, da ima število nočitev tujih gostov v Domu na Komni padajočo tendenco. V letu 1996 je opaziti velik padec v primerjavi s predhodnjim letom, kar bi lahko potrdilo domnevo o vremenski pogojenosti padca nočitev na bohinjskem območju v obravnavanem letu.

Grafikon z nočitvami tujih gostov v Koči pri Triglavskih jezerih pa kaže popolnoma drugačno sliko. Ne le, da so nočitve tujih gostov v letu 1996 porasle v primerjavi s predhodnjim letom, ampak je leto 1996 na področju nočitev tujih gostov eno najuspešnejših v preteklem desetletnem obdobju. Poleg tega imajo nočitve tujih gostov v obravnavani koči rastočo tendenco in so s tem pravo nasprotje situaciji na Komni.

Vzrok za upad skupnih nočitev v Domu na Komni v drugi polovici devetdesetih let torej po vsej verjetnosti ni ne cenovna politika ne vreme. Obstaja možnost, da Komna pač zgublja priljubljenost pri planincih, ki v gorski svet stopajo vsako leto boljše opremljeni, pripravljene na večje podvige. Včasih se je večina planincev proti Koči pri Triglavskih jezerih odpravila preko Komne in se tako izognila strmini Komarče. Danes planinci mogoče raje kot vijugasto in nepestro pot na Komno izbirajo druge dostope, ki jih na cilj pripeljejo hitreje (cesta na planino Blato). Poleg tega pot na Komno zadnja leta kaže precej neurejeno podobo, kar planince, željne gorskih lepot, morda odbija. Obstaja tudi možnost, da se obiskovalci, ki obišejo Komno, še isti dan, zaradi bližine izhodišča, vrnejo v dolino, medtem ko večdnevni obiskovalci v istem dnevu opravijo celotno pot do Koče pri Triglavskih jezerih. To domnevo

bi lahko potrdila tudi zgornja grafikona. Pri Domu na Komni je namreč od leta 1995 opaziti upad nočitev tujih gostov, medtem ko v Koči pri Triglavskih jezerih nočitve v istem obdobju rastejo.

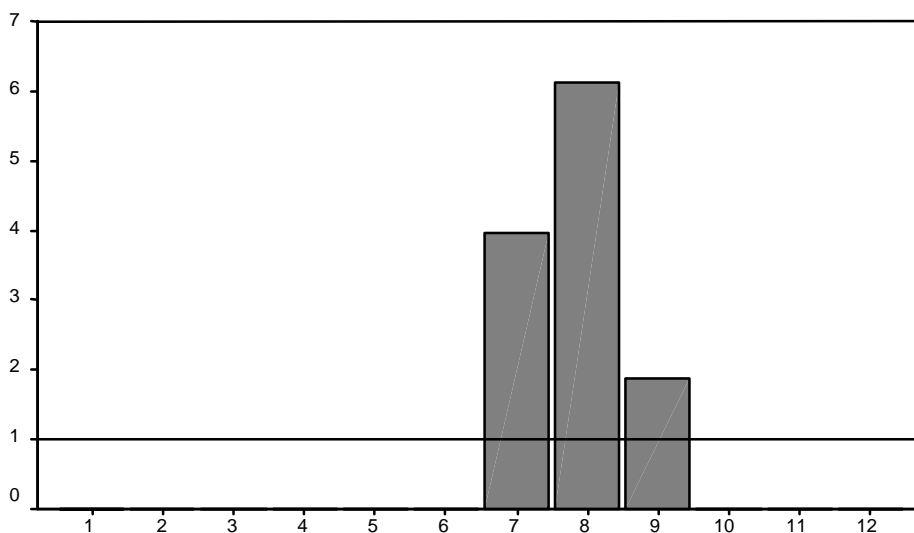
Predstavila sem le nekaj možnih vzrokov za stanje na Komni. Analiza vzrokov za upad nočitev v Domu na Komni še zdaleč ni enostavna, saj je vplivov, ki bi lahko vodile v obstoječo situacijo, nešteto.

1. KOČA PRI TRIGLAVSKIH JEZERIH

Dostopov do Koče pri Triglavskih jezerih je več, najbolj znani pa sta pot čez Komarčo in druga, mimo Doma na Komni, primerna zlasti v zimskem času. Triglavska jezera predstavljajo svojevrsten center Triglavskega narodnega parka, ki je s tega vidika zanimiv za veliko količino, tako domačih kot tujih turistov. Koča ima, kljub svoji razmeroma nizki legi, močan sezonski značaj, saj je odprta le v poletnih mesecih, medtem ko zimski gostje zavetje poiščejo v odprti zimski sobi.

Linjski grafikon (Priloga 6) tako prikaže močno periodičnost. Periode nočitev domačih gostov dosežejo maksimu v vsakem avgustu, medtem ko je največji obisk tujih gostov zabeležen v mesecu juliju. Pri tej koči je opaziti upad števila domačih gostov od začetka do sredine devetdesetih let ter šibak obisk v letu 1996 (najverjetneje vremensko pogojeno). Po drugi strani pa podobne situacije v nočitvah tujih gostov ni opaziti, nasprotno, število tujih gostov skupno gledano po letih celo narašča.

Slika 9: Periodični indeksi vseh nočitev v Koči pri Triglavskih jezerih po mesecih

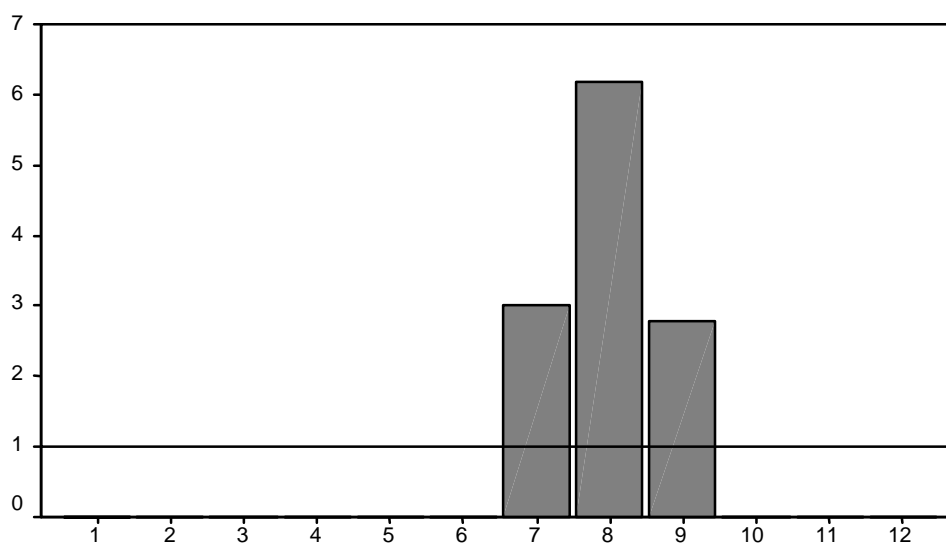

Vir: Lastna SPSS obdelava statističnih podatkov (glej Priloga 6).

2. TRIGLAVSKI DOM NA KREDARICI

Triglavski dom na Kredarici je visokogorska koč, ki je obljudena skozi celo leto. V delu koč je namreč meteorološka delovna postaja, kjer so skozi celo leto nameščeni dežurni meteorologi. Koča, ki velja za priljubljeno izhodišče množičnih pohodov na slovenski najvišji vrh Triglav, je oskrbovana s pomočjo helikopterja. Kljub temu, da je obisk koč možen tako poleti kot pozimi (pozimi ni odprta cela koč), pa zanimivo, nočitve gostov v zimskem obdobju niso zabeležene. Kljub vsemu, že zaradi težkega dostopa do koč pozimi, število nočitev po mesecih kaže na sezonski značaj koč (Priloga 7). Periode, ki so lepo vidne, se pojavljajo v enakem razmiku kot pri Koči pri Triglavskih jezerih. Opaziti pa je razliko v številu nočitev po letih. Leto 1996 je, v nasprotju z “bohinjskima” kočama, drugo najmočnejše po številu nočitev, medtem ko na tem področju prednjači leto 1997. Zanimiv je padec števila nočitev v letu 1998, medtem ko se naslednja tri leta nočitve gibljejo v mejah desetletnega povprečja. Podobno kot pri Koči pri Triglavskih jezerih, pa je opaziti počasno, a vztrajno tendenco naraščanja nočitev tujih gostov.

Slika 10: Periodični indeksi vseh nočitev v Triglavskem domu na Kredarici po mesecih

Vir: Lastna SPSS obdelava statističnih podatkov (glej Priloga 7).

4.2. NARAVNE DANOSTI GORA

Naravna pitna voda predstavlja, praviloma kot ena izmed neekonomskih oz. prostih dobrin, med katere štejemo tudi zrak in sončno svetlobo, enega glavnih virov življenja. S tega vidika je neprecenljiva, nenadomestljiva in nepogrešljiva, a hkrati tudi najbolj ogrožena osnovna

življenjska dobrina. Z večanjem števila prebivalstva se potreba po vodi povečuje, obenem pa je zaradi globalnega oz. lokalnega onesnaževanja količina čiste, "zdrave" vode močno omejena. Na Zemlji, takoimenovanem "modrem planetu", sladka voda predstavlja le 2,8%, pitna sladka voda pa le 0,3% celote. Glede na trend onesnaževanja lahko zapišem, da ni več daleč čas, ko bomo vodo kupovali v sodčkih in jo tako obravnavali le še kot ekonomsko dobrino.

Zaenkrat še imamo Alpe, takoimenovani "vodni rezervoar" za Evropo. Voda iz Alp je ocenjena kot zelo kvalitetna, vendar tudi tu ogrožena. Večina vodnih rezerv je vezana v ledeniškem ledu, ki zaradi globalnega segrevanja izginja (primer: Triglavski ledenik). Poleg tega pa kvaliteto vode ogroža tudi gospodarska dejavnost v smislu elektrarn in pa seveda množični gorski turizem. Onesnaženje, ki ga povzročajo odpadne vode planinskih koč, je sicer majhno v primerjavi z državnim povprečjem, a ima zaradi lokacije učinkovanja strateško izredno škodljiv vpliv.

Smernice in ukrepi, ki se jih v prid okolju pri gospodarjenju v planinskih kočah poslužujejo v ostalih alpskih državah so:

- upoštevanje merila preprostosti in funkcionalnosti pri opremi planinskih koč,
- omejitev kapacitet v kočah in premišljene novogradnje,
- neodvisna čistilna funkcija koč (čistilne naprave),
- uporaba okolju prijaznih, naravnih virov energije (stran z dizelskimi in bencinskimi agregati, plinsko osvetljava),
- reciklaža odpadkov.

V zadnjem desetletju je bilo veliko narejenega na področju okoljske sanacije planinskih koč. V letu 1990 narejena anketa, ki je pokazala na kritično stanje na področju planinskih koč (kar 57% naj bi jih uporabljalo dizelske agregate, 37% izpuščalo odpadne vode direktno v tla, 29% pa imelo odlagališča odpadkov direktno ob koči) je prebudila slovenske planinske ozaveščence. Februarja 1991 je bil v okviru PZS, pod vodstvom Gospodarske komisije, organiziran posvet z naslovom "Naredimo naše gore okolju prijazne", na katerem so bile predstavljene najnovejše pridobitve na okoljevarstvenem področju sosednjih alpskih držav. To je bil začetek velikopotezne okoljske sanacije v okviru gospodarjenja v planinskih kočah, ki je prinesla veliko dobrodošliih novosti ter danes še zdaleč ni končana. Tovrstne odločitve v muhastem, težko dostopnem gorskem svetu nikakor niso lahke, zato terjajo odgovorno načrtovanje in premišljeno postopanje.

4.2.1. Viri energije planinskih koč

Pri odločitvi o najbolj smiselnem viru energije planinskega doma, je potrebno upoštevati naslednje:

- lega in dostopnost (možnost transporta),
- čas obratovanja in zasedenost kapacitet,

- morebitne alternativne vire energije (voda, sonce, veter),
- ocena vpliva na okolje.

Tabela 13: Prednosti in slabosti posameznih virov energije planinskih koč

	+	-
Dizelski, bencinski agregati	<ul style="list-style-type: none"> • navajenost oskrbnikov koč na napravo 	<ul style="list-style-type: none"> • ekološko nesprejemljivo • hrup, smrad • ogrožanje vodnih virov • ustrezna skladišča za gorivo • instalacija katalizatorjev in naprav za izkoriščanje odvečne energije • transport goriva
Plinski agregati	<ul style="list-style-type: none"> • tiha naprava • skoraj ni izpušnih plinov 	<ul style="list-style-type: none"> • visoka cena • transport plina • potreba po napravi za izkoriščanje odvečne toplote • skladišče za gorivo
Javno električno omrežje	<ul style="list-style-type: none"> • ekološko sprejemljivo 	<ul style="list-style-type: none"> • grob poseg v okolje • videz gorske krajine • kopanje in sekanje • plačevanje elektrike • nezanesljivost v težkih vremenskih razmerah
Hidroelektrarne	<ul style="list-style-type: none"> • ekološko sprejemljivo • obnovljiv vir energije 	<ul style="list-style-type: none"> • visoki stroški izgradnje • zahtevnost izgradnje • poseg v naravo • preurejanje toka rek • gradnja jezov • poplavljenje dolin
Vetrna energija	<ul style="list-style-type: none"> • ekološko neoporečno • več energije takrat, ko so tudi potrebe večje (slabo vreme) • možnost izrabe prostora pod napravo 	<ul style="list-style-type: none"> • neenakomeren vir • naprave za avtomatičen izklop (močan veter) • problem shranjevanja nastale energije • zapletene regulacijske naprave • potreba po dodatnem viru energije • vetrnice še niso docela preizkušene (novost)

		<ul style="list-style-type: none"> • potrebno ustrezno mesto namestitve • potrebno veliko energije (velike vetrnice) – določena najmanjša moč vetra • rentabilno le v primeru obratovanja vsaj 1 leta • sprememba podobe krajine • oviranje ptic v letu
Sončne celice	<ul style="list-style-type: none"> • ekološko neoporečno • najboljše obnovljiv vir energije 	<ul style="list-style-type: none"> • odvisnost od vremena • problem shranjevanja nastale energije • akumulatorji (onesnaževalci) • visoka začetna investicija

Vir: Duhovnik, 2000, str. 3-5.

4.2.2. Odpadne vode v gorah

Z razširitvijo gospodarske dejavnosti v gorske predele se je pojavil problem odplak, ki jih v podtalje izpuščajo gorski objekti (planinske kočje). Dejstvo je, da se na samoočiščevalno funkcijo tal ne moremo več zanašati, saj odpadne vode presegajo to sposobnost tal. Le-ta so prisiljena sprejemati fekalne odplake, nesnago iz kuhinj, pralnic, izlive kurilnega olja dizelskih agregatov, prevoznih sredstev, umetna gnojila s pašnikov...

V nadaljevanju navajam nekaj najbolj perečih problemov z odpadnimi vodami v planinskih domovih in možne rešitve.

Tabela 14: Problemi in rešitve v zvezi z odpadnimi vodami planinskih koč

	Problemi	Rešitve
Pralnice	<ul style="list-style-type: none"> • velika poraba pitne vode • velika poraba električne energije • uporaba detergentov 	<ul style="list-style-type: none"> • odvoz umazane posteljnine v dolino (zaračunavanje okoljskega dodatka) • uporaba posebnih lahkih rjuh, ki jih planinci prinesejo s seboj • rjuhe za enkratno uporabo v planinskih kočah
Stranišča	<ul style="list-style-type: none"> • zastrupljanje vodnih virov 	<ul style="list-style-type: none"> • priključitev na centralno čistilno napravo • namestitev posebnih stranišč: <ul style="list-style-type: none"> - suha stranišča - kemična stranišča - stranišča na izplakovanje
Kuhinje	<ul style="list-style-type: none"> • kočje – restavracije • raznovrstne zaloge (prevoz iz doline) • več umazane posode • uporaba detergentov • kuhinjski odpadki 	<ul style="list-style-type: none"> • zožitev ponudbe jedi • uporaba zgolj vroče vode pri pomivanju • uporaba kartonastih krožnikov za enkratno uporabo (sežig – vir energije) • ločevanje odpadkov • uporaba kompostne jame (gnojilo) • stiskalnice

Vir: Duhovnik, 2000, str. 6-10.

4.2.2.1. Čistilne naprave

Poleg preventivnih ukrepov, ki zmanjšujejo količino odpadnih voda, se je v preteklem desetletju v Sloveniji utrdila tudi potreba po očiščenju nastalih odplak. Postavitev čistilne naprave zopet pomeni določen poseg v naravo, hkrati pa drago investicijo, ki mora biti upravičena.

Pred začetkom gradnje je potrebno preučiti posamezne dejavnike na kraju samem:

- nadmorska višina, ki onemogoča priključitev na kanalizacijo,
- prisotnost vodnih zajetij, izvirov,
- geološka sestava tal in s tem možnost samoočiščenja,
- namembnost in zasedenost kočje,

- uporabni viri energije za delovanje naprave,
- dostopnost gorske koč.

Po opredelitvi ustreznosti in upravičenosti čistilne naprave, sledi investicijski plan in izvedba:

- priprava projektne dokumentacije
 - idejni načrt
(predstavitev možnih tehničnih rešitev),
 - priprava lokacijske dokumentacije
(uskladitev načrta z zahtevami pristojne upravne enote, presoja vplivov na okolje),
 - izdelava načrtov za gradbeno dovoljenje in izvedbo
(popis del, ki omogoča kontrolo izvajalca in da oceno vrednosti investicije).
- izbor izvajalca
 - sklenitev in podpis pogodbe (cena, rok izvedbe, garancija za kvaliteto izvedenih del).
- izvedba investicije, tehnični pregled in uporabno dovoljenje

Finančna sredstva za projekte ekoloških sanacij planinskih koč so bila v dosedanjem obdobju posredovana zlasti z naslova bilateralnega sodelovanja z Avstrijo in PHARE programa, medtem ko domače institucije, pristojne za varstvo naravne dediščine kažejo veliko mero nezainteresiranosti, planinska društva pa se spopadajo z neznanjem vodenja tovrstnih projektov ter bojzarnijo pred novostmi, zlasti v primeru lastnoročnega pokrivanja celotne investicije.

Tabela 15: Vrednost investicij v čistilne naprave treh planinskih koč ter prikaz financerjev v letu 2001

	Vrednost (evro)	Vrednost (SIT)
Koča na Kališču	41.770	9.189.400
Koča na Loki pod Raduho	35.430	7.794.600
Dom na Peci	35.430	7.794.600
SKUPAJ	112.630	24.778.600

	Vrednost (evro)	Vrednost (SIT)
PHARE	99.940	21.986.800
PZS	12.690	2.791.800

Vir: Sbrizaj, 2001, str. 2

4.3. ZIMSKI TURIZEM

4.3.1. Naravni pogoji za razvoj smučanja v Sloveniji

Slovenski alpski masiv je, v primerjavi s centralnimi Alpami, iz mehkejše kamenine, geološko mlajšega nastanka. Preprežen je z značilnimi globokimi dolinami strmih pobočij, ki ločujejo skalnate in neredko nazobčene vrhove. Značilnost slovenskih smučišč je “dolinski karakter” (Jeločnik, 1981, str. 23), kar posledično pomeni manjši manevrski prostor za izpeljavo prog ter hitrejši zaključek smučišča. Nasprotno pa centralni del Alp v Avstriji, Švici, pa tudi Franciji razpolaga z prostranimi ter za smučarjijo idealnimi predeli na veliko višjih nadmorskih višinah. Ta območja se nahajajo nad gozdno mejo, tako da pri postavljanju in urejanju smučišča ni problemov z izsekavo gozdov in pogajanj z lastniki, kar pa v Sloveniji ostaja trd oreh (primer 3: Kobla). Poleg tega je gradnja smučišč v centralnem predelu Alp enostavnejša, saj odpadejo težave z zaščito in sanacijo smučarskih zemljišč zaradi erozije, kar pa je v Sloveniji stalno spremljajoč in zelo drag pojav (primer 3: Macesnovec).

V Sloveniji so za izgradnjo smučarskih poligonov torej primerni le obrobni predeli, na obrobju goratih predelov. Tako skoraj ni smučišč, ki bi presegla mejo 1600 m nadmorske višine (izjeme – Vogel, Krvavec, Kanin, Velika Planina). Velika količina nizkoležečih smučišč je mogoča zlasti zaradi lege slovenskega alpskega sveta v okviru celotnega alpskega masiva ter s tem posledično vpliva na snežne razmere na smučiščih.

Na debelino in trajanje snežne odeje ne vpliva le nadmorska višina, marveč se v tej povezavi kot pomemben faktor pojavlja tudi količina padavin. Slovenski gorski svet, ki leži na obrobju alpskega masiva, je tako zaradi vpliva toplejših in vlažnejših zračnih tokov deležen večje količine padavin, kar posledično pomeni debelejšo snežno odejo na nižjih nadmorskih višinah v zimskem obdobju, v primerjavi s centralnimi Alpami (Jeločnik, 1981, str. 22). Vendar pa zadnje dejstvo v zvezi z obilico in trajanjem snežnih padavin, ki je bilo verodostojno v času izpred dvajset ali trideset let, v današnjih klimatskih razmerah ne zadošča več. Kot zanimivost naj navedem opis, ki ga v svoji knjigi *Začetki in razvoj smučanja v Sloveniji in evolucija alpske smučarske tehnike* navaja Marjan Jeločnik:

“Zelo bogate na snežnih padavinah so zlasti Julijske in Kamniške Alpe. Na Komni in Voglu zapade snega 4 do 5 m in v okolici Kredarice pod Triglavom celo do 7 m. Zato je razumljivo, da se spričo tako velikih snežnih padavin sneg obdrži globoko v poletje. Dokaz za to so smučišča pod Prisankom pri Koči na gozdu pod Vršičem, kjer je na višini približno 1300 m možno smučanje čez vse leto.”

Na razvoj smučarskega turizma na območju neke države seveda, poleg poglobitvenega pogoja – snežnih razmer, vplivajo tudi drugi dejavniki, kot na primer ekonomska razvitost in življenjski standard v državi, razvitost infrastrukture (dostop, gostinski objekti, druga rekreacijska ponudba, varnost,...), priljubljenost smučanja med prebivalstvom, organizacija smučarskega centra, prepoznavnost države v tujini, stroški zagona žičnic, urejanja prog in posledično cene smučarskih kart itd..

Primer 3: Kobla in Macesnovec

Koblo spodnašajo notranje razprtije med številnimi lastniki zemljišč, ki nikakor ne zmorejo uskladiti svojih zahtev. Probleme imajo zlasti z dvema lastnikoma zemljišč, ki zaradi lastnih neuresničenih zahtev onemogočata pritok državnih nepovratnih sredstev in s tem uresničevanje drugih razvojnih projektov, ki so za obstoj obravnavanega smučišča življenjskega pomena (Felc, 2002, str. 6).

Pesti pa stiskajo tudi prebivalci Rateč. Tamkajšnji kmetje so dali v 25-letni zakup družbi Horizonte Venture Management d.o.o. zemljišče Macesnovec. Nadejali so se namreč novega vira zaslužka s strani novega smučišča, ki ga je obljubljala omenjena družba. Dela so se res začela, omenjeno zemljišče so zravnali z zemljo, postavili vlečnici, ravno ko naj bi zemljišče zatravili, pa se je zaradi pomanjkanja denarja ustavilo. Zemljišče je tako samevalo, prepuščeno naravi in to ravno pred začetkom zimskega obdobja. Tamkajšnji domačini so se zlasti ustrašili dežja, pretečega neutrenjemu zemljišču. Že dotedaj je bilo namreč opaziti značilen erozijski proces. Na pobočju so sčasoma nastali številni vzdolžni erozijski jarki, voda je z zemljišča odnašala grušč in ga odlagala v okoliških gozdovih, na travnikih, ki so se spreminjali v mlake. Uničevalni procesi pa niso udarili le lastnikov zakupnih zemljišč, temveč povzročali škodo tudi drugje. Da je potrebna takojšnje sanacija in zatravitev, so se strinjali vsi, zopet pa se je ustavilo pri sredstvih, ki jih ni bilo od nikoder.

4.3.2. Podnebne neprilike smučarskega turizma

Segrevanje ozračja je že dolgo znano dejstvo, srčika razprav med naravoslovnimi znanstveniki, okoljevarstveniki in "velikim kapitalom". A dejstvo je tudi, da razvoja ni več možno ustaviti, z nadaljnim razvojem pa se onesnaževanje našega življenjskega prostora ter negativni vplivi na naravno biosfero ter njene procese nadaljujejo.

Kljub temu, da je letošnja zima postregla z veliko količino snežnih radosti, ostaja dejstvo, da je snega zadnja leta primanjkovalo tudi v višjem svetu, kar je povzročalo preglavice zlasti žičničarjem, ki na slabo zasnežena in nemikavna pobočja kljub umetnemu zasneževanju niso uspeli privabiti zadostnega števila gostov. Ob navedenem dejstvu pa prihaja do zanimivega paradoksa.

V okviru študija se je v nas ukoreninila osnovna logika delovanja silnic ponudbe in povpraševanja. Pri obeh gre za tendenco uravnoteževanja oz. neke vrste sovplivanje. Tako npr. povečana ponudba, ki preseže povpraševanje, vodi v znižanje cen in posledično umikanje določenih šibkejših ponudnikov s trga. S tem, ko se število ponudnikov zmanjša, se ponudba količinsko približa povpraševanju. V primeru povečanega povpraševanja je seveda ravno obratno, cene narastejo, na trg vstopajo novi ponudniki in zopet pride do novega ravnotežja pri višjih cenah. Seveda je ta razlaga prvošolsko enostavna in zanemarljiva številne ostale procese, do katerih prihaja vzporedno, a je kot taka najustreznejša kot osnova za prikaz

“žičničarskega paradoksa”. Število gostov smučišč se zaradi slabih zim zmanjšuje, kar bi po logiki tržnega gospodarstva moralo voditi v zmanjšanje ponudbe, a se dogaja ravno nasprotno. Smučišča vsemu navkljub povečujejo svojo ponudbo z gradnjo novih žičnic in širitvijo smučarskega prostora. Ob tem pa se zastavlja tudi pomislek “Kdo pa se poleti rad sprehaja po kopnih smučiščih brez vegetacije?” (Poročilo o Alpah 1, 1998, str. 219).

4.3.2.1. Situacija v alpskih državah

“Več, dlje, hitreje, višje”, je slogan v današnji pristočasni dejavnosti, ki se ga držijo ustvarjalci zimskih radosti, med njimi naj izpostavim zlasti žičničarje. Le-ti s posodabljanjem in izgradnjo zimskošportne infrastrukture nadaljujejo, čeprav “žičnice tičijo globlje v dolgovih kot njihovi stebri v tleh”. Žičničarji ostajajo kljub številnim finančnim problemom optimistični. Čeprav so mnoge žičnice že dlje časa nezmožne pridobiti bančni krediti, se vlaganje vanje nadaljuje. Ogromne količine denarja se v obliki vode in električne energije stekajo v naprave za zasneževanje. “Spričo velikanskih investicij in zadolžitve nam ostaja le upanje, da bodo smučarski centri spoznali, da vodi izključno kvantitativna rast v zimskem turizmu v slepo ulico” (Zimski športi, 1999, str. 4-5).

4.3.2.2. Situacija v Sloveniji

Podobno kot ostale alpske dežele, je tudi Slovenijo v zadnjih letih pestil problem pomanjkanja snega. Neugodni naravni pogoji so odvrčali potencialne smučarske navdušence od smučanja na domačih smučiščih, ki so bila ne le slabše urejena, temveč tudi sorazmerno precej dražja v primerjavi s ponudbo v tujini. Slabo povpraševanje, ki ga gre poleg pomanjkanja snega pripisati tudi dražitvi smučarskega športa in hkratnemu poslabšanju ekonomskega standarda marsikaterega državljana po osamosvojitvi države, pa je še dodatno vodilo v povišanje smučarskih vozovnic in sklenilo začarani krog slovenskega rekreativnega smučanja.

Eden kritičnih primerov slovenskega smučarskega turizma je Kanin. Zimska in poletna sezona 2001/2002 sta bili z 4 000 oz. 7 000 obiskovalci le medla senca situacije preteklih let, ko se je z žičnico letno popeljalo 45 000 – 55 000 ljudi. Kljub vremenskim pogojem, ki niso obetali dobre zimske sezone, pa na Kaninu kljub vsemu niso izgubili upanja. V septembru 2002 so namreč sprožili gradnjo novega smučišča ter se zaradi slabih snežnih napovedi usmerili tudi v ureditev novega umetno zasneževanega smučišča. Projekta naj bi bila financirana s strani države in sicer iz razvojnih sredstev, namenjenih popotresnemu razvoju Posočja. V letu 2003 načrtujejo izgradnjo čistilne naprave, zanjo potrebna sredstva, ki se vrtijo okoli 120 mio tolarjev, pa so zaenkrat še pod vprašajem, saj na Pharov⁶ delež za ekološke naložbe ne morejo računati.

⁶ PHARE – program EU, katerega glavni cilj je pomoč nekdanjim komunističnim državam Srednje in Vzhodne Evrope pri vzpostavljanju tržnega gospodarstva. Slovenija je Pharove pomoči deležna od leta 1992 in sicer v povprečju 25 milijonov evrov na leto. Poleg programa PHARE je Slovenija od leta 2000 deležna še pomoči s strani programa ISPA (podpora

Situacija, v kateri se nahaja zimski turizem, je podrobneje prikazana v naslednji tabeli s predstavitvijo posameznih spremenljivk večine slovenskih smučišč.

Tabela 16: Primerjava slovenskih smučišč

Smučišče	Naprave	Nadmorska višina	Dolžina prog	Dodatna ponudba
Kranjska Gora	5 sedežnic, 17 vlečnic (17600 s./h)	810 – 1570 m (125 ha)	20 km	turno smučanje, ledno plezanje, tekmovalni poligon, snežno jamstvo (90 dni)
Maribor. Pohorje	kabinska žičnica, 3 sedežnice, 17 vlečnic (18000 s./h)	336 – 1347 m (220 ha)	80 km	snežno jamstvo (100 dni), nočna smuka, vrtec na snegu, shramba opreme, animacija
Rogla	2- in 4-seda 11 vlečnic (14000 s./h)	1517 m (90 ha)	12 km	šola telemarka, snežni kanal za deskarje, vrtec na snegu, servis, shramba opreme, panoramska vožnja z motornimi sanmi, org. tekmovanja rekreativcev, nočna smuka
Kanin	Kabinska žičnica, 3 sedežnice, 1 vlečnica	1600 – 2300 m (30 ha)	15 km	šola telemarka in carvinga, servis, turno smučanje, jadralno padalstvo v tandemu, rafting na snegu, ledno plezanje, nočno sankanje
Vogel	Kabinska žičnica, 4 sedežnice, 4 vlečnice (6600 s./h)	569 – 1800 m (78 ha)	18 km	šola telemarka in teka na smučeh, servis, snežni kanal, nočna smuka, vrtec na snegu, turna smuka z vodnikom, smučarski avtobus, jadralno padalstvo v tandemu
Krvavec	Kabinska žičnica, 7 sedežnic, 4 vlečnice (13500 s./h)	1450 – 1971 m (107 ha)	33 km	šola carvinga in telemarka, servis, poligon za hitro smučanje, proga z elektronskim merjenjem časa, turno smučanje, grbinasta proga, snežni kanal, 2 smučarski skakalnici, garderoba in trgovina, animacija, smučarski avtobus
Velika planina	Kabinska žičnica, sedežnica, 5 vlečnic (5000 s./h)	1420 – 1666 m (40 ha)	6 km	vrtec na snegu, organizacija smučarskih tekmovanj
Cerkno	1 šestседа, 2 štirisede 3 dvosede, 2 vlečnici	900 – 1300 m (65 ha)	15 km	vrtec na snegu, servis, 100-odstotna zasnežitev

državam kandidatkam za vstop v EU na področju transporta in okolja) ter SAPARD (poseben pristopni program za razvoj podeželja).

	(10000 s./h)			
Golte	Kabinska žičnica, 2 sedežnici, 2 vlečnici (6400 s./h)	do 1600 m (60 ha)	18 km	turna smuka z vodnikom, servis, smučarska in snowboard tekmovanja, vrtec na snegu, jadralno padalstvo v tandemu, ponudba domačih specialitet
Kobla	3 sedežnice, 3 vlečnice (6000 s./h)	540 – 1480 m (90 ha)	23 km	tekmovalni poligon
Kope	7 vlečnic (5930 s./h)	1524 m (60 ha)	8 km	nočna smuka, tekmovalni poligon
Stari vrh	1 sedežnica, 5 vlečnic (4300 s./h)	580 – 1216 m (40 ha)	10 km	testiranje snowboardov, snowboard park, nočna smuka, turna smuka, tekmovalni poligon, rekreativna tekmovanja, brezplačno varstvo otrok, brezplačna otroška vlečnica
Soriška planina	3 vlečnice (2400 s./h)	1307 – 1550 m (35 ha)	6 km	samomerilna proga, tekmovalni poligon, veleslalomski proga za rekreacijsko tekmovanje
Javornik	2 – seda, 3 vlečnice (2000 s./h)	800 – 1220 m (30 ha)	7 km	otroško igrišče, ni šole smučanja
Straža Bled	sedežnica, vlečnica (1200 s./h)	503 – 634 m (6 ha)	1 km	nočna smuka, smučarski avtobus, brezplačno drsanje s smučarsko vozovnico
Črna na Koroškem	vlečnica (626 s./h)	575 – 789 m (15 ha)	3 km	nočna smuka, šola smučanja Mitje Kunca
Ivarčko – Ovšen	sedežnica, 2 vlečnici (2000 s./h)	650 – 1108 m (8 ha)	4 km	organizacija smučarskih tekmovanj, drsanje na Ivarčkem jezeru, ni šole smučanja
Logarska dolina	2 vlečnici (900 s./h)	770 – 1125 m (4 ha)	1 km	smučarska skakalnica, naravno drsališče, vožnja s sanmi s konjsko opremo, ledno plezanje, igre na snegu
Kalič	4 vlečnice (3000 s./h)	750 – 1000 m (30 ha)	7 km	servis, organizacija smučarskih tekmovanj, vrtec na snegu

s./h – smučarjev na uro

Osnovna ponudba: šola smučanja (alpsko, snowboard), sankaska proga, tekaške proge, izposoja opreme, zasneževanje, okrepčevalnice

Vir: Letič Lučka et al., 2002.

Iz zgornje razpredelnice je razvidno, da slovenska smučišča stopajo v korak s časom in gradijo na raznovrstni ponudbi, ki naj bi pritegnila čimvečje število gostov. Med izbranimi smučišči ni niti enega, ki ne bi presešel osnovne ponudbe, pa čeprav se obravnavana smučišča precej razlikujejo po velikosti in zmogljivosti. Kabinska žičnica za prevoz smučarjev je prisotna zlasti v primeru višjeležečih smučišč, kar ima prav gotovo vpliv tudi na

ceno smučarskih vozovnic. Sicer pa je iz preglednice razvidno tudi dejstvo, da Slovenija dejansko razpolaga z izredno nizkimi smučišči, kjer sneg ob otoplitvah hitreje skopni, zato so žičničarji še bolj odvisni od zadostnih in kontinuiranih snežnih padavin. Hkrati pa se v želji po čimdaljši sezoni pojavlja večja potreba po umetnem zasneževanju, ki pomeni dodatne stroške ter draži smučarsko rekreacijo. Zanimivo je tudi to, da smučišča s slabšimi kapacitetami pogosto posegajo po dodatni ponudbi, ki ni v povezavi s smučarskim športom ter tako iščejo svoje niše v okviru konkurence. Taka primera sta Straža pri Bledu, ki je v promocijo svojega smučarskega središča vključila “bonus” drsanje ter rekreacijsko središče v Logarski dolini, ki z majhno smučarsko ponudbo, naravnim drsališčem in sanmi na konjsko vprego ne spada več v krog smučarskih centrov.

4.4. GORSKA REŠEVALNA SLUŽBA

Prvo gorsko reševalno postajo (GRS) sta v Kranjski Gori leta 1912 ustanovila dr. Josip Tičar in dr. Jernej Demšar. Danes je v Sloveniji kar 17 postaj GRS (Bohinj, Bovec, Celje, Jesenice, Jezersko, Kamnik, Kranj, Kranjska Gora, Ljubljana, Maribor, Mojstrana, Prevalje, Radovljica, Rateče-Planica, Škofja Loka, Tolmin in Tržič), slovenska GRS kot celota pa je vključena v mednarodno združenje gorskih reševalcev – IKAR. GRS, ki kot sestavni del Planinske zveze Slovenije deluje na prostovoljni bazi, v svojem krogu združuje najboljše alpiniste. Deluje tako preventivno (usposabljanje, svetovanje) kot kurativno (izvajanje reševalnih akcij v gorah, pa tudi drugod, kjer redna zdravstvena služba odpove).

V okviru GRS je bilo že veliko govora o morebitni profesionalizaciji gorskega reševanja, ki pa zaenkrat zaradi obstoječe finančne situacije, pa tudi želje po ohranitvi pozitivnosti amaterstva, ni zaživela. Glavni vir financiranja GRS je država (Uprava za zaščito in reševanje, Fundacija invalidskih in humanitarnih organizacij), del sredstev pa GRS pridobi tudi preko sponzorjev. Težava, s katero se soočajo, pa je nestalnost sponzorskih sredstev in zmanjševanje finančne pomoči s strani države, ob naraščajočem številu reševalnih akcij. Denar za marsikatero stvar (zlasti v preventivne namene) gre tako iz žepa reševalcev samih. V okviru GRS je zrasel tudi poseben sklad Okrešelj, ki nudi finančno pomoč otrokom ponesrečenih reševalcev.

Tabela 17: Pregled števila akcij in ostalih spremljevalnih dejavnikov dela slovenske GRS v letih 1997 - 2001

Leto	Število akcij	Število oseb	Število mrtvih	Število reševalnih ur	Sodelov. helikopter	Sodelov. zdravnik
1997	203	223	34	7478	67	108
1998	196	208	27	6172	75	109
1999	197	211	29	6005	63	103
2000	258	287	24	9552	111	156
2001	262	287	32	8983	125	157

Vir: Čopi Simon et al., junij 2002, str. 3.

Iz tabele je razvidno, da število akcij GRS v zadnjih letih narašča. V številu mrtvih sicer ni večjih sprememb, je pa zato opaziti močan porast v številu akcij, ki so zahtevale sodelovanje helikopterja, pa tudi takojšnje zdravniške oskrbe. Danes si reševalci akcije brez helikopterja skoraj ne morejo več predstavljati. Ljudje se v želji po doživetjih in samodokazovanju vzpenjajo na vedno težje prehodna področja, kjer je helikopter nepogrešljiv. Ob tem pa obstaja dejstvo, da GRS nima lastnega helikopterja, temveč reševalcem ob reševalni akciji na pomoč pride slovenska policija oz. slovenska vojska s svojo opremo.

Tabela 18: Število reševalnih akcij v letu 2001 po različnih predelih slovenskega alpskega oz. predalpskega sveta

	Število nesreč	Število iskanj	Skupaj	%
Julijske Alpe	121	22	143	55
Kamniško – Savinjske Alpe	64	10	74	28
Karavanke	18	4	22	8
Predgorje	16	7	23	9

Vir: Čopi Simon et al., junij 2002, str. 3.

4.5. NUJNOSTI V GORSKEM TURIZMU

1. Upoštevanje potreb krajevnega prebivalstva
2. Kvaliteta pred kvantiteto (množični turizem ni zaželen, ne v očeh ekologov, kot tudi ne v očeh gostov)
3. Avtentičnost ponudbe z urejeno infrastrukturo
4. Zaježitev tranzitnega prometa čez alpske prelaze in preusmeritev prometa
5. Izgradnja kolesarskega omrežja
6. Treba je dati prednost dolgoročnemu načrtovanju in trženju s poudarkom na ekološki usmeritvi (ekološki marketing) ter se odpovedati kratkoročnemu pristopu
7. Določiti meje rasti gorskega turizma oz. umiriti rast

V Poročilu o Alpah 1 (Poročilo o Alpah 1, 1998, str. 235) se, kot oris za optimalen obseg turistične ponudbe, navaja število domačih prebivalcev proti številu turističnih ležišč, ki naj ne bi preseglo razmerja 1:1. Optimalno bi torej bilo, če v določenem turističnem alpskem kraju število gostov ne bi presegalo števila domačega prebivalstva, kar pa je že zdavnaj presežena predpostavka. Ker preventiva ni več možna, preostaja le še poskus približevanja oz. vračanja v sprejemljive okvire.

5. ALPSKA KONVENCIJA

Zaradi vse večje ogroženosti naravnega okolja ter ključnega pomena alpskega sveta z vso njegovo floro in favno za človeka in njegov obstoj v prihodnosti ter številnih skupnih problemov in razvojnih vprašanj "alpskih dežel" se je uveljavilo spoznanje, da je mednarodno sodelovanje najboljši odgovor oz. rešitev za obstoječe stanje. Procesu povezovanja je maja 1988 odprl vrata Evropski parlament z odlokom o pripravi konvencije o varstvu Alp, pomembnejšo vlogo pa je odigrala tudi Mednarodna komisija za zaščito Alp (CIPRA). Podpisa konvencije leta 1991 v Salzburgu so se na povabilo udeležili tudi slovenski predstavniki, čeprav Slovenija tedaj mednarodno še ni bila priznana. Slovenski podpis konvencije je tako sledil 29. marca 1993 na Dunaju, ratifikacija pa 22. marca dve leti kasneje.

Alpska konvencija temelji na spoznanju o Alpah kot o največjem enotnem naravnem prostoru znotraj Evrope. Nemčijo, Francijo, Italijo, Lihtenštajn, Monako, Avstrijo, Slovenijo, Švico in EU združuje pri oblikovanju pozitivnih perspektiv na skupnem področju Alp. Zaradi velikih razlik v gospodarski in pravni ureditvi ter vse večji krizi naravnega okolja alpskega sveta je prišlo potrebe po oblikovanju skupnega okoljevarstveno usmerjenega gospodarsko - razvojnega plana. Zamisel je rezultirala v oblikovanju protokolov po posameznih pomembnejših družbenogospodarskih aktivnostih na področju Alp.

Protokoli Alpske konvencije:

- Urejanje prostora in trajnostni razvoj
- Varstvo narave in urejanje krajine
- Hribovsko kmetijstvo
- Turizem
- Gorski gozd
- Varstvo tal
- Energija
- Promet
- Postopek za reševanje sporov

Eden glavnih smotrov Alpske konvencije je v doseganju skupne poti pri združevanju ekologije in ekonomije. S tem vodilom se v državah spodbuja prodaja bioloških pridelkov in "naravni turizem", organizira vsakoletna razglasitev "Alpskega mesta leta", številni seminarji ter s pomočjo skupnega programa "Omrežje občin – Povezanost v Alpah" stremi k čimvečji povezanosti alpskih pokrajin.

Primer 4: Alpsko mesto leta

Čeprav si pod nazivom Alpe predstavljamo neokrnjeno, divjo naravo, visoke, skalnate vrhove s posameznimi travnatimi pobočji, polnimi pašne živine, izraz zajema še mnogo več. Sliši se neverjetno, ampak je res – več kot dve tretjini prebivalcev Alp je pravih meščanov. Največje alpsko mesto je Grenoble, ki s svojimi 415 000 prebivalci sicer ni reprezentativni primer, kljub temu pa lahko neizpodbitno zatrdimo – tudi to so Alpe. Med veliko večino ostalih mest, ki so precej manjša, pa z cca. 200 000 prebivalci izstopa tudi slovenski Maribor – “Alpsko mesto leta 2000”. Maribor bi lahko uporabili kot značilen primer, ki odlikava današnji trend širitve mesta, povezovanja s podeželjem in s tem stapljanja z okolico. Tako se je od osamosvojitve Slovenije marsikaj spremenilo. Kot gobe po dežju so vzniknila številna industrijska podjetja, kar je povzročilo premike v podeželski okolici. Prišlo je do novega zaposlovanja in pretokov delovne sile iz podeželja v mesto ter obratno. Razvoj in širitev mesta, izgradnja infrastrukture ter nove zaposlitvene možnosti so povzročile tudi obujanje odročnejših, nedavno zaradi odseljavanja ogroženih vasic.

Nazivom “Alpsko mesto leta” nalaga mestu zlasti obveznost za nadaljnjo dejavnost povezovanja mesta s podeželjem, sodelovanje z ostalimi alpskimi mesti na področju trajnostnega sonaravnega razvoja ter udejanjanja protokolov Alpske konvencije.

Sedaj sledi nekoliko podrobnejša analiza nekaterih protokolov Alpske konvencije:

5.1. PROTOKOL PROMET

Problematika prometa je bila uvrščena med protokole zaradi ogromne obremenitve za okolje, ki jo predstavlja. Kot dokaz naj navedem dejstvo, da je bilo v letu 1998, od 150 milijonov ton čez Alpe potujočega blaga, kar dve tretjini tovora prepeljanega po cestah. Prav tako se v Alpe v svojih avtomobilskih konjičkih zgrinja vsako leto več turistov, kar predstavlja veliko obremenitev za specifično okolje alpskega sveta (Alpska konvencija – varovati in koristiti Alpe, 2000, str. 18, 24, 25).

Ohranjanje alpske narave in sonaraven razvoj pa je mogoč le ob določenih ukrepih, ki bodo vzpodbudili zmanjšanje prometnega onesnaževanja. Nekateri izmed ukrepov so:

- Spodbujanje okolju prijaznih sistemov javnega prometa
- Preusmeritev prometa na železnico
- Posodabljanje železniške infrastrukture
- Spodbujanje sistemov za varstvo pred hrupom
- Odpovedovanje gradnji novih čezalpskih cest

- Pristojbine za ekološke stroške
-

Primer 5: Alpska pobuda za preusmerjanje tovornega prometa

500 000 tovornjakov v letu 1989 in porast na kar 1000 000 letno do leta 1999 na enem od švicarskih alpskih prelazov, imenovanem Gotthard, predvsem pa napoved, da naj bi se pretok do leta 2005 povečal na 1,5 milijonov vozil letno, je povzročilo močne premike v smeri zmanjšanja obremenitve prelaza (Alpska konvencija – varovati in koristiti Alpe, 2000, str. 32-33).

Švicarska vlada si je zastavila težko nalogo, in sicer zmanjšanje omenjenega števila na 600 000 tovornjakov. Švicarski Zvezni svet je izstavil trifazni program:

1. faza: uvedba takse na tovorni promet v odvisnosti od obremenitve (LSVA), z vlaganjem prihodkov v spodbujanje okolju prijaznega prometa,
 2. faza: uvedba takse na tranzit prek Alp ter s tem korak k popolnejši konkurenčnosti ceste in železnice,
 3. faza: gradnja novih alpskih železniških predorov v smeri nove železniške alpske tranzverzale (NEAT).
-

5.2. PROTOKOL HRIBOVSKO KMETIJSTVO

Čeprav v Alpah nekateri vidijo le obširni rekreacijski poligon, ki nam daje priložnosti za številne poletne in zimske športe, obstaja tudi drugi obraz Alp, plat, ki je velikokrat zapostavljena in za mnoge stvar preteklosti. Gre namreč za področje, čigar poselitvene korenine segajo daleč v zgodovino. Alpski svet je bil v marsikaterem primeru pribežališče in je služil svojim prebivalcem kot zaščita pred raznimi napadalnimi potujočimi narodi. V nedrjih alpskih dolin so se skozi dolga zgodovinska obdobja razvile svojevrstne kulture, narečja in lokalni običaji z značilnim načinom obdelovanja zemlje ter izkoriščanja drugih danosti narave. Alpski prebivalci so bili stoletja odrezani od zunanjega sveta, kar je ohranjalo njihovo enkratnost in neodvisnost. Vse to danes izginja oz. je na robu izumrtja. Svojevrsten način življenja, ki je bil dolgo prisoten, preizkušen skozi ogromno generacij ter v sebi skriva veliko modrosti, predvsem pa se najbolj sklada z naravnim okoljem, v katerem se je razvil, je zakladnica zdravja za prihodnje rodove, zato ne smemo pustiti, da ponikne v noč.

Protokol Hribovsko kmetijstvo združuje naslednje usmeritve:

- Ohranjanje tradicionalne kulturne krajine
- Ohranjanje primerne gostote poseljenosti
- Izboljševanje življenjskih pogojev

- Ohranjanje avtohtonih živalskih in rastlinskih vrst
- Povezovanje gospodarskih usmeritev z zahtevami okolja
- Spodbujanje hribovskega kmetijstva

5.2.1. Mleko

Mleko je imelo nekdanjo veliko širšo uporabno vrednost kot danes. Mleko in mlečni izdelki so namreč predstavljali eno poglavitnih vrst hrane, poleg tega pa so mleko naši predniki uporabljali tudi v zdravstvene namene, se z njim preživljali, trgovali, se v njegovem imenu povezovali ter gradili položaj v okviru skupnosti.

Seveda ne bi bilo mleka brez živinoreje. Le-ta se je zlasti v obliki planšarsko-pašniške dejavnosti skozi zgodovino uveljavila na alpskem visokogorskem področju, kjer je kot taka, v okviru danih razmer, predstavljala glavno gospodarsko dejavnost. Največ planin je bilo na nadmorski višini od 800 do 2000 metrov. O veliki razširjenosti tovrstne dejavnosti najlepše pričajo značilna krajevna imena kot so Podvolovljek, Ovčarija in Konjščica. S kozjerejo so se preživljale zlasti revnejše družine, saj so bile koze nezahtevne jedke, dajale pa so kvalitetno mleko. Vendar se ta živinorejska panoga kljub ukoreninjenosti ni uspela ohraniti do danes v širši obliki, saj je v preteklosti obveljala za nezaželeno. Kozjerejo so upravičeno preganjali zlasti v gorskem svetu, saj so koze za sabo puščale opustošenje, ki ga narava s svojimi samouravnalnimi procesi ni uspela učinkovito sanirati. Podobno kot koze, pa so se za škodljive izkazale tudi ovce, saj so s pašo po gozdovih povzročale veliko škodo na gozdnem podmladku. Tako so kot najbolj priljubljena, tržno zanimiva in tako tudi najbolj razširjena oblika živinoreje prevladale krave mlekarice.

V okviru pašništva v visokogorskem svetu (na višinskih planinah) spadajo planšarije, ki združujejo pašo z obpašno mlečno dejavnostjo. Za alpski svet je namreč značilno, da je živina ostajala na prosti travniški paši celo poletno sezono in se šele pozno jeseni vračala v dolinske hleve (povprečno pašno obdobje – 80 dni v letu). Medtem je seveda rabila vsakodnevno oskrbo, ki so jo izvajali pastirji v okviru planinskih stanov. Le-ti so pripadali točno določenim pašnim skupnostim, ki so upravljale pašno dejavnost po posameznih planinah. Skupnost je držala roko nad celotno planšarsko dejavnostjo. Določala je število živali posameznega kmeta na planini, po potrebi določala vzdrževalna dela na napravah in poteh in odločala o delitvi pridelka. Delitev sira so tako izvajali glede na količino namolzenega mleka in ne po številu živine, ki je pripadala posameznemu kmetu, saj se je na planinah poleg mlekaric pogosto pasla tudi šibka živina. Od količine namolzenega mleka pa je bilo odvisno tudi plačilo pastirjev, ki ni bilo nujno v naravni obliki. Poleg skupnega pastirstva je obstajalo tudi individualno, zlasti značilno za bohinjsko območje, Veliko planino ter Karavanke. Na planinah so se tako iz manjših zaselkov oblikovale vasice, ki so se ponekod obdržale in razvile v stalna naselja.

Planšarstvo kot gospodarska oblika seveda ni značilno le za alpski prostor, temveč se je uveljavilo tudi v drugih predelih evropske celine (Apenini, Pireneji, Karpati, Sudeti, Kavkaz)

ter v Aziji. Planšarstvo se je s svojimi proizvodi uveljavilo tudi v menjalnem poslu ter s svojo menjalno vrednostjo predstavljalo vir tujih dobrin. Tako je v okviru menjalne trgovine s sredozemskimi trgovci doprineslo k dotoku sredozemskega blaga (npr. vino, oljčno olje, južno sadje, sol) na alpska tla.

Drugače pa se je z mlekom kupčevalo na trgu, kamor so prodajalci prihajali peš, s kolesi ali na triciklu, ki se je kot priljubljeno prevozno sredstvo uveljavil po drugi svetovni vojni. Poleg različnih trgov pa je oblast v prid promocije in razvoja mlekarstva organizirala tudi razstave mlekarskih pridelkov in orodij. Začetki tovrstne dejavnosti časovno segajo v leto 1871, ko je bila na Dunaju prva tovrstna razstava za področje Avstro-Ogrske. Za še hitrejšo in boljšo oskrbo z mlečnimi izdelki so se po letu 1890 začele ustanavljati mlekarne, ki pomenijo začetek mlekarske industrije, ki pa je sodobno podobo začela dobivati šele v času povojne obnove (Bogataj, 1999, str. 34-37).

Primer 6: Biosir v italijanski regiji Cansiglio

Kmetje regije Cansiglio so se že leta 1976 odločili za naravi prijazno, ekološko gospodarjenje ter se povezali v zadrugo. Ta danes združuje 50 kmetov, ki na približno 1000 hektarjev veliki površini visokogorske planote pasejo kakih 600 krav mlekaric. Travnike tamkajšnje planote bogati kar 80 različnih rastlinskih vrst (vsaj dvakrat več od povprečja), ki kot glavni vir prehrane pašne govedi močno doprinesejo h kakovosti mleka ter nadalje kvaliteti različnih vrst sira. Na slednjo kaže dejstvo, da povpraševanje po sirih močno presega ponudbo, prav tako pa mleko iz obravnavane regije velja za najdražje v vsej Italiji (Alpska konvencija – varovati in koristiti Alpe, 2000, str. 26).

Kmetje pa niso ostali le pri paši, mlekarstvu in sirarstvu. Za vse, ki želijo izkusiti radosti naravnega parka “Foresta di Cansiglio”, so uredili prenočitvene zmogljivosti ter za potrebe restavracije z domačimi biološkimi proizvodi preuredili poslopje starega hleva. Trud kmetov je tako poplačan. Plačilo omogoča udobno življenje, kar zadovoljuje prebivalce, posledično ohranja življenje v regiji, hkrati pa kaže ugodne perspektive za bodoče rodove.

Primer 7: Fordova nagrada za Triglavski narodni park in vas Čadrg

Med poplavo raznovrstnih nagrad za posebne dosežke obstaja tudi nagradni sklad fundacije Henry Ford, ki vsako leto podeli denarno nagrado in priznanje za uspeh ter spodbudo na področju varstva naravne in kulturne dediščine. Tovrstne časti je bila s svojim ekološkim projektom “Bio vas” v letu 1999 deležna vas Čadrg nad Tolminom. Vas oz. vasico sestavljajo tri kmetije, ki s svojimi 30 kravami pridelajo 5000 kg skute in 11 000 kg sira Tolminca, ki predstavlja kulturo in tradicijo Zgornjega Posočja (Bizjak et al., 2002, str 4-5).

5.3. PROTOKOL TURIZEM

V 20. stoletju je prišlo do velikega preobrata v gospodarstvu alpskega sveta. Prej kmetijsko usmerjeno področje je dobilo druge razsežnosti. Zaradi velikega napredka, mednarodnega povezovanja ter novih vrednot, ki so se pod močnim ameriškim vplivom oblikovale v času povojne obnove, so se ljudje začeli obračati stran od svojih korenin, posegali po novostih in si nasploh želeli stopiti v korak s časom. Nova doba je obljubljala lažje in boljše življenje, odprla številne nove priložnosti ter postavila nova pravila konkurenčnosti. Vse dogajanje se je skoncentriralo na mestna, torej dolinska področja. Biti kmet, torej obdelovati zemljo in živeti na star način, zlasti kje v hribih, pa ni bilo več moderno, ne perspektivno. Tako je na eni strani prišlo do velikega usihanja hribovskega kmetijstva, na drugi pa vedno večji prodor rekreativne dejavnosti v hribovski in gorski svet Alp. Prva in glavna dejavnost, s katero se je prodor začel, je bilo planinstvo, čigar korenine pa segajo v 19. stoletje, k prvopristopnikom, pustolovskim dušam, ki jih je pritegnila tišina in skrivnostnost gora, hkrati pa so v skali videli izziv ter samopotrditev. Medtem ko so na eni strani planšarije, kope in osamele kmetije zaspale svoje zimsko spanje, pa so gore oživele v drugi luči. Vzponu slovenskega planinstva in plezalstva so sledile še druge dejavnosti, ki so privabliale vedno večje število ljudi, preplavile naš alpski svet ter postale glavni vir zaslužka tega dela države.

Vsaka stvar pa ima, poleg pozitivne, tudi negativno stran. Tako množični turizem v naše kraje prinaša poleg svežih vetrov tudi nove nevarnosti, zlasti kar se tiče okoljske problematike. Ker je skrb za ekosistem odločilna za ohranitev zdravega alpskega sveta, je na tem področju prav gotovo potrebna ustrezna aktivnost, ki je uverturo doživela s protokolom turizem v sklopu Alpske konvencije. Glavna nit protokola je uskladitev turistične dejavnosti in načrtov z ekološkimi zahtevami.

Protokol obsega naslednje ukrepe:

- Trajnosten in sonaraven razvoj turizma
- Krepitev konkurenčne sposobnosti sonaravnega turizma
- Kakovostna rekonstrukcija turističnih središč
- Vzpostavitev "con miru"
- Sodelovanje med turistično, kmetijsko in gozdarsko dejavnostjo
- Usmerjanje gibanja obiskovalcev gora

Primer 8: Projekt – "Okolju prijazne smučarske ture"

Projekt je sad dela Nemškega planinskega društva (DAV), ki se ukvarja z raziskovanjem negativnih vplivov turnih smučarskih podvigov na populacijo divjih živali, živečih v gorskih območjih. Človek, ki je reden gost alpske divjine v poletnem času, tja vedno pogosteje zaide

tudi pozimi. Vendar se njegov negativni vpliv kaže predvsem pozimi, ko se živali zaradi ekstremnih življenjskih pogojev ne bi smele izčrpavati z nenehnim beganjem pred vsiljivci. DAV tako raziskuje, kje prihaja do najpogostejših trkov med živalmi in turnimi smučarji ter slednjim priporoča nove usmeritve, po katerih obidejo ranljiva področja, s tem pripomorejo k ohranjanju naravnega cikla živalskih populacij (Alpska konvencija – varovati in koristiti, 2000, str.16).

Primer 9: D.o.o. v Logarski dolini

Kmetje, ki si prizadevajo za okolju prijazno gospodarjenje, so združeni v družbo z omejeno odgovornostjo s sloganom – “kakovost pred količino”. V dolini se poleg turističnih kmetij, kjer si obiskovalec lahko privošči različne lokalne specialitete, nahajata še hotel in kamp, kar v skladu z omenjenim sloganom predstavlja zaokroženo turistično ponudbo (Alpska konvencija – varovati in koristiti, 2000, str.19).

Primer 10: “Med gorami in smaragdnimi vodami”

“Med gorami in smaragdnimi vodami” je slogan, ki odseva na novo začrtano pot in vrednote v turistični dejavnosti soške doline in pri trženju turističnih storitev povezuje pet občin – idrijsko, cerkljansko, tolminsko, kobariško in bovško (Roš, 2002, 2002a, str. 6). Gre za prvi projekt nacionalnega parka Stranske poti in prvi dokončani izmed 18-ih, podprtih s sredstvi sklada Phare, ki hkrati odpravlja glavno pomanjkljivost obravnavanega območja, to je dolgo prisotno preveliko razdrobljenost turistične regije. Glavni namen projekta je preusmeritev podobe in predstav o soški dolini kot adrenalinski pustolovščini v mirnejše vode. V ta namen so izdali tudi nov turistični zemljevid, ki poleg že obstoječe ponudbe, vsebuje tudi razne novosti, na primer nove kolesarske poti in razširjeno poletno ponudbo Kanina. Za uspeh projekta se prav gotovo ni bati, saj gre za območje z izjemno bogatim in ohranjenim naravnim svetom, ki ponuja širok izbor rekreativnih dejavnosti, hkrati pa hrani tudi pomnike burnega zgodovinskega dogajanja (Soška fronta – Kobariški muzej, partizanska bolnišnica Franja, grad Gewerkenegg,...).

Doslej je bilo v projekt Smaragdne poti s strani sklada Phare, Ministrstva za gospodarstvo ter občin ob Smaragdni poti investiranih 28 milijonov tolarjev. Načrtovana je še ureditev novih poti, obnova bovških brvi, nove kolesarske steze, vzpostavitev informacijskega centra o razmerah na soških brzicah, postavitve usmerjevalnih tabel za obiskovalce ter ureditev vzletišča in dostopne ceste za jadralske padalce na Planji v pogorju Rombona.

5.4. PROTOKOL GORSKI GOZD

Protokol izhaja iz dejstva, ki predpostavlja gorski gozd kot primarno, s tem najučinkovitejšo, hkrati pa najcenejšo zaščito naselij in druge infrastrukture pred raznovrstnimi naravnimi nepravilnostmi, značilnimi za gorski svet. Gozd ima seveda še vrsto drugih funkcij, ki so tako z okoljskega kot gospodarskega vidika velikega pomena. Za ohranitev tega naravnega branika, zaščitnika gorskih tal in pomembnega vira zaslužka je potrebno sonaravno gospodarjenje, ki bi spoštovalo naslednje ukrepe Alpske konvencije:

- Varovanje gorskih gozdov, v smislu zmanjšanja obremenitve zraka s škodljivimi emisijami ter zmanjševanja nevarnosti gozdnih požarov.
- Zagotovitev normalnega poteka ekoloških in socialnih procesov, kar naj bi vključevalo ustrezno biološko raznovrstnost, ki bi omogočila normalen proces pomlajevanja gozdnih rastišč.
- Določanje gozdnih rezervatov ter omejevanje rekreativnih dejavnosti na določenih predelih gorskega gozda.
- Izgradnja okolju primerne in prijazne infrastrukture ter pospeševanje gozdarske dejavnosti na predelih trajnostnega gospodarjenja.
- Prisotnost zadostnega števila gozdarskih strokovnjakov v procesu razvoja gorskega gozda, ki obsega kar 40% vse gozdne površine v Sloveniji.

5.4.1. Alpe – eno najbolj gozdnatih območij v Evropi

Od celotne alpske gozdne površine, ki obsega cca. 7,5 milijonov hektarov (ha), se kar 80 – 90 % površin gospodarsko izkorišča. V letu 2002 je bila narejena ocena, da v alpskih gozdovih raste kar 3 milijarde dreves oz. 270 dreves na alpskega prebivalca. Podatki iz Švice, Avstrije, Francije in Slovenije pa kažejo nadaljnjo rast gozdnih površin. Z gozdom so porasla zlasti strma gorska pobočja, medtem ko je na predelih z nagibom, manjšim od 20% delež gozda le 10-15%. Transport posekanega lesa v visokogorju Alp poteka večinoma po gozdnih cestah, s pomočjo žičnic, ponekod pa je v rabi celo helikopter.

V alpskih gozdovih je še vedno prisotna gozdna paša, zlasti v Švici, Avstriji, Lihtenštajnu in Sloveniji, kjer je paša prisotna na 10-18% gozdnih površin. Gozdna paša je seveda zelo vprašljiva in večinoma nezaželena, saj povzroča škodo na gozdnem podmladku in slabša regenerativno sposobnost gozdov. Proces pomlajevanja gozdov pa je ogrožen tudi s strani gozdne divjadi, ki je zaradi odsotnosti svojih naravnih sovražnikov (volk, ris) močno namnožena. V optimalni situaciji naj bi se na območju 100 ha pasel 1 jelen oz. 5 srnjakov, kar bi hkrati omogočilo zadostno prehrano za živali ter neoviran razvoj gozdnega rastja. Seveda

je resnična situacija daleč od optimalne. Zaradi zdesetkane populacije plenilcev se je število jelenjadi in srnjadi povečalo na 30 – 60 glav na 100 ha. Da se prehranijo, živali objedo večino gozdne podrasti z vsemi mladnicami, kar onemogoča regeneracijo, slabi potenciale naših gozdov, kar končno utrpi gozdno gospodarstvo.

Tabela 19: Površinska pokrivnost alpskih predelov (v %) v različnih državah alpskega sveta

	Gozdne površine (%)	Kmetijske površine (%)		Vodne površine, ledine, drugo (%)	Poselitvene površine (%)	Prometne površine (%)
		planinski pašniki	obdelana zemlja			
Slovenija	65,72	25,84		6,52	1,70	0,22
Švica	30,00	19,80	10,57	36,15	2,26	1,22
Nemčija	40,45	3,60	40,38	8,37	4,45	2,75
Italija	44,30	21,00	14,4	18,00	2,30	
Francija	38,70	20,40	23,20	14,90	2,80	
Avstrija	40,81	23,84	15,65	17,19	2,51	

Vir: Poročilo o Alpah 2, 2002, str. 349 – 356.

Primer 11: Jezerski gozdovi

Jezersko predstavlja z 80% poraščenostjo z gozdom eno največjih gozdnih zakladnic v Sloveniji. Na tem območju je sicer nekdanj prevladovala bukev, a je bila v preteklosti zaradi močne oglarske dejavnosti zelo razredčena in nadomeščena s smreko, ki zdaj predstavlja poleg bukve in macesna kar 70% delež v jezerskih gozdovih. Smreka pa se izredno hitro razrašča, saj letni prirastek presega 8 m³/ha, kar za tretjino presega državno povprečje (Stružnik, 2002, str. 6).

Kljub temu lesnega potenciala na Jezerskem v zadnjem desetletju niso v zadostni meri izrabljali, za kar pa so krivi visoki stroški poseka in odvoza lesa. Vzrok za to je zlasti slaba cestna povezava, saj se na hektarju gozda v povprečju nahaja le 15 metrov gozdne ceste.

Druga težava, s katero se bodo primorani spopasti, pa je namnožena jelenjad, ki ogroža gozdni podmladek. Seveda rešitev ni preprosta. Prav gotovo je potrebna izgradnja gozdnih cest, saj je nujno potrebna za izpolnitev plana sečnje, ki predvideva več kot dvakrat večjo aktivnost na tem področju. Ker se je jelenjad na Jezerskem močno namnožila, kar je po vsej

verjetnosti posledica zmanjšane naravne selekcije zaradi odsotnosti naravnih sovražnikov, hkrati pa je območje močno poraščeno z gozdom in daje tako manj možnosti za travno pašo, se pojavlja potreba po ureditvi krmišč. Gozdarji so mnenja, da bi se moral stalež jelenjadi v korist gozdnega gospodarstva močno zmanjšati, kar prav tako izhaja iz enega od ukrepov Alpske konvencije v primeru gorskega gozda. Ta namreč narekuje omejevanje staleža parkljaste divjadi, oziroma naseljevanje ustreznih plenilcev, kar bi ustvarilo naravno ravnotežje ter omogočilo normalno regeneracijo gozdnega rastišča.

Primer 12: Gozdne žičnice

Prve gozdne žičnice so se pojavile v alpskih deželah, skonstruirane pa so bile za potrebe gorskih kmetov, zlasti za spravilo lesa iz težje dostopnih terenov in kot pripomoček pri saniranju posledic naravnih nesreč, v podobi hudourniškega opustošenja ter plazov. Najbolj množična uporaba žičnic sega v obdobje med prvo svetovno vojno. Tako je bilo tedaj na slovenskem Gorenjskem in Tolminskem blizu 70 tovrstnih žičnic, ki pa so obratovale zlasti za potrebe vojske, v tem primeru za oskrbo soške fronte (Kovač, 2002, str. 30-33). Tako ni čudno, da se je po vojni žičničarska dejavnost najbolj razvila ravno na tem koncu.

Prve žičnice so bile seveda veliko bolj okorne kot njihove moderne naslednice. Prav zaradi svoje velikosti in teže so zahtevale dolgotrajen in drag postopek postavljanja, ki se je splačal le v primeru velike količine transportiranega lesa. Stare, takoimenovane "stacionarne žičnice" so imele zgornjo in spodnjo postajo. Zaradi velike razdalje med postajama je bilo potrebno na zgornji postaji skoncentrirati les iz obširnega zaledja, kar je povečevalo gospodarnost prevoza. "Stacionarne žičnice", ki so bile v odvisnosti od izvedbe lahko krožne žičnice ali nihalko, so v 70. letih 20. stoletja, zlasti z izgradnjo gozdnih cest, začeli nadomeščati žični žerjavi. Velika prednost teh je večja univerzalnost in zmožnost pobiranja tovora vzdolž celotne trase. Hkrati pa je ta modernejša izvedba omogočila zmanjšanje enkratnega poseka ter popeljala gozdno gospodarjenje v smeri večje pogostosti sečnje manjše količine dreves, kar pa je učinkoviteje, tako z okoljskega kot gospodarskega vidika.

Primer 13: Kako zagospodariti, ko napade Vivian?

Konec februarja 1990 je alpske gozdove v srednji Evropi, zlasti Švici, prizadel močan vihar Vivian. Povzročil je ogromno škodo na gospodarskih stavbah, obdelovalnih površinah in v gozdu. Po opustošenju je v ospredje stopil zlasti zadnji oškodovanec, ki je terjal velike sanacijske načrte in pomenil za gozdne gospodarje neprecenljivo izkušnjo za naprej. Tako so sledile razprave o nujnosti odstranitve polomljenega in izruvanega drevja in prodajnih možnostih, o pomenu varovalne funkcije drevja pred erozijo in poplavami, o nevarnosti razširitve lubadarja itd. (Poročilo o Alpah 2, 2002, str. 244).

Ker so želeli preizkusiti vse možne rešitve, so se odločili za znanstveni poizkus. Določene površine gozda so izvzeli iz gospodarske rabe ter primerjali posledice različnih sanacijskih ukrepov.

1. površine, kjer podrtih dreves niso umaknili – ugotovitve:

- na tleh ležeča drevesna debela do določene mere ščitijo pred plazovi,
- na tleh ležeča drevesna debela določen čas ščitijo pred padajočim kamenjem,
- drevesna debela, zagozdena v hudourniških potokih pomenijo nevarnost poplav,
- lubadarji, ki so se namnožili, zaradi povečane količine hrane, se ne omejuje le na podrta drevesa, temveč napadejo tudi zdrav del gozda (škoda se je tako povečala še za nadaljnjih 60%),
- ustvarijo se posebni življenjski prostori, poveča se biološka pestrost, narava se sanacije loti po svoje.

1. površine, ki so jih očistili – ugotovitve:

- čiščenje prizadetih površin presega normalne zmogljivosti lesne industrije,
- visoki stroški gozdarske dejavnosti (poplava lesa),
- prava vrednost lesa je višja od trenutne cene,
- bistven pomen trženja ter okoljevarstvenega osveščanja.

Iz ugotovitev obravnavane raziskave izhaja spoznanje, da je reševanje tovrstnega problema zelo specifično delo, ki je močno odvisno od same lege poškodovanega predela, nadalje pa zahteva tudi zadostne delovno-gozdarske kapacitete, dovolj velik trg, uspešno in intenzivno trženje ter zlasti

strokovno vodstvo, ki navsezadnje odloči, kateri poseg je za določen predel v določeni situaciji optimalen.

5.5. PROTOKOL ENERGIJA

Pri protokolu energija gre za usmeritev k čimbolj smotrni proizvodnji, distribuciji in izrabi energije, predvsem z vidika varovanja okolja ter neobnovljivih oz. vitalno pomembnih surovin alpskega sveta. Osnovne smernice protokola spodbujajo k uporabi obnovljivih in okolju prijaznih virov energije, s poudarkom na varčevanju z energijo ter nadzoru nad delovanjem energetskega gospodarstva.

Najpomembnejša vira energije v Alpah sta biomasa in vodna energija. Danes je v Alpah zaradi intenzivne izrabe vodne energije le še 10% naravnih in neovirano zlivajočih se

vodotokov. Tako pridobivanje energije je z vidika onesnaževanja ozračja zaželeno, a kaj ko po drugi strani precej negativno vpliva na rečni ekosistem in krni izgled pokrajine.

Termoelektrarne, čigar delovanje temelji na izrabi fosilnih goriv, se nahajajo le v alpskem delu Avstrije, Švice in Slovenije.

5.5.1. Obnovljivi viri energije

Zaradi nenehnega večanja cen nafte in zemeljskega plina se povečuje zanimanje za alternativne vire energije. Za te pa je značilna, ne le večja stroškovna učinkovitost, temveč tudi okolju prijaznejše delovanje. Prav zaradi tega bi omenjene vire energije lahko uvrstili v okvir prookoljsko naravnanih in ekoloških dejavnosti. Obnovljivi viri energije se vse pogosteje omenjajo v povezavi s kmetijstvom, kot uveljavljen in praktičen vir energije pa so se uveljavili v planinskih kočah v okviru gorskega turizma.

Med alternativne vire energije spadajo energija vetra, vode, sonca ter energija iz biomase. Pod okrilje biomase spadajo tekoča goriva kot so etanol, metanol in rastlinska olja, sledijo plinasta goriva kot je metan, k trdim gorivom pa prištevamo les, lesno oglje ter organske ostanke (Jejčič, 2001, str. 35).

Seveda se ne da uporabljati vsakega vira energije kjerkoli. Tovrstna uporaba je v veliki odvisnosti od naravnih danosti določenega okolja. V kmetijski dejavnosti je pri nas najbolj razširjena sončna energija, ki služi za sušenje sena in še nekaterih pridelkov. Tovrstni način uporabe naravnih danosti je prisoten dolgo, modernejša različica pa predvideva uporabo sončnih kolektorjev, ki pa zahteva nekoliko višje začetne investicije, zato je v slovenskem kmetijstvu velika redkost. Tovrsten vir energije pa kot naraven pripomoček za segrevanje vode obstaja in je v uporabi že kar nekaj let. Tako prav pride na bolj odmaknjenih območjih z zadostno količino sonca. V tem primeru se s pridom uporablja v okviru gospodarske dejavnosti gorskih koč. Poleg segrevanja vode pa bi sončne celice lahko izrabili tudi v druge namene, npr. za črpanje vode na planinskih pašnikih ter za delovanje električnih pastirjev. Podobno kot sončno energijo bi lahko izrabili tudi vetrno energijo, predvsem v gorskih predelih, kjer vetra nikoli ne manjka. Seveda so tudi na tem področju, podobno kot drugod, mnenja deljena. Nekateri strokovnjaki menijo, da je vetrna energija, v obliki elektrarn na veter, odlična alternativa jedrskim elektrarnam. Poleg tega bi bila vetrna energija odlična rešitev za zavarovanje ozračja pred emisijo CO₂ pri izgorevanju fosilnih goriv. Po drugi strani pa so nekateri nasprotnega mnenja, da ogromne vetrnice le kazijo pokrajino, hkrati pa je vprašljiv njihov vpliv na ptice. Nenazadnje, kdo pa sploh pravi, da je vetrni potencial v Alpah zadosten oz. predvsem dovolj stalen.

6. REGIONALNO GOSPODARSTVO

Medtem ko svetovno "dolinsko" gospodarstvo skokovito "napreduje" in se razvija, gorsko življenje, vsaj tisto tradicionalno, ki je tod živelo od nekdaj, umira. Tako lahko govorimo o izginjanju specifičnih regionalnih proizvodov, propadanju podjetniške dejavnosti in s tem delovnih mest ter posledično odseljevanju, praznjenju, zaraščanju.

V težnji po uravnoteženju oz. prebujenju regionalnega gospodarstva so na Konferenci Združenih narodov o okolju in razvoju, ki je potekala 1992 v Riu de Janeiru, zastavili koncept "regionalnega krožečega gospodarstva", ki naj bi deloval povezovalno v okviru regije in ločevalno od večjih gospodarskih centrov. Obravnavani koncept naj bi združeval srednje velika podjetja, tradicionalno ročno obdelavo, ekstenzivno kmetijstvo ter izgradnjo povezovalne mreže regionalnih gospodarskih subjektov. S tem naj bi bila omogočena samostojna in samozadostna gospodarska dejavnost znotraj regije, ki naj bi temeljila na regionalni samooskrbi s surovinami ter regionalni prodaji izdelkov oz. možni medregionalni povezavi.

V Alpskem svetu zasledimo **štiri tipe regij**:

1. regije z dominantnimi centri (Z-regije)

V regijskem centru, ki je glavni vir preživetja za več kot 55% vsega regijskega prebivalstva, je nastanjenih najmanj 10 000 ljudi. Za regije Z tipa je značilna lega v dolinah in kotlinah, vzdolž pomembnih tranzitnih prometnic, ki regijo povezujejo z velemesti. Tovrstne regije so tudi nosilci gospodarske rasti alpskega prostora, upadanja števila prebivalstva pa ni zaslediti.

2. regije dnevnih migrantov (P-regije)

Gre za razmeroma majhne regije, ki nudijo malo delovnih mest in tako pomenijo vir delovne sile za sosednja mesta.

3. podeželske regije oz. regije z nedominantnimi centri (N-regije)

Glavna dejavnost v večini N-regij je turizem, znani pa so tudi primeri industrijske ali kmetijske N-regije. Gre torej za regije, kjer prevladuje ena gospodarska dejavnost. Večina teh regij leži zunaj velikih tranzitnih prometnic.

4. regije z odseljevanjem prebivalstva (E-regije)

V tem primeru gre v bistvu za N-regije, ki trpijo močno depopulacijo, ki vodi v gospodarsko in kulturno zamiranje.

V Evropi se danes pomen regij povečuje, saj pomenijo osnovo za gospodarsko in socialno ravnotežje. Tako ni nič čudnega, da EU v regionalni razvoj usmerja več kot tretjino svojih proračunskih sredstev. Prihodnost gorskega kmetijstva je v oblikovanju konkurenčnega regionalnega okolja, s poudarkom na kakovosti in avtentičnosti ponudbe.

V drugi polovici devetdesetih let 20. stoletja se je v Alpah začelo poudarjati pomen blagovnih znamk, v smislu pospeševanja razvoja in gospodarske krepitve regije. Raziskave v okviru poletne akademije v Lihtenštajnu v letih 1998 in 1999 so pokazale, da vpeljevanje blagovnih znamk v regionalno gospodarstvo ni enostavno, saj zahteva izpolnitev kar petih pogojev:

5. Za uvedbo kakršnegakoli označevanja se mora zavzeti lokalno prebivalstvo.
6. Blagovna znamka mora imeti podporo s strani vseh lokalnih interesnih skupin in voditi v utrditev lokalne identitete.
7. Pri oblikovanju in dodelitvi blagovne znamke morajo biti upoštevani strogi kriteriji v zvezi z njeno vsebinsko ustreznostjo in verodostojnostjo ter zagotovljena ustrezna kontrola kakovosti.
8. Blagovna znamka naj pokrije proizvode, ki nimajo sezonskega značaja oz. tiste, čigar proizvodnja nima kakršnihkoli drugih omejitev (kot instrument trajnostnega razvoja).
9. Uvedba blagovne znamke je smiselna le ob profesionalno vodeni tržni dejavnosti.

6.1. Izvajanje programa sonaravnega okoljevarstvenega razvoja na lokalni ravni – primer občine Kranjska gora

- na področju turizma
 1. “Državljan Evrope” - povezava turističnih poti na območju tromeje (Avstrija – Italija – Slovenija)
 2. kolesarske poti – karta in turistični vodnik po kolesarskih poteh v občini Kranjska gora
 3. vključitev v projekt mednarodnih kolesarskih poti
- na področju kmetijstva
 1. ustanovitev razvojne zadruge Dovje za trženje domačih produktov s kmetij
- na področju varovanja narave, krajine, dediščine
 1. ureditev Naravnega rezervata Zelenci
 2. obnova kozolcev
 3. ureditev vaškega jedra v Podkorenu (arhitekturno zaščitena vas)
- na področju urejanja prometa
 1. urejanje mirujočega in tranzitnega prometa na visokogorskem prelazu Vršič
 2. zapora ceste za osebna vozila v dolini Planice proti Tamarju
- na področju varovanja voda
 1. izgradnja kanalizacijskega sistema v občini Kranjska gora

Vir – (Kovačič, 2000, str. 13-14)

SKLEP

Naravna in kulturna krajina sta se izoblikovali skozi tisočletja. Marsikatera raznovrstnost v živalskem in rastlinskem svetu je posledica ustreznih življenjskih pogojev, ustvarjenih skozi kmečko dejavnost, prilagojeno okoljskim razmeram. Skozi tovrstno dejavnost, vključujoč živinorejo, pašništvo, poljedelstvo in gozdarstvo, se je znotraj alpskega sveta zgradil svet s posebno socialno-kulturno specifikom. Gorjani višav niso nikdar podredili, so se pa prilagodili tamkajšnjim razmeram, kar pomeni, da so skozi čas iz divjine ustvarili kulturno krajino, v okviru katere so varno zaživali. S tem, ko so ljudje zavarovali sebe in svoje premoženje, pa so ustvarili tudi ščit pred uničevalnimi procesi narave.

Svet Centralnih Alp se danes nahaja pred veliko preizkušnjo. Okoljski strokovnjaki, zlasti pa domači prebivalci se srečujejo s številnimi težavami, ki prizadevajo ta košček zemeljske površine. Največ težav, na primer zemeljska erozija, plazovi, podori, zmanjševanje biotske raznovrstnosti in izginjanje kulturne krajine, je posledica opuščanja in zanemarjanja nekdanj skrbno urejenih posesti. Vzroke za depopulacijo oz. izumiranje gorskih vasi ter propad gorskih območij najdemo v nekonkurenčnosti in "neperspektivnosti" območja ter infrastrukturni/zaposlitveni pomanjkljivosti. Po drugi strani pa se na obravnavanem območju pojavljajo tudi problemi kot so zemeljska in vodna onesnaženost, ogroženost podtalnice, hrup in onesnaževanje zraka, ki pa so posledica ravno nasprotnega procesa, intenzifikacije gospodarske izrabe tega področja. Le-ta se izraža zlasti v obliki masovnega turizma, ki s svojimi raznolikimi dejavnostmi preplavlja alpsko področje ter uničujoče deluje na živalski in rastlinski svet Alp.

Kljub pretnji, ki jo masovni zimski in poletni turizem pomeni za okolje, pa se moramo zavedati pomena njegove prisotnosti za prebivalce alpskih vasic. Kot vsaka stvar ima tudi turistična dejavnost pozitivno in negativno stran. Z enega vidika sicer predstavlja velikega onesnaževalca alpskega sveta, ki pa je hkrati velikega pomena za njegova prebivalce, saj predstavlja motor lokalnega gospodarstva (pomemben vir dohodka za lokalno kmečko prebivalstvo).

Literatura

1. Aleksič Valentina: Predelava eko mesa in mleka na avstrijskem Koroškem. Kmetovalec-strokovna kmetijska revija, Ljubljana, 2002, 9, str. 10 – 12.
2. Alpska konvencija pred 6. Alpsko konferenco. CIPRA info (slovenska izdaja), Ljubljana, 2000, 58, str. 2 – 16.
3. Alpski turizem (Ekonomska kakovost – ekološka kakovost). CIPRA info (slovenska izdaja), Ljubljana, 2000, 59, str. 2 – 12.
4. Bavec Martina et al.: Ekološko kmetijstvo. Ljubljana: Kmečki glas, 2001. 448 str.
5. Bizjak Janez et al.: Čadrg – 700 let navezanosti na gorske domačije. Svet pod Triglavom 1, Bled, februar 2002, str. 4-5.
6. Bogataj Janez: Mleko (dediščina-hrana-simbol). Ljubljana: Rokus d.o.o., 1999. 126 str.
7. Cunder Tomaž: Kmetijstvo in ohranjanje poseljenosti v Sloveniji. Kmetijstvo in okolje (zbornik posveta), Bled 12. – 13. 3. 1998. Ljubljana: Kmetijski institut Slovenije, 1998, str. 37 – 47.
8. Cunder Tomaž: Zaraščanje kmetijskih zemljišč v slovenskem alpskem svetu, Sonaravni razvoj v slovenskih Alpah in sosedstvu. Dela 13, 1. Melikovi geografski dnevi, Kranjska Gora, 5. – 7. November 1998. Ljubljana: Oddelek za geografijo, FF, 1999, str. 165 – 175.
9. Cunder Tomaž: Območja z omejenimi dejavniki za kmetijstvo in reforma kmetijske politike v Sloveniji. Ljubljana: Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije, 2001, str. 83 – 100.
10. Cunder Tomaž et al.: Posledice prevzema kriterijev za podpore investicijam na kmetijo in kriterijev za območja z omejenimi dejavniki za kmetijsko pridelavo. Ljubljana: Kmetijski institut Slovenije, Biotehniška fakulteta, 2002. 76 str.
11. Čopi Simon et al.: Analiza nesreč in reševalnega dela v letu 2001. Planinski vestnik, Ljubljana, junij 2002, str. 3 (v dodatku).
12. Dax Thomas, Wiesinger Georg et al.: Mountain Farming and the Environment - Towards Integration (research report no.44). Dunaj: Bundesanstalt für Bergbauernfragen, Federal Institute for Less-favoured and Mountainous Areas, 1998. 163 str. (12 pril.).
13. EU in Alpe. CIPRA info (slovenska izdaja), Ljubljana, 2001, 63, str. 2 – 16.

14. Felc Vlasta: Notranje razprtije spodnašajo Kablo?. Delo, Ljubljana, 3. sept. 2002, str. 6.
15. Felc Vlasta: Se bo namesto smučarjev pripeljal v dolino hrib?. Delo, Ljubljana, 3. sept. 2002, str. 6.
16. Felc Vlasta: Sklad TNP povečuje delež v Žičnicah Vogel. Delo, Ljubljana, 4. sept. 2002, str. 6.
17. Felc Vlasta: Gondola kmalu s polno zmogljivostjo. Delo, Ljubljana, 25. sept. 2002, str. 6.
18. Galun Robert: Pohorju manjka turistov. Delo, Ljubljana, 13. avg. 2002, str. 6.
19. Jankovič Jaroslav: Trideset let star kostanj zadrži 200 kilogramov prahu na leto. Delo (Sobotna priloga), Ljubljana, 2. nov. 2002, str. 22.
20. Jankovič Jaroslav: Vsak dan ugasne sedem kmetij. Delo (Sobotna priloga), Ljubljana, 7. dec. 2002, str. 8-9.
21. Jejčič Viktor: Obnovljivi viri energije v kmetijstvu. Tehnika in narava, Ljubljana, 2001, str. 35.
22. Jeločnik Marjan: Začetki in razvoj smučanja v Sloveniji in evolucija alpske smučarske tehnike. Ljubljana: Šolski center za telesno vzgojo, 1981. 194 str.
23. Katastrofe – prostorsko načrtovanje. CIPRA info (slovenska izdaja), Ljubljana, 1999, 53, str. 2 – 20.
24. Knez Marko: Izlet v svet čudes. Preporod, Vojnik, 2002, 23, str. 162-195.
25. Kovač Bogomir et al: Makroekonomija. Ljubljana: Opcija Kamnik, 1992. 161 str.
26. Kovač Jože: Gozdne žičnice. Kmetovalec - strokovna kmetijska revija, Ljubljana, 2002, 10, str. 30 – 33.
27. Kovačič Neda: Varstvo okolja v omrežju alpskih občin. Zbirka: Poročila in pobude, CIPRA – Slovenija, Ljubljana, 2000, 1, str. 5 – 14.
28. Letič Lučka et al.: Smučarska središča slovenije. Gorenjski tisk, nov. 2002 (informacijska karta)

29. Mednarodno leto gora - 2002. CIPRA info (slovenska izdaja), Ljubljana, 2001, 62, str. 2 – 16.
30. Mont Blanc. CIPRA info (slovenska izdaja), Ljubljana, 2001, 60, str. 2 – 16.
31. Novo omrežje CIPRE. CIPRA info (slovenska izdaja), Ljubljana, 2002, 65, str. 2 – 12.
32. Omrežja v Alpah. CIPRA info (slovenska izdaja), Ljubljana, 1999, 54, str. 2 – 20.
33. Poročilo o Alpah 1. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 1998. 446 str. (19 pril.).
34. Poročilo o Alpah 2. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2002. 424 str. (25 pril.).
35. Prašnikar Janez: Uvod v mikroekonomijo (1. izdaja). Ljubljana: Ekonomska fakulteta, Ljubljana, 1992. 444 str.
36. Repovž Grega: Mali kmet ne dobi nič, le teater (interviju – dr. Emil Erjavec). Delo (Sobotna priloga), Ljubljana, 14. sept. 2002, str. 4 – 6.
37. Rio + 10 in Alpska konvencija. CIPRA info (slovenska izdaja), Ljubljana, 2002, 66, str. 2 – 12.
38. Roš Katja: V Bovcu veliko soško smaragdne. Delo, Ljubljana, 23. okt. 2002, str. 6.
39. Roš Katja: Od Trente do Idrije po smaragdni poti. Delo, Ljubljana, 26. okt. 2002, str. 6.
40. Roš Maja: Tudi jeseni so gore bolj kot ne samevale. Delo, Ljubljana, 12. okt. 2002, str. 6.
41. Stružnik Lado: Preslabo izrabljene in lepe gozdove ogroža jelenjad. Delo, Ljubljana, 21. avg. 2002, str. 6.
42. Škarja Tone: Na Triglav na kavo. Delo (Sobotna priloga), Ljubljana, 14. sept. 2002, str. 23.
43. Škerl Primož: Nihalka Žekovec bo nared oktobra. Delo, Ljubljana, 3. sept. 2002, str. 6.
44. Škerl Primož: Žičničarji bodo kljub tegobam vztrajali. Delo (Trip), Ljubljana, 13. nov. 2002, str. 12.
45. Videnšek Marjan: Sonaravno kmetovanje. Preporod, Vojnik, 2002, 21, str. 97.
46. Videnšek Marjan: Kiviji s planin. Preporod, Vojnik, 2002, 22, str. 115-122.

47. Vrhovec Tomaž: Vetrne elektrarne v gorah. Planinski vestnik, Ljubljana, feb. 2003, str. 38.
48. Zimski športi. CIPRA info (slovenska izdaja), Ljubljana, 1999, 52, str. 2 – 20.
49. Alpska konvencija - varovati in koristiti Alpe. Bern: Zvezni urad za okolje, gozd in krajino (BUWAL), 2000, 10, str. 4 – 27.

Viri

1. Alpska konvencija v Sloveniji. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor, 1997. 113 str.
2. Cenik prenočišč (Dom na Komni). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1994.
3. Cenik prenočišč (Dom na Komni). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1995.
4. Cenik prenočišč (Dom na Komni). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1996.
5. Cenik prenočišč (Dom na Komni). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1997.
6. Cenik prenočišč (Dom na Komni). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1998.
7. Cenik prenočišč (Dom na Komni). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1999.
8. Cenik prenočišč (Dom na Komni). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 2000.
9. Cenik prenočišč (Dom na Komni). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 2001.
10. Cenik prenočišč (Dom na Komni). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 2002.
11. Cenik prenočišč (Koča pri Savici). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1994.
12. Cenik prenočišč (Koča pri Savici). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1995.
13. Cenik prenočišč (Koča pri Savici). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1996.
14. Cenik prenočišč (Koča pri Savici). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1997.
15. Cenik prenočišč (Koča pri Savici). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1998.

16. Cenik prenočišč (Koča pri Savici). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1999.
17. Cenik prenočišč (Koča pri Savici). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 2000.
18. Cenik prenočišč (Koča pri Savici). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 2001.
19. Cenik prenočišč (Koča pri Savici). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 2002.
20. Cenik prenočišč (Koča pri Triglavskih jezerih). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1994.
21. Cenik prenočišč (Koča pri Triglavskih jezerih). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1995.
22. Cenik prenočišč (Koča pri Triglavskih jezerih). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1996.
23. Cenik prenočišč (Koča pri Triglavskih jezerih). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1997.
24. Cenik prenočišč (Koča pri Triglavskih jezerih). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1998.
25. Cenik prenočišč (Koča pri Triglavskih jezerih). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1999.
26. Cenik prenočišč (Koča pri Triglavskih jezerih). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 2000.
27. Cenik prenočišč (Koča pri Triglavskih jezerih). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 2001.
28. Cenik prenočišč (Koča pri Triglavskih jezerih). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 2002.
29. Cenik prenočišč (Triglavski dom na Kredarici). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1994.
30. Cenik prenočišč (Triglavski dom na Kredarici). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1995.

31. Cenik prenočišč (Triglavski dom na Kredarici). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1996.
32. Cenik prenočišč (Triglavski dom na Kredarici). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1997.
33. Cenik prenočišč (Triglavski dom na Kredarici). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1998.
34. Cenik prenočišč (Triglavski dom na Kredarici). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 1999.
35. Cenik prenočišč (Triglavski dom na Kredarici). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 2000.
36. Cenik prenočišč (Triglavski dom na Kredarici). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 2001.
37. Cenik prenočišč (Triglavski dom na Kredarici). Ljubljana: Planinsko društvo Ljubljana–Matica, 2002.
38. Duhovnik Janez: Planinska koča in okolje. Ljubljana, 2000, 10 str. (interno gradivo).
39. Mednarodno leto gora. CIPRA – Slovenija, Zavod za varstvo Alp, Ljubljana.
[URL: <http://www.zrc-sazu.si/cipra/3.html>], 5.2. 2003.
40. Nacionalni program varstva okolja. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor RS, Uprava RS za varstvo narave, 1999. 103 str.
41. Peršolja Borut: Slovenija in Mednarodno leto gora.
[URL: http://www.zrc-sazu.si/cipra/clanki/slovenija_in_mednarodno_leto_gora.ktml], 12.2. 2002.
42. Sbrizaj Danilo: Zaključek ekoloških sanacij planinskih koč v Kamniško-Savinjskih Alpah in Karavankah. Gospodarska komisija, Planinska zveza Slovenije, Ljubljana, 2001, 3 str. (interno gradivo).
43. Sbrizaj Danilo: Pregled doseženega na področju “Planinske koče in varstvo okolja” v Sloveniji od leta 1991 dalje. Planinska zveza Slovenije, Ljubljana, 2002, 6 str. (interno gradivo).

44. Statistični urad Republike Slovenije: Podatki o nočitvah domačih in tujih turistov v izbranih planinskih kočah po mesecih za obdobje 1992 – 2001, 2003 (interno gradivo).
45. Strategija ohranjanja biotske raznovrstnosti v Sloveniji. 3000, Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor RS, 2002. 79 str.
46. Železnik Borut: Vloga gradbene podkomisije UO PZS. Gospodarska komisija, PZS, 3 str. (interno gradivo).

PRILOGE

1. **Priloga 1:** TRIGLAVSKI NARODNI PARK 1

2. **Priloga 2:** Ekološka kmetija Krameterhof v avstrijskem Lungauu
2

3. **Priloga 3:** Podpore za območja z omejenimi dejavniki
(primerjava EU – Slovenija) 3

4. **Priloga 4:** Proizvodne in ekonomske značilnosti gospodarstev na območjih z
omejenimi dejavniki v letu 2000 5

5. **Priloga 5:** Rezultati SPSS obdelave - DOM NA KOMNI 6

6. **Priloga 6:** Rezultati SPSS obdelave - KOČA PRI TRIGLAVSKIH JEZERIH
16

7. **Priloga 7:** Rezultati SPSS obdelave - TRIGLAVSKI DOM NA KREDARICI 26

Priloga 1: TRIGLAVSKI NARODNI PARK

Triglavski narodni park, ki obsega veliko območje Julijskih Alp v Sloveniji (83 807 hektarov), spada med najstarejše tovrstne parke v Alpah. Celota parka, ki je bil ustanovljen leta 1981, se deli na osrednje in robno območje. V osrednjem območju je poudarek zlasti na varovanju prvobitnosti narave, medtem ko pri gospodarjenju v robnem območju stremijo k sonaravnemu razvoju in ohranjanju kulturne krajine.

Ljudje se lahko po narodnem parku prosto gibajo, upoštevati pa morajo določena pravila obnašanja ter se vzdržati ravnanj, ki na tako območje ne sodijo. Gibanje planincev in drugih obiskovalcev parka je pod budnim očesom nadzornikov TNP, ki poleg ostalih funkcij skrbijo tudi za red, opozarjajo kršilce ter v primeru večjih kršitev podajajo denarne kazni (cca. 10 000 SIT).

Nezaželeno ravnanje v TNP:

- kurjenje izven za to določenega prostora,
- šotorenje in parkiranje izven za to določenih mest,
- odmetavanje odpadkov,
- uporaba motornih sani,
- prevažanje nevarnih snovi po cestah v parku (kazen – 20 000 SIT)
- vznemirjanje divjih živali (zvočna omejitev podnevi – 45 decibelov, ponoči pa – 40 decibelov),
- trganje zaščitene rastlin in nabiranje drugih sadov narave,
- plavanje v gorskih jezerih,
- uporaba poti za gorske-hitrostne dirke,...

Priloga 2 - Ekološka kmetija Krameterhof v avstrijskem Lungauu

Kmetija v svojem drobovju skriva:

- 25 km poti in teras, ki omogočajo najenostavnejši dostop do številnih, sicer težje dostopnih, predelov gorske kmetije, hkrati pa ščitijo tla pred erozijo
- 11 lesenih brunaric
- manjšo hidroelektrarno, ki zadovoljuje potrebe po električni energiji celotnega posestva
- čistilno napravo za odpadne sanitarne vode
- 72 večjih in manjših ribnikov

Na Holzerjevo ekonomsko žilico, ki je, poleg smisla za pridelavo in urejanje okolja, ključna za prosperiranje kmetije, kažejo naslednja dejstva:

- V okviru svoje zeliščarske dejavnosti zakonca vzgajata rumeni svišč ter pridobivata encijan. S tem sodelujeta pri ohranjanju ogrožene vrste, kar je hkrati tudi donosen posel.
- Ukvarjata se s trženjem medicinsko priznanih gob, ki ji vzgajata na trhljih, odpadnih deblih, ki hkrati služijo kot rezervoarji vode.
- V drevesnicah po smešno nizkih cenah odkupujeta na sežig obsojena odpisana mlada drevesa, jih na svojevrsten način okrepita ter istim drevesnicam prodata po bistveno višji tarifi.
- Domače svinje, edine domače živali, ki jih je opaziti na kmetiji, se prosto sprehajajo znotraj nekaj 100 m² velike ograde, ki jo g. Holzer seli po posestvu ter s tem na svoji kmetiji zagotavlja preprost in poceni način oranja zemlje.
- Znotraj posestva se nahaja kar 72 manjših in večjih ribnikov z otoki, poraslimi z raznovrstnim jagodičevjem in drugo floro, ki ustvarja meditativno vzdušje ter v kombinaciji s hišicami, opremljenimi s savno, telefonom in internetno povezavo pomeni prijetno počitniško destinacijo.
- Zakonca imata v načrtu tudi izgradnjo vasi za otroke s tolmuni, raznovrstnimi igrali, in prostorom za taborni ogenj.
- Na kmetiji so v poletnem času organizirani praktično izobraževalni seminarji v zvezi z različnimi specifičnimi kmetijskimi opravili.
- V času Holzerjevega šolanja za gozdarja je bil velik poudarek na pogozdovanju s smreko, saj naj bi povečala donosnost na enoto površine. Kmalu so se pojavili stranski učinki nepremišljenega poseganja v naravo. Zamenjava avtohtonega mešanega gozda, čigar koreninska zasnova se precej razlikuje od smrekove, je povzročila erozijo prsti v obliki plazov.

Holzer je l. 1988 od avstrijskega Zveznega gozdnega gospodarstva odkupil 13 km suhe, kamnite, od smrekove monokulture uničene strmine. Področje je posekal, naselil s štorovkami in deževniki, sčasoma pa zasadil deteljo ter meliso. V dveh letih se je pobočje obnovilo, danes pa na tamkajšnji rodovitni zemlji uspevajo češnje in hruške.

Priloga 3: Podpore za območja z omejenimi dejavniki (primerjava EU – Slovenija)

Izravnalna plačila so med članice EU razporejena precej neenakomerno (tabela 1). Pomembno je poudariti zlasti veliko odstopanje od evropskega povprečja v Grčiji, Španiji in na Portugalskem, kjer so plačila, kljub dejstvu, da stopnja financiranja s strani EU znaša tudi do 75%, opazno nižja.

Kakšno je razmerje med izplačanimi podporami v Sloveniji in EU, kaže naslednja preglednica.

Tabela 1: Višina izravnalnih plačil v posameznih državah EU (1997) in njihova primerjava s Slovenijo (2000)

	Plačila skupaj (EURO)	Št. obratov	EURO/obrat	EURO/GVŽ*
Belgija	8 185 200	6 152	1 330	84
Danska	-	-	-	-
Nemčija	391 109 000	172 146	2 272	97
Grčija	98 684 349	166 939	591	60
Španija	70 261 000	170 024	413	30
Francija	328 719 106	122 569	2 673	79
Irska	167 998 999	125 569	1 338	81
Italija	-	-	-	-
Luksemburg	13 908 353	2 265	6 141	140
Nizozemska	4 770 000	4 220	1 130	107
Avstrija	177 629 098	97 967	1 813	116
Portugalska	54 809 420	149 928	366	25
Finska	271 297 897	70 186	3 865	168
Švedska	68 490 000	24 101	2 842	107
V. Britanija	154 595 000	56 129	2 754	52
EU– skupaj	1 810 457 422	1 168 583	1 549	74

Slo.- skupaj	16 160 792	40 773	396	37
Gorsko	6 971 869	11 950	583	54
Hribovsko	3 296 340	11 732	281	30
Kraško	1 903 660	5 507	346	32
Druga območja	2 856 281	9 379	305	27
Strme kmetije	1 132 624	2 205	514	63
		EURO/GVŽ		
Slovenija/EU (%)		50		

Vir: Cunder, Območja z omejenimi dejavniki za kmetijstvo in reforma kmetijske politike v Sloveniji, Učinki reforme slovenske kmetijske politike, 2001, str. 91

* GVŽ = glava velike živine

1 GVŽ = 1 krava (600 kg), ki je osnova za izračunavanje oz. preračunavanje ostalih koeficientov GVŽ. Vrednost GVŽ se razlikuje, v odvisnosti od vrste živali oz. natančneje, odvisno od njene teže. Tako je npr. 1 ovca = 0,2 GVŽ.

Primer podobnega koeficienta je orni ekvivalent, ki je bil v rabi v preteklem obdobju.

(npr.: njiva = 1, travnik = 0.5, vinograd = 1.5)

Iz preglednice je razvidno, da podpore za območja z omejenimi dejavniki v Sloveniji močno odstopajo od povprečja EU, kakor tudi od večine držav članic. Če primerjamo plačila na GVŽ, znašajo plačila v Sloveniji le polovico vrednosti povprečnega plačila v EU.

Priloga 4:

Tabela 2: Proizvodne in ekonomske značilnosti gospodarstev na območjih z omejenimi dejavniki v letu 2000

	Gorsko višinsko območje	Gričevnato hribovsko območje	Kraško območje	Druga območja	Strme kmetije	Skupaj
Navadne kmet.	11 762	11 647	5 468	9 342	2 185	40 404
Ekološke kmet.	168	52	11	17	19	267
Pašne skup.	8	2	8	12	0	30
Poslovni subj.	8	23	14	0	0	45
Drugo	4	8	6	8	1	27
Površina, za katero so bila izplačana plačila(ha)	90 820	62 065	35 691	53 842	15 051	257 469
Površina (%)	35,3	24,1	13,9	20,9	5,8	100,0
Izplačana plačila (v 000 SIT)	1 447 991	684 584	395 376	593 232	235 241	3 356 424
Izplačana plačila (%)	43,1	20,4	11,8	17,7	7,0	100,0
Govedo (%)	33,8	27,1	11,8	19,9	7,4	100,0
Drobnica (%)	46,5	19,9	24,3	4,9	4,4	100,0
Konji (%)	27,0	29,7	22,4	14,1	6,8	100,0
Proizvodnja mleka (%)	32,1	26,4	11,4	22,9	7,2	100,0

Vir: Cunder, Območja z omejenimi dejavniki za kmetijstvo in reforma kmetijske politike v Sloveniji, 2001, str. 93

Priloga 5 - Rezultati SPSS obdelave:

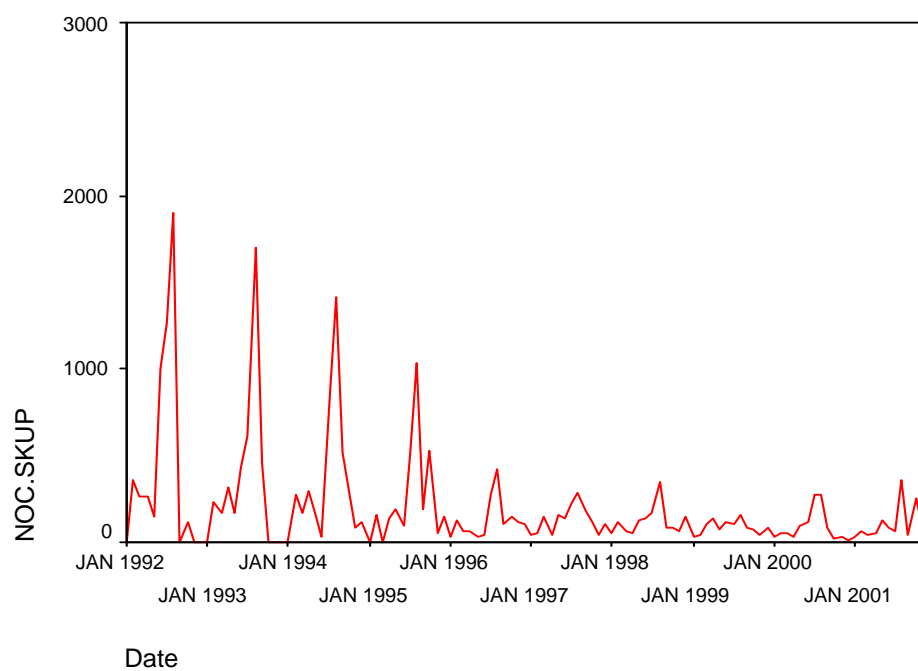
DOM NA KOMNI

The following new variables are being created:

Name	Label
YEAR_	YEAR, not periodic
MONTH_	MONTH, period 12
DATE_	DATE. FORMAT: "MMM YYYY"

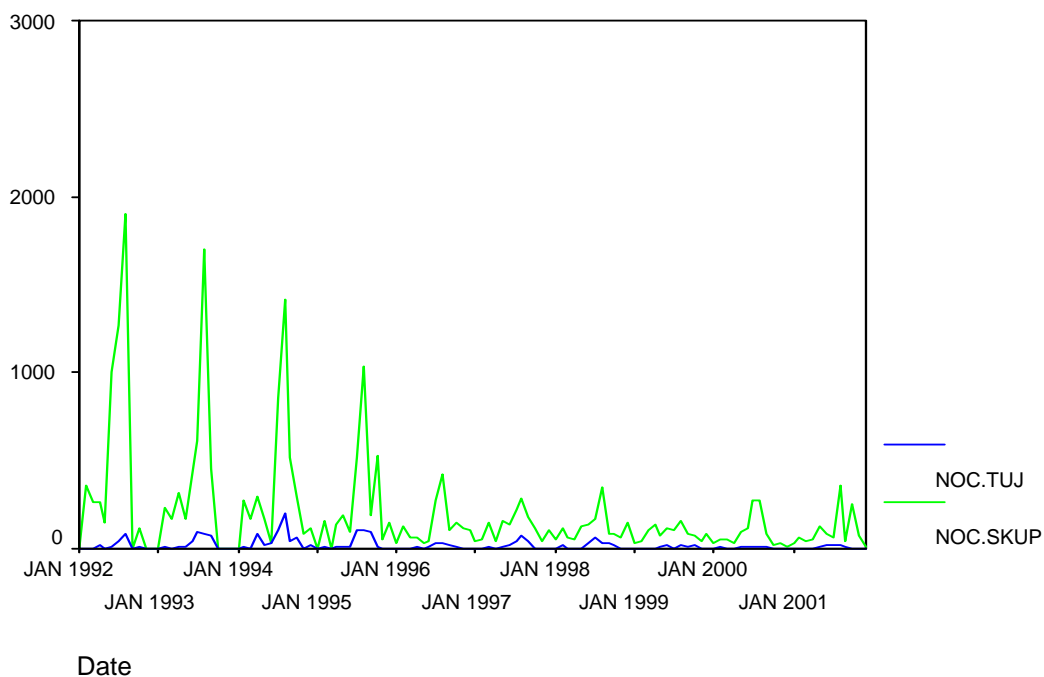
TSPLLOT

MODEL: MOD_1.

TSPLIT

MODEL: MOD_2.

Season

MODEL: MOD_3.

Results of SEASON procedure for variable NOC.SKUP.
 Multiplicative Model. Centered MA method. Period = 12.

DATE	NOC.SKUP	Moving averages	Ratios (* 100)	Seasonal factors (* 100)	Seasonally adjusted series	Smoothed trend-cycle	Irregular component
JAN 1992	.000	.	.	20.092	.000	240.809	.000
FEB 1992	356.000	.	.	66.200	537.762	325.400	1.653
MAR 1992	259.000	.	.	59.073	438.437	381.543	1.149
APR 1992	264.000	.	.	60.933	433.265	461.746	.938
MAY 1992	146.000	.	.	82.709	176.522	513.230	.344
JUN 1992	1000.000	.	.	91.892	1088.236	645.871	1.685
JUL 1992	1272.000	442.833	287.241	209.188	608.067	585.396	1.039
AUG 1992	1902.000	437.583	434.660	348.553	545.685	455.042	1.199
SEP 1992	.000	428.750	.000	101.440	.000	223.038	.000
OCT 1992	115.000	427.250	26.916	74.699	153.951	111.949	1.375
NOV 1992	.000	430.125	.000	30.691	.000	34.211	.000
DEC 1992	.000	407.292	.000	54.531	.000	55.709	.000
JAN 1993	.000	356.083	.000	20.092	.000	109.746	.000
FEB 1993	230.000	319.958	71.884	66.200	347.430	238.147	1.459
MAR 1993	173.000	330.250	52.385	59.073	292.856	311.508	.940
APR 1993	314.000	344.292	91.202	60.933	515.323	372.145	1.385
MAY 1993	165.000	339.500	48.601	82.709	199.494	350.667	.569

JUN 1993	433.000	339.500	127.541	91.892	471.206	377.556	1.248
JUL 1993	610.000	339.500	179.676	209.188	291.604	381.783	.764
AUG 1993	1697.000	341.167	497.411	348.553	486.870	378.466	1.286
SEP 1993	452.000	342.708	131.891	101.440	445.585	289.122	1.541
OCT 1993	.000	341.875	.000	74.699	.000	153.116	.000
NOV 1993	.000	341.250	.000	30.691	.000	49.509	.000
DEC 1993	.000	324.625	.000	54.531	.000	45.317	.000
JAN 1994	.000	317.958	.000	20.092	.000	122.609	.000
FEB 1994	270.000	316.125	85.409	66.200	407.853	254.060	1.605
MAR 1994	170.000	307.042	55.367	59.073	287.777	317.311	.907
APR 1994	297.000	322.083	92.212	60.933	487.423	320.481	1.521
MAY 1994	167.000	337.708	49.451	82.709	201.912	260.535	.775
JUN 1994	32.000	345.750	9.255	91.892	34.824	246.050	.142
JUL 1994	851.000	350.417	242.854	209.188	406.812	312.648	1.301
AUG 1994	1412.000	345.792	408.338	348.553	405.104	386.734	1.047
SEP 1994	519.000	334.083	155.350	101.440	511.634	422.555	1.211
OCT 1994	294.000	320.375	91.767	74.699	393.580	371.371	1.060
NOV 1994	81.000	314.875	25.724	30.691	263.918	277.925	.950
DEC 1994	112.000	318.792	35.133	54.531	205.390	197.529	1.040
JAN 1995	.000	307.625	.000	20.092	.000	128.340	.000
FEB 1995	159.000	277.833	57.229	66.200	240.180	128.045	1.876
MAR 1995	.000	248.458	.000	59.073	.000	129.764	.000
APR 1995	138.000	244.708	56.394	60.933	226.480	166.274	1.362
MAY 1995	194.000	253.167	76.629	82.709	234.556	179.863	1.304
JUN 1995	99.000	253.417	39.066	91.892	107.735	200.913	.536
JUL 1995	516.000	256.375	201.268	209.188	246.669	219.271	1.125
AUG 1995	1032.000	256.417	402.470	348.553	296.082	286.665	1.033
SEP 1995	194.000	257.583	75.315	101.440	191.247	332.064	.576
OCT 1995	529.000	257.083	205.770	74.699	708.176	377.498	1.876
NOV 1995	49.000	247.375	19.808	30.691	159.654	311.218	.513
DEC 1995	150.000	238.375	62.926	54.531	275.075	263.672	1.043
JAN 1996	33.000	226.167	14.591	20.092	164.249	187.534	.876
FEB 1996	127.000	191.042	66.478	66.200	191.842	165.617	1.158
MAR 1996	60.000	162.083	37.018	59.073	101.568	123.241	.824
APR 1996	66.000	142.375	46.356	60.933	108.316	94.179	1.150
MAY 1996	33.000	129.333	25.515	82.709	39.899	74.062	.539
JUN 1996	44.000	130.292	33.770	91.892	47.882	80.006	.598
JUL 1996	278.000	128.708	215.992	209.188	132.895	97.987	1.356
AUG 1996	427.000	125.875	339.225	348.553	122.507	120.188	1.019
SEP 1996	104.000	126.375	82.295	101.440	102.524	162.679	.630
OCT 1996	146.000	129.292	112.923	74.699	195.451	208.695	.937
NOV 1996	119.000	133.542	89.111	30.691	387.731	249.270	1.555
DEC 1996	103.000	142.667	72.196	54.531	188.885	225.687	.837
JAN 1997	42.000	144.500	29.066	20.092	209.044	199.546	1.048
FEB 1997	50.000	136.250	36.697	66.200	75.528	157.239	.480
MAR 1997	149.000	133.208	111.855	59.073	252.228	161.916	1.558
APR 1997	47.000	135.083	34.793	60.933	77.134	148.701	.519
MAY 1997	154.000	130.750	117.782	82.709	186.194	153.469	1.213
JUN 1997	142.000	127.667	111.227	91.892	154.530	134.274	1.151
JUL 1997	224.000	128.125	174.829	209.188	107.081	127.933	.837
AUG 1997	283.000	131.208	215.688	348.553	81.193	124.216	.654
SEP 1997	175.000	130.333	134.271	101.440	172.516	137.988	1.250
OCT 1997	120.000	126.708	94.706	74.699	160.645	152.395	1.054
NOV 1997	41.000	125.500	32.669	30.691	133.588	170.099	.785
DEC 1997	107.000	123.958	86.319	54.531	196.220	186.776	1.051
JAN 1998	49.000	121.417	40.357	20.092	243.884	190.491	1.280
FEB 1998	117.000	121.708	96.131	66.200	176.736	166.611	1.061
MAR 1998	61.000	120.667	50.552	59.073	103.261	134.957	.765
APR 1998	48.000	115.500	41.558	60.933	78.776	118.483	.665
MAY 1998	124.000	114.708	108.100	82.709	149.923	120.630	1.243
JUN 1998	135.000	117.042	115.344	91.892	146.912	120.065	1.224
JUL 1998	170.000	117.708	144.425	209.188	81.267	108.075	.752
AUG 1998	344.000	113.667	302.639	348.553	98.694	98.975	.997
SEP 1998	89.000	112.208	79.317	101.440	87.737	106.323	.825
OCT 1998	82.000	117.667	69.688	74.699	109.774	139.839	.785
NOV 1998	60.000	119.292	50.297	30.691	195.495	173.475	1.127

DEC 1998	144.000	116.333	123.782	54.531	264.072	181.515	1.455
JAN 1999	28.000	112.708	24.843	20.092	139.362	159.807	.872
FEB 1999	41.000	102.083	40.163	66.200	61.933	144.490	.429
MAR 1999	102.000	94.167	108.319	59.073	172.666	146.939	1.175
APR 1999	138.000	93.917	146.939	60.933	226.480	154.264	1.468
MAY 1999	73.000	92.958	78.530	82.709	88.261	132.216	.668
JUN 1999	115.000	89.708	128.193	91.892	125.147	102.408	1.222
JUL 1999	103.000	87.417	117.827	209.188	49.238	73.505	.670
AUG 1999	156.000	88.250	176.771	348.553	44.757	70.427	.636
SEP 1999	87.000	86.750	100.288	101.440	85.765	82.053	1.045
OCT 1999	78.000	80.250	97.196	74.699	104.419	105.844	.987
NOV 1999	41.000	76.625	53.507	30.691	133.588	129.599	1.031
DEC 1999	85.000	77.500	109.677	54.531	155.876	138.208	1.128
JAN 2000	32.000	84.958	37.666	20.092	159.271	131.111	1.215
FEB 2000	57.000	97.250	58.612	66.200	86.102	106.423	.809
MAR 2000	50.000	102.292	48.880	59.073	84.640	89.534	.945
APR 2000	34.000	99.958	34.014	60.933	55.799	85.546	.652
MAY 2000	90.000	97.042	92.744	82.709	108.815	101.620	1.071
JUN 2000	119.000	93.375	127.443	91.892	129.500	111.878	1.158
JUL 2000	278.000	90.042	308.746	209.188	132.895	112.402	1.182
AUG 2000	276.000	89.958	306.809	348.553	79.185	92.718	.854
SEP 2000	88.000	89.833	97.959	101.440	86.751	77.664	1.117
OCT 2000	21.000	90.292	23.258	74.699	28.113	59.758	.470
NOV 2000	28.000	92.750	30.189	30.691	91.231	65.303	1.397
DEC 2000	10.000	92.917	10.762	54.531	18.338	69.444	.264
JAN 2001	27.000	82.458	32.744	20.092	134.385	87.424	1.537
FEB 2001	60.000	77.000	77.922	66.200	90.634	87.964	1.030
MAR 2001	44.000	78.708	55.903	59.073	74.484	96.233	.774
APR 2001	51.000	86.792	58.761	60.933	83.699	99.782	.839
MAY 2001	132.000	98.333	134.237	82.709	159.595	103.115	1.548
JUN 2001	81.000	100.083	80.933	91.892	88.147	92.465	.953
JUL 2001	65.000	.	.	209.188	31.073	75.651	.411
AUG 2001	358.000	.	.	348.553	102.710	99.311	1.034
SEP 2001	47.000	.	.	101.440	46.333	143.221	.324
OCT 2001	256.000	.	.	74.699	342.709	188.666	1.816
NOV 2001	70.000	.	.	30.691	228.077	196.375	1.161
DEC 2001	10.000	.	.	54.531	18.338	127.062	.144

The following new variables are being created:

Name	Label
ERR_1	Error for NOC.SKUP from SEASON, MOD_1 MUL CEN 12
SAS_1	Seas adj ser for NOC.SKUP from SEASON, MOD_1 MUL CEN 12
SAF_1	Seas factors for NOC.SKUP from SEASON, MOD_1 MUL CEN 12
STC_1	Trend-cycle for NOC.SKUP from SEASON, MOD_1 MUL CEN 12

Season

MODEL: MOD_4.

—

Results of SEASON procedure for variable NOC.DOM.
 Multiplicative Model. Centered MA method. Period = 12.

DATE	NOC.DOM	Moving averages	Ratios (* 100)	Seasonal factors (* 100)	Seasonally adjusted series	Smoothed trend-cycle	Irregular component
JAN 1992	.000	.	.	21.642	.000	229.028	.000
FEB 1992	356.000	.	.	70.501	504.959	304.573	1.658
MAR 1992	259.000	.	.	63.362	408.759	351.477	1.163
APR 1992	238.000	.	.	62.615	380.100	442.650	.859
MAY 1992	144.000	.	.	86.282	166.895	518.481	.322

JUN 1992	988.000	.	.	83.215	1187.285	668.992	1.775
JUL 1992	1234.000	428.500	287.981	198.356	622.114	601.080	1.035
AUG 1992	1819.000	422.958	430.066	363.105	500.957	453.113	1.106
SEP 1992	.000	413.625	.000	87.055	.000	212.367	.000
OCT 1992	104.000	412.500	25.212	72.406	143.635	103.540	1.387
NOV 1992	.000	415.583	.000	32.788	.000	31.919	.000
DEC 1992	.000	391.250	.000	58.673	.000	51.105	.000
JAN 1993	.000	336.542	.000	21.642	.000	99.751	.000
FEB 1993	223.000	298.000	74.832	70.501	316.309	217.947	1.451
MAR 1993	168.000	305.250	55.037	63.362	265.141	285.683	.928
APR 1993	302.000	316.750	95.343	62.615	482.312	347.108	1.390
MAY 1993	154.000	312.417	49.293	86.282	178.485	330.200	.541
JUN 1993	394.000	312.417	126.114	83.215	473.472	358.132	1.322
JUL 1993	515.000	312.417	164.844	198.356	259.634	358.809	.724
AUG 1993	1613.000	313.958	513.762	363.105	444.224	355.380	1.250
SEP 1993	380.000	315.542	120.428	87.055	436.504	273.066	1.599
OCT 1993	.000	311.667	.000	72.406	.000	146.359	.000
NOV 1993	.000	307.625	.000	32.788	.000	48.500	.000
DEC 1993	.000	291.083	.000	58.673	.000	40.977	.000
JAN 1994	.000	284.208	.000	21.642	.000	111.589	.000
FEB 1994	260.000	277.125	93.820	70.501	368.790	219.111	1.683
MAR 1994	169.000	264.625	63.864	63.362	266.719	264.125	1.010
APR 1994	208.000	278.292	74.742	62.615	332.188	249.868	1.329
MAY 1994	151.000	291.125	51.868	86.282	175.008	203.467	.860
JUN 1994	.000	298.042	.000	83.215	.000	196.301	.000
JUL 1994	744.000	301.667	246.630	198.356	375.084	279.907	1.340
AUG 1994	1214.000	297.167	408.525	363.105	334.339	352.212	.949
SEP 1994	479.000	285.625	167.702	87.055	550.224	396.436	1.388
OCT 1994	229.000	275.333	83.172	72.406	316.274	334.863	.944
NOV 1994	79.000	273.458	28.889	32.788	240.941	244.684	.985
DEC 1994	87.000	278.417	31.248	58.673	148.279	162.066	.915
JAN 1995	.000	268.083	.000	21.642	.000	107.633	.000
FEB 1995	152.000	242.000	62.810	70.501	215.601	111.411	1.935
MAR 1995	.000	213.958	.000	63.362	.000	117.743	.000
APR 1995	130.000	210.208	61.843	62.615	207.618	152.034	1.366
MAY 1995	184.000	221.083	83.227	86.282	213.255	163.155	1.307
JUN 1995	86.000	222.458	38.659	83.215	103.347	179.054	.577
JUL 1995	410.000	226.458	181.049	198.356	206.699	184.496	1.120
AUG 1995	922.000	226.792	406.541	363.105	253.921	246.870	1.029
SEP 1995	98.000	228.250	42.935	87.055	112.572	293.117	.384
OCT 1995	520.000	227.833	228.237	72.406	718.176	354.237	2.027
NOV 1995	49.000	218.625	22.413	32.788	149.444	295.672	.505
DEC 1995	150.000	210.000	71.429	58.673	255.653	252.125	1.014
JAN 1996	33.000	200.917	16.425	21.642	152.482	174.797	.872
FEB 1996	127.000	172.333	73.694	70.501	180.140	154.028	1.170
MAR 1996	60.000	150.042	39.989	63.362	94.693	114.082	.830
APR 1996	60.000	133.708	44.874	62.615	95.824	85.505	1.121
MAY 1996	33.000	120.667	27.348	86.282	38.247	66.468	.575
JUN 1996	30.000	121.542	24.683	83.215	36.051	71.126	.507
JUL 1996	248.000	119.958	206.738	198.356	125.028	89.399	1.399
AUG 1996	398.000	117.125	339.808	363.105	109.610	111.865	.980
SEP 1996	87.000	117.208	74.227	87.055	99.936	153.871	.649
OCT 1996	139.000	119.958	115.874	72.406	191.974	197.181	.974
NOV 1996	117.000	124.167	94.228	32.788	356.837	233.284	1.530
DEC 1996	103.000	132.750	77.589	58.673	175.549	210.150	.835
JAN 1997	42.000	133.625	31.431	21.642	194.068	183.484	1.058
FEB 1997	50.000	122.917	40.678	70.501	70.921	143.362	.495
MAR 1997	139.000	117.250	118.550	63.362	219.373	146.058	1.502
APR 1997	47.000	118.458	39.676	62.615	75.062	135.800	.553
MAY 1997	147.000	114.333	128.571	86.282	170.372	140.340	1.214
JUN 1997	122.000	111.250	109.663	83.215	146.608	121.387	1.208
JUL 1997	177.000	111.708	158.448	198.356	89.234	111.715	.799
AUG 1997	212.000	114.083	185.829	363.105	58.385	108.660	.537
SEP 1997	137.000	112.708	121.553	87.055	157.371	124.778	1.261
OCT 1997	118.000	109.292	107.968	72.406	162.971	142.477	1.144
NOV 1997	39.000	108.208	36.042	32.788	118.946	159.033	.748

DEC 1997	107.000	106.292	100.666	58.673	182.366	171.403	1.064
JAN 1998	49.000	102.750	47.689	21.642	226.413	170.554	1.328
FEB 1998	100.000	104.333	95.847	70.501	141.842	146.015	.971
MAR 1998	56.000	105.292	53.186	63.362	88.380	118.626	.745
APR 1998	48.000	99.750	48.120	62.615	76.659	105.613	.726
MAY 1998	120.000	98.417	121.931	86.282	139.079	106.939	1.301
JUN 1998	103.000	100.792	102.191	83.215	123.776	102.788	1.204
JUL 1998	111.000	101.458	109.405	198.356	55.960	88.099	.635
AUG 1998	316.000	98.125	322.038	363.105	87.027	79.620	1.093
SEP 1998	56.000	97.583	57.387	87.055	64.327	87.249	.737
OCT 1998	66.000	103.167	63.974	72.406	91.153	121.606	.750
NOV 1998	59.000	104.542	56.437	32.788	179.943	156.300	1.151
DEC 1998	144.000	102.000	141.176	58.673	245.427	167.137	1.468
JAN 1999	28.000	101.208	27.666	21.642	129.379	148.469	.871
FEB 1999	41.000	97.167	42.196	70.501	58.155	135.312	.430
MAR 1999	102.000	94.458	107.984	63.362	160.979	137.596	1.170
APR 1999	136.000	95.000	143.158	62.615	217.200	144.327	1.505
MAY 1999	65.000	94.000	69.149	86.282	75.335	122.658	.614
JUN 1999	97.000	90.792	106.838	83.215	116.565	97.808	1.192
JUL 1999	98.000	88.500	110.734	198.356	49.406	74.514	.663
AUG 1999	232.000	88.917	260.918	363.105	63.893	73.581	.868
SEP 1999	75.000	87.000	86.207	87.055	86.152	80.714	1.067
OCT 1999	60.000	80.583	74.457	72.406	82.866	97.751	.848
NOV 1999	41.000	76.917	53.304	32.788	125.045	118.291	1.057
DEC 1999	85.000	78.000	108.974	58.673	144.870	125.551	1.154
JAN 2000	32.000	85.500	37.427	21.642	147.862	118.957	1.243
FEB 2000	47.000	94.000	50.000	70.501	66.666	94.746	.704
MAR 2000	50.000	95.667	52.265	63.362	78.911	79.787	.989
APR 2000	34.000	94.208	36.090	62.615	54.300	77.944	.697
MAY 2000	79.000	91.875	85.986	86.282	91.560	95.363	.960
JUN 2000	109.000	88.042	123.805	83.215	130.986	108.043	1.212
JUL 2000	266.000	84.708	314.019	198.356	134.102	110.467	1.214
AUG 2000	268.000	85.042	315.140	363.105	73.808	92.346	.799
SEP 2000	79.000	85.333	92.578	87.055	90.747	76.129	1.192
OCT 2000	21.000	85.792	24.478	72.406	29.003	56.194	.516
NOV 2000	24.000	88.458	27.131	32.788	73.197	58.577	1.250
DEC 2000	10.000	88.333	11.321	58.673	17.044	62.350	.273
JAN 2001	27.000	77.042	35.046	21.642	124.758	80.135	1.557
FEB 2001	60.000	70.792	84.756	70.501	85.105	82.468	1.032
MAR 2001	44.000	72.167	60.970	63.362	69.442	90.248	.769
APR 2001	51.000	80.208	63.584	62.615	81.450	92.367	.882
MAY 2001	126.000	91.583	137.580	86.282	146.033	92.770	1.574
JUN 2001	59.000	93.333	63.214	83.215	70.901	80.550	.880
JUL 2001	45.000	.	.	198.356	22.687	65.524	.346
AUG 2001	339.000	.	.	363.105	93.361	93.177	1.002
SEP 2001	41.000	.	.	87.055	47.096	138.674	.340
OCT 2001	252.000	.	.	72.406	348.039	183.478	1.897
NOV 2001	66.000	.	.	32.788	201.293	188.792	1.066
DEC 2001	10.000	.	.	58.673	17.044	111.825	.152

The following new variables are being created:

Name	Label
ERR_2	Error for NOC.DOM from SEASON, MOD_2 MUL CEN 12
SAS_2	Seas adj ser for NOC.DOM from SEASON, MOD_2 MUL CEN 12
SAF_2	Seas factors for NOC.DOM from SEASON, MOD_2 MUL CEN 12
STC_2	Trend-cycle for NOC.DOM from SEASON, MOD_2 MUL CEN 12

Season

MODEL: MOD_4.

-

Results of SEASON procedure for variable NOC.TUJ.
 Multiplicative Model. Centered MA method. Period = 12.

DATE_	NOC.TUJ	Moving averages	Ratios (* 100)	Seasonal factors (* 100)	Seasonally adjusted series	Smoothed trend-cycle	Irregular component
JAN 1992	.000	.	.	1.835	.000	-10.269	.000
FEB 1992	.000	.	.	28.037	.000	.000	Nan
MAR 1992	.000	.	.	12.366	.000	20.537	.000
APR 1992	26.000	.	.	28.707	90.570	31.821	2.846
MAY 1992	2.000	.	.	54.123	3.695	24.387	.152
JUN 1992	12.000	.	.	164.673	7.287	18.822	.387
JUL 1992	38.000	14.333	265.116	299.661	12.681	11.637	1.090
AUG 1992	83.000	14.625	567.521	342.825	24.211	13.553	1.786
SEP 1992	.000	15.125	.000	192.363	.000	10.499	.000
OCT 1992	11.000	14.750	74.576	65.889	16.695	8.255	2.022
NOV 1992	.000	14.542	.000	6.568	.000	3.710	.000
DEC 1992	.000	16.042	.000	2.951	.000	4.629	.000
JAN 1993	.000	19.542	.000	1.835	.000	10.041	.000
FEB 1993	7.000	21.958	31.879	28.037	24.967	21.952	1.137
MAR 1993	5.000	25.000	20.000	12.366	40.434	30.574	1.323
APR 1993	12.000	27.542	43.570	28.707	41.802	32.841	1.273
MAY 1993	11.000	27.083	40.615	54.123	20.324	29.342	.693
JUN 1993	39.000	27.083	144.000	164.673	23.683	26.823	.883
JUL 1993	95.000	27.083	350.769	299.661	31.702	27.692	1.145
AUG 1993	84.000	27.208	308.729	342.825	24.502	26.161	.937
SEP 1993	72.000	27.167	265.031	192.363	37.429	21.444	1.745
OCT 1993	.000	30.208	.000	65.889	.000	11.040	.000
NOV 1993	.000	33.625	.000	6.568	.000	4.159	.000
DEC 1993	.000	33.542	.000	2.951	.000	3.963	.000
JAN 1994	.000	33.750	.000	1.835	.000	8.824	.000
FEB 1994	10.000	39.000	25.641	28.037	35.667	48.134	.741
MAR 1994	1.000	42.417	2.358	12.366	8.087	82.802	.098
APR 1994	89.000	43.792	203.235	28.707	310.029	117.832	2.631
MAY 1994	16.000	46.583	34.347	54.123	29.562	87.934	.336
JUN 1994	32.000	47.708	67.074	164.673	19.432	61.847	.314
JUL 1994	107.000	48.750	219.487	299.661	35.707	34.650	1.030
AUG 1994	198.000	48.625	407.198	342.825	57.755	44.928	1.286
SEP 1994	40.000	48.458	82.545	192.363	20.794	49.039	.424
OCT 1994	65.000	45.042	144.311	65.889	98.651	144.804	.681
NOV 1994	2.000	41.417	4.829	6.568	30.450	222.614	.137
DEC 1994	25.000	40.375	61.920	2.951	847.042	302.849	2.797
JAN 1995	.000	39.542	.000	1.835	.000	197.163	.000
FEB 1995	7.000	35.833	19.535	28.037	24.967	105.534	.237
MAR 1995	.000	34.500	.000	12.366	.000	13.794	.000
APR 1995	8.000	34.500	23.188	28.707	27.868	17.046	1.635
MAY 1995	10.000	32.083	31.169	54.123	18.476	18.036	1.024
JUN 1995	13.000	30.958	41.992	164.673	7.894	21.260	.371
JUL 1995	106.000	29.917	354.318	299.661	35.373	28.274	1.251
AUG 1995	110.000	29.625	371.308	342.825	32.086	32.041	1.001
SEP 1995	96.000	29.333	327.273	192.363	49.906	30.731	1.624
OCT 1995	9.000	29.250	30.769	65.889	13.659	19.208	.711
NOV 1995	.000	28.750	.000	6.568	.000	8.580	.000
DEC 1995	.000	28.375	.000	2.951	.000	1.518	.000
JAN 1996	.000	25.250	.000	1.835	.000	.000	Nan
FEB 1996	.000	18.708	.000	28.037	.000	2.322	.000
MAR 1996	.000	12.042	.000	12.366	.000	4.645	.000
APR 1996	6.000	8.667	69.231	28.707	20.901	7.912	2.642
MAY 1996	.000	8.667	.000	54.123	.000	7.646	.000
JUN 1996	14.000	8.750	160.000	164.673	8.502	8.321	1.022
JUL 1996	30.000	8.750	342.857	299.661	10.011	8.088	1.238

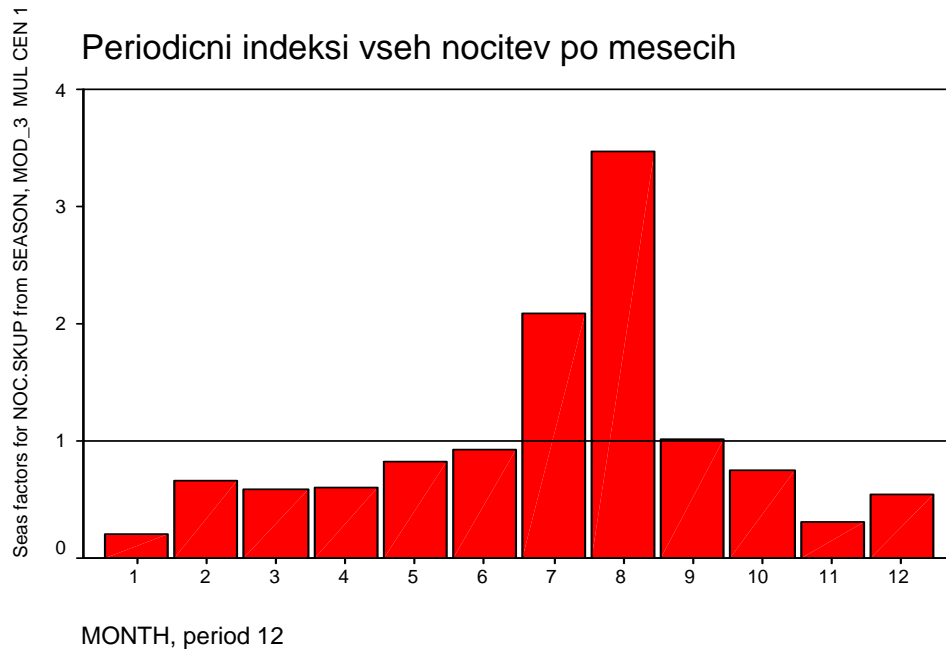
AUG 1996	29.000	8.750	331.429	342.825	8.459	9.133	.926
SEP 1996	17.000	9.167	185.455	192.363	8.837	11.682	.756
OCT 1996	7.000	9.333	75.000	65.889	10.624	13.212	.804
NOV 1996	2.000	9.375	21.333	6.568	30.450	13.493	2.257
DEC 1996	.000	9.917	.000	2.951	.000	7.947	.000
JAN 1997	.000	10.875	.000	1.835	.000	12.369	.000
FEB 1997	.000	13.333	.000	28.037	.000	17.971	.000
MAR 1997	10.000	15.958	62.663	12.366	80.868	28.393	2.848
APR 1997	.000	16.625	.000	28.707	.000	22.194	.000
MAY 1997	7.000	16.417	42.640	54.123	12.933	17.738	.729
JUN 1997	20.000	16.417	121.827	164.673	12.145	12.709	.956
JUL 1997	47.000	16.417	286.294	299.661	15.684	16.161	.970
AUG 1997	71.000	17.125	414.599	342.825	20.710	16.465	1.258
SEP 1997	38.000	17.625	215.603	192.363	19.754	16.988	1.163
OCT 1997	2.000	17.417	11.483	65.889	3.035	14.469	.210
NOV 1997	2.000	17.292	11.566	6.568	30.450	13.019	2.339
DEC 1997	.000	17.667	.000	2.951	.000	13.841	.000
JAN 1998	.000	18.667	.000	1.835	.000	21.350	.000
FEB 1998	17.000	17.375	97.842	28.037	60.633	29.197	2.077
MAR 1998	5.000	15.375	32.520	12.366	40.434	27.773	1.456
APR 1998	.000	15.750	.000	28.707	.000	19.524	.000
MAY 1998	4.000	16.292	24.552	54.123	7.391	13.462	.549
JUN 1998	32.000	16.250	196.923	164.673	19.432	13.403	1.450
JUL 1998	59.000	16.250	363.077	299.661	19.689	15.424	1.277
AUG 1998	28.000	15.542	180.161	342.825	8.167	15.767	.518
SEP 1998	33.000	14.625	225.641	192.363	17.155	16.809	1.021
OCT 1998	16.000	14.500	110.345	65.889	24.283	16.197	1.499
NOV 1998	1.000	14.750	6.780	6.568	15.225	12.377	1.230
DEC 1998	.000	14.333	.000	2.951	.000	6.081	.000
JAN 1999	.000	11.500	.000	1.835	.000	1.692	.000
FEB 1999	.000	9.083	.000	28.037	.000	.774	.000
MAR 1999	.000	8.042	.000	12.366	.000	3.191	.000
APR 1999	2.000	7.250	27.586	28.707	6.967	6.822	1.021
MAY 1999	8.000	7.292	109.714	54.123	14.781	9.090	1.626
JUN 1999	18.000	7.250	248.276	164.673	10.931	8.851	1.235
JUL 1999	5.000	7.292	68.571	299.661	1.669	6.876	.243
AUG 1999	24.000	7.750	309.677	342.825	7.001	8.341	.839
SEP 1999	12.000	8.208	146.193	192.363	6.238	9.891	.631
OCT 1999	18.000	8.208	219.289	65.889	27.319	11.270	2.424
NOV 1999	.000	8.292	.000	6.568	.000	12.819	.000
DEC 1999	.000	8.083	.000	2.951	.000	19.108	.000
JAN 2000	1.000	8.042	12.435	1.835	54.493	26.989	2.019
FEB 2000	10.000	7.667	130.435	28.037	35.667	26.183	1.362
MAR 2000	1.000	6.875	14.545	12.366	8.087	19.709	.410
APR 2000	1.000	6.000	16.667	28.707	3.483	12.112	.288
MAY 2000	11.000	5.417	203.077	54.123	20.324	10.242	1.984
JUN 2000	10.000	5.625	177.778	164.673	6.073	8.077	.752
JUL 2000	12.000	5.667	211.765	299.661	4.005	5.981	.670
AUG 2000	8.000	5.292	151.181	342.825	2.334	3.382	.690
SEP 2000	9.000	4.917	183.051	192.363	4.679	9.290	.504
OCT 2000	.000	4.917	.000	65.889	.000	18.597	.000
NOV 2000	4.000	4.708	84.956	6.568	60.900	34.404	1.770
DEC 2000	1.000	5.000	20.000	2.951	33.882	37.333	.908
JAN 2001	1.000	5.833	17.143	1.835	54.493	34.151	1.596
FEB 2001	1.000	6.625	15.094	28.037	3.567	19.247	.185
MAR 2001	1.000	6.958	14.371	12.366	8.087	11.549	.700
APR 2001	1.000	7.000	14.286	28.707	3.483	7.302	.477
MAY 2001	6.000	7.167	83.721	54.123	11.086	9.078	1.221
JUN 2001	22.000	7.125	308.772	164.673	13.360	9.403	1.421
JUL 2001	20.000	.	.	299.661	6.674	8.003	.834
AUG 2001	19.000	.	.	342.825	5.542	6.183	.896
SEP 2001	6.000	.	.	192.363	3.119	11.129	.280
OCT 2001	4.000	.	.	65.889	6.071	16.866	.360
NOV 2001	4.000	.	.	6.568	60.900	22.323	2.728
DEC 2001	.000	.	.	2.951	.000	33.179	.000

The following new variables are being created:

Name	Label
ERR_3	Error for NOC.TUJ from SEASON, MOD_4 MUL CEN 12
SAS_3	Seas adj ser for NOC.TUJ from SEASON, MOD_4 MUL CEN 12
SAF_3	Seas factors for NOC.TUJ from SEASON, MOD_4 MUL CEN 12
STC_3	Trend-cycle for NOC.TUJ from SEASON, MOD_4 MUL CEN 12

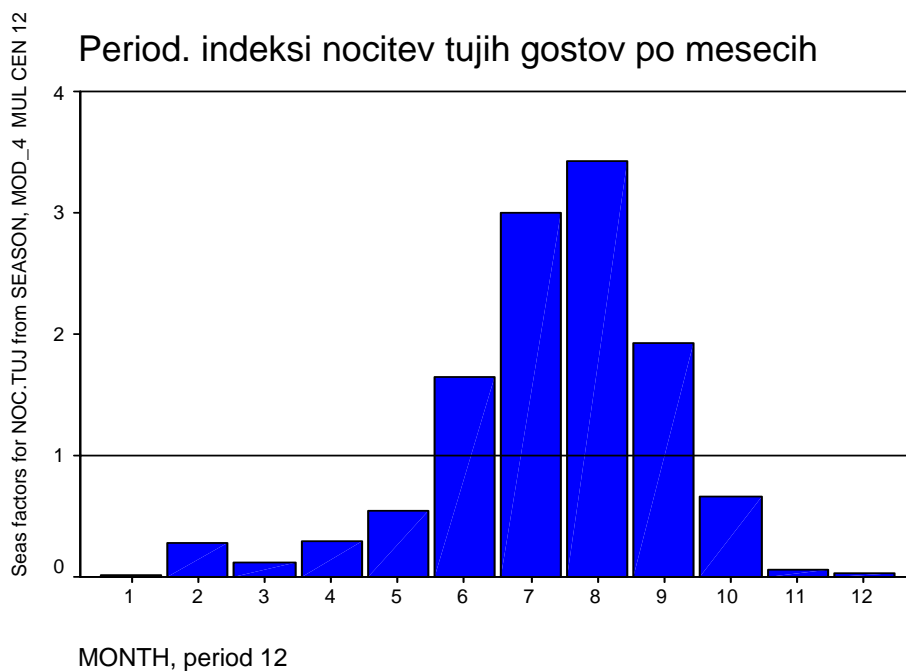
TSPLLOT

MODEL: MOD_13.

TSPLIT

MODEL: MOD_10.

Priloga 6 - Rezultati SPSS obdelave

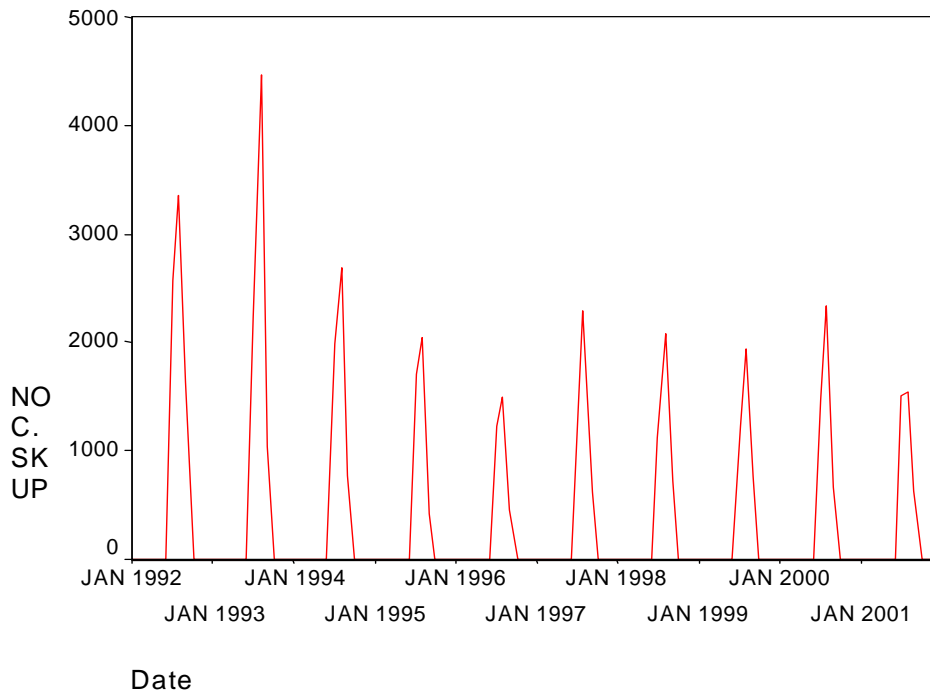
KOCA PRI TRIGLAVSKIH JEZERIH

The following new variables are being created: (SEDMERA)

Name	Label
YEAR_	YEAR, not periodic
MONTH_	MONTH, period 12
DATE_	DATE. FORMAT: "MMM YYYY"

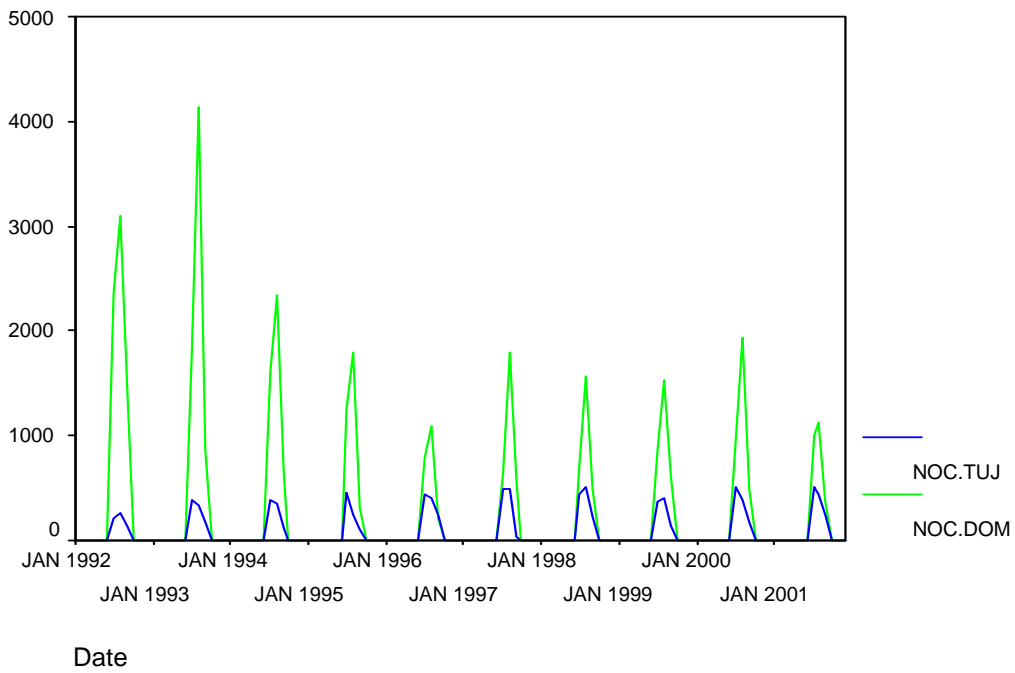
TSPLIT

MODEL: MOD_6.

TSPLIT

MODEL: MOD_7.

Season

MODEL: MOD_10.

—

Results of SEASON procedure for variable NOC.SKUP.
 Multiplicative Model. Centered MA method. Period = 12.

DATE_	NOC.SKUP	Moving averages	Ratios (* 100)	Seasonal factors (* 100)	Seasonally adjusted series	Smoothed trend- cycle	Irregular component
JAN 1992	1.000	.	.	.265	376.797	371.831	1.013
FEB 1992	1.000	.	.	.278	359.293	362.008	.992
MAR 1992	1.000	.	.	.286	349.936	354.437	.987
APR 1992	1.000	.	.	.287	348.247	349.850	.995
MAY 1992	1.000	.	.	.287	348.247	381.603	.913
JUN 1992	1.000	.	.	.287	348.247	437.042	.797
JUL 1992	2567.000	631.833	406.278	396.902	646.759	550.473	1.175
AUG 1992	3369.000	631.833	533.210	612.127	550.376	601.040	.916
SEP 1992	1637.000	631.833	259.087	188.490	868.482	610.162	1.423
OCT 1992	1.000	631.833	.158	.264	379.500	507.149	.748
NOV 1992	1.000	631.833	.158	.264	379.500	433.531	.875
DEC 1992	1.000	631.833	.158	.264	379.500	376.654	1.008
JAN 1993	1.000	617.917	.162	.265	376.797	370.824	1.016
FEB 1993	1.000	650.167	.154	.278	359.293	362.121	.992
MAR 1993	1.000	671.417	.149	.286	349.936	354.437	.987
APR 1993	1.000	646.500	.155	.287	348.247	349.850	.995
MAY 1993	1.000	646.500	.155	.287	348.247	372.252	.936
JUN 1993	1.000	646.500	.155	.287	348.247	438.453	.794
JUL 1993	2233.000	646.500	345.398	396.902	562.607	527.395	1.067
AUG 1993	4477.000	646.500	692.498	612.127	731.384	572.174	1.278
SEP 1993	1039.000	646.500	160.712	188.490	551.223	535.283	1.030
OCT 1993	1.000	646.500	.155	.264	379.500	456.759	.831
NOV 1993	1.000	646.500	.155	.264	379.500	398.280	.953
DEC 1993	1.000	646.500	.155	.264	379.500	376.654	1.008
JAN 1994	1.000	636.292	.157	.265	376.797	370.824	1.016
FEB 1994	1.000	552.042	.181	.278	359.293	362.121	.992
MAR 1994	1.000	467.167	.214	.286	349.936	354.437	.987
APR 1994	1.000	456.333	.219	.287	348.247	349.850	.995
MAY 1994	1.000	456.333	.219	.287	348.247	365.394	.953
JUN 1994	1.000	456.333	.219	.287	348.247	392.481	.887
JUL 1994	1988.000	456.333	435.646	396.902	500.879	426.982	1.173
AUG 1994	2700.000	456.333	591.673	612.127	441.085	431.037	1.023
SEP 1994	779.000	456.333	170.709	188.490	413.285	417.934	.989
OCT 1994	1.000	456.333	.219	.264	379.500	393.851	.964
NOV 1994	1.000	456.333	.219	.264	379.500	382.954	.991
DEC 1994	1.000	456.333	.219	.264	379.500	376.654	1.008
JAN 1995	1.000	444.458	.225	.265	376.797	370.824	1.016
FEB 1995	1.000	405.542	.247	.278	359.293	362.121	.992
MAR 1995	1.000	363.792	.275	.286	349.936	354.437	.987
APR 1995	1.000	349.083	.286	.287	348.247	349.850	.995
MAY 1995	1.000	349.083	.286	.287	348.247	357.415	.974
JUN 1995	1.000	349.083	.286	.287	348.247	364.743	.955
JUL 1995	1703.000	349.083	487.849	396.902	429.073	358.677	1.196
AUG 1995	2051.000	349.083	587.539	612.127	335.061	338.121	.991
SEP 1995	426.000	349.083	122.034	188.490	226.007	323.969	.698
OCT 1995	1.000	349.083	.286	.264	379.500	340.453	1.115
NOV 1995	1.000	349.083	.286	.264	379.500	362.145	1.048
DEC 1995	1.000	349.083	.286	.264	379.500	376.654	1.008
JAN 1996	1.000	329.375	.304	.265	376.797	370.824	1.016
FEB 1996	1.000	286.917	.349	.278	359.293	362.121	.992
MAR 1996	1.000	265.750	.376	.286	349.936	354.437	.987

APR 1996	1.000	267.333	.374	.287	348.247	349.850	.995
MAY 1996	1.000	267.333	.374	.287	348.247	344.174	1.012
JUN 1996	1.000	267.333	.374	.287	348.247	328.350	1.061
JUL 1996	1230.000	267.333	460.100	396.902	309.900	301.371	1.028
AUG 1996	1505.000	267.333	562.968	612.127	245.864	286.386	.859
SEP 1996	464.000	267.333	173.566	188.490	246.167	297.626	.827
OCT 1996	1.000	267.333	.374	.264	379.500	335.022	1.133
NOV 1996	1.000	267.333	.374	.264	379.500	364.385	1.041
DEC 1996	1.000	267.333	.374	.264	379.500	376.654	1.008
JAN 1997	1.000	264.250	.378	.265	376.797	370.824	1.016
FEB 1997	1.000	293.708	.340	.278	359.293	362.121	.992
MAR 1997	1.000	332.375	.301	.286	349.936	354.437	.987
APR 1997	1.000	338.500	.295	.287	348.247	349.850	.995
MAY 1997	1.000	338.500	.295	.287	348.247	342.102	1.018
JUN 1997	1.000	338.500	.295	.287	348.247	338.383	1.029
JUL 1997	1156.000	338.500	341.507	396.902	291.256	332.174	.877
AUG 1997	2286.000	338.500	675.332	612.127	373.452	342.103	1.092
SEP 1997	611.000	338.500	180.502	188.490	324.155	349.903	.926
OCT 1997	1.000	338.500	.295	.264	379.500	366.529	1.035
NOV 1997	1.000	338.500	.295	.264	379.500	373.050	1.017
DEC 1997	1.000	338.500	.295	.264	379.500	376.654	1.008
JAN 1998	1.000	337.375	.296	.265	376.797	370.824	1.016
FEB 1998	1.000	327.750	.305	.278	359.293	362.121	.992
MAR 1998	1.000	323.750	.309	.286	349.936	354.437	.987
APR 1998	1.000	328.250	.305	.287	348.247	349.850	.995
MAY 1998	1.000	328.250	.305	.287	348.247	341.346	1.020
JUN 1998	1.000	328.250	.305	.287	348.247	333.168	1.045
JUL 1998	1129.000	328.250	343.945	396.902	284.453	328.867	.865
AUG 1998	2082.000	328.250	634.273	612.127	340.126	342.215	.994
SEP 1998	719.000	328.250	219.040	188.490	381.453	360.840	1.057
OCT 1998	1.000	328.250	.305	.264	379.500	375.559	1.010
NOV 1998	1.000	328.250	.305	.264	379.500	379.417	1.000
DEC 1998	1.000	328.250	.305	.264	379.500	376.654	1.008
JAN 1999	1.000	332.875	.300	.265	376.797	370.824	1.016
FEB 1999	1.000	331.250	.302	.278	359.293	362.121	.992
MAR 1999	1.000	326.667	.306	.286	349.936	354.437	.987
APR 1999	1.000	328.333	.305	.287	348.247	349.850	.995
MAY 1999	1.000	328.333	.305	.287	348.247	344.454	1.011
JUN 1999	1.000	328.333	.305	.287	348.247	336.660	1.034
JUL 1999	1240.000	328.333	377.665	396.902	312.420	335.102	.932
AUG 1999	1932.000	328.333	588.426	612.127	315.621	344.978	.915
SEP 1999	759.000	328.333	231.168	188.490	402.674	365.576	1.101
OCT 1999	1.000	328.333	.305	.264	379.500	377.552	1.005
NOV 1999	1.000	328.333	.305	.264	379.500	381.775	.994
DEC 1999	1.000	328.333	.305	.264	379.500	376.654	1.008
JAN 2000	1.000	338.417	.295	.265	376.797	370.824	1.016
FEB 2000	1.000	365.333	.274	.278	359.293	362.121	.992
MAR 2000	1.000	378.208	.264	.286	349.936	354.437	.987
APR 2000	1.000	374.250	.267	.287	348.247	349.850	.995
MAY 2000	1.000	374.250	.267	.287	348.247	351.228	.992
JUN 2000	1.000	374.250	.267	.287	348.247	357.543	.974
JUL 2000	1482.000	374.250	395.992	396.902	373.392	364.492	1.024
AUG 2000	2336.000	374.250	624.182	612.127	381.620	369.327	1.033
SEP 2000	664.000	374.250	177.422	188.490	352.274	370.217	.952
OCT 2000	1.000	374.250	.267	.264	379.500	373.685	1.016
NOV 2000	1.000	374.250	.267	.264	379.500	376.175	1.009
DEC 2000	1.000	374.250	.267	.264	379.500	376.654	1.008
JAN 2001	1.000	375.750	.266	.265	376.797	370.824	1.016
FEB 2001	1.000	344.792	.290	.278	359.293	362.121	.992
MAR 2001	1.000	310.958	.322	.286	349.936	354.437	.987
APR 2001	1.000	309.583	.323	.287	348.247	349.850	.995
MAY 2001	1.000	309.583	.323	.287	348.247	352.236	.989
JUN 2001	1.000	309.583	.323	.287	348.247	345.418	1.008
JUL 2001	1518.000	.	.	396.902	382.462	337.290	1.134
AUG 2001	1557.000	.	.	612.127	254.359	325.031	.783
SEP 2001	631.000	.	.	188.490	334.766	337.109	.993

OCT 2001	1.000	.	.	.264	379.500	355.655	1.067
NOV 2001	1.000	.	.	.264	379.500	379.500	1.000
DEC 2001	1.000	.	.	.264	379.500	391.423	.970

The following new variables are being created:

Name	Label
ERR_4	Error for NOC.SKUP from SEASON, MOD_10 MUL CEN 12
SAS_4	Seas adj ser for NOC.SKUP from SEASON, MOD_10 MUL CEN 12
SAF_4	Seas factors for NOC.SKUP from SEASON, MOD_10 MUL CEN 12
STC_4	Trend-cycle for NOC.SKUP from SEASON, MOD_10 MUL CEN 12

Season

MODEL: MOD_11.

-

Results of SEASON procedure for variable NOC.DOM.
 Multiplicative Model. Centered MA method. Period = 12.

DATE	NOC.DOM	Moving averages	Ratios (* 100)	Seasonal factors (* 100)	Seasonally adjusted series	Smoothed trend-cycle	Irregular component
JAN 1992	1.000	.	.	.339	295.001	289.646	1.018
FEB 1992	1.000	.	.	.363	275.859	278.478	.991
MAR 1992	1.000	.	.	.378	264.575	270.047	.980
APR 1992	1.000	.	.	.380	263.327	264.997	.994
MAY 1992	1.000	.	.	.380	263.327	305.781	.861
JUN 1992	1.000	.	.	.380	263.327	371.927	.708
JUL 1992	2352.000	579.417	405.925	365.127	644.160	498.786	1.291
AUG 1992	3100.000	579.417	535.021	647.106	479.056	544.754	.879
SEP 1992	1492.000	579.417	257.500	184.538	808.504	546.520	1.479
OCT 1992	1.000	579.417	.173	.337	296.965	430.873	.689
NOV 1992	1.000	579.417	.173	.337	296.965	353.585	.840
DEC 1992	1.000	579.417	.173	.337	296.965	294.184	1.009
JAN 1993	1.000	558.208	.179	.339	295.001	288.021	1.024
FEB 1993	1.000	580.208	.172	.363	275.859	278.558	.990
MAR 1993	1.000	597.083	.167	.378	264.575	270.047	.980
APR 1993	1.000	570.750	.175	.380	263.327	264.997	.994
MAY 1993	1.000	570.750	.175	.380	263.327	290.291	.907
JUN 1993	1.000	570.750	.175	.380	263.327	358.754	.734
JUL 1993	1843.000	570.750	322.908	365.127	504.756	449.877	1.122
AUG 1993	4137.000	570.750	724.836	647.106	639.308	491.087	1.302
SEP 1993	860.000	570.750	150.679	184.538	466.028	452.484	1.030
OCT 1993	1.000	570.750	.175	.337	296.965	372.573	.797
NOV 1993	1.000	570.750	.175	.337	296.965	315.532	.941
DEC 1993	1.000	570.750	.175	.337	296.965	294.184	1.009
JAN 1994	1.000	560.500	.178	.339	295.001	288.021	1.024
FEB 1994	1.000	475.625	.210	.363	275.859	278.558	.990
MAR 1994	1.000	392.542	.255	.378	264.575	270.047	.980
APR 1994	1.000	384.083	.260	.380	263.327	264.997	.994
MAY 1994	1.000	384.083	.260	.380	263.327	282.805	.931
JUN 1994	1.000	384.083	.260	.380	263.327	313.030	.841
JUL 1994	1597.000	384.083	415.795	365.127	437.383	353.692	1.237
AUG 1994	2346.000	384.083	610.805	647.106	362.537	359.413	1.009
SEP 1994	657.000	384.083	171.057	184.538	356.024	346.825	1.027
OCT 1994	1.000	384.083	.260	.337	296.965	317.375	.936
NOV 1994	1.000	384.083	.260	.337	296.965	303.309	.979

DEC 1994	1.000	384.083	.260	.337	296.965	294.184	1.009
JAN 1995	1.000	369.583	.271	.339	295.001	288.021	1.024
FEB 1995	1.000	332.250	.301	.363	275.859	278.558	.990
MAR 1995	1.000	295.458	.338	.378	264.575	270.047	.980
APR 1995	1.000	281.500	.355	.380	263.327	264.997	.994
MAY 1995	1.000	281.500	.355	.380	263.327	272.215	.967
JUN 1995	1.000	281.500	.355	.380	263.327	282.440	.932
JUL 1995	1249.000	281.500	443.694	365.127	342.073	282.933	1.209
AUG 1995	1798.000	281.500	638.721	647.106	277.852	269.664	1.030
SEP 1995	322.000	281.500	114.387	184.538	174.490	256.905	.679
OCT 1995	1.000	281.500	.355	.337	296.965	267.625	1.110
NOV 1995	1.000	281.500	.355	.337	296.965	283.139	1.049
DEC 1995	1.000	281.500	.355	.337	296.965	294.184	1.009
JAN 1996	1.000	262.375	.381	.339	295.001	288.021	1.024
FEB 1996	1.000	214.000	.467	.363	275.859	278.558	.990
MAR 1996	1.000	180.250	.555	.378	264.575	270.047	.980
APR 1996	1.000	175.750	.569	.380	263.327	264.997	.994
MAY 1996	1.000	175.750	.569	.380	263.327	258.248	1.020
JUN 1996	1.000	175.750	.569	.380	263.327	242.451	1.086
JUL 1996	790.000	175.750	449.502	365.127	216.363	210.420	1.028
AUG 1996	1096.000	175.750	623.613	647.106	169.369	192.562	.880
SEP 1996	214.000	175.750	121.764	184.538	115.965	199.322	.582
OCT 1996	1.000	175.750	.569	.337	296.965	242.566	1.224
NOV 1996	1.000	175.750	.569	.337	296.965	276.636	1.073
DEC 1996	1.000	175.750	.569	.337	296.965	294.184	1.009
JAN 1997	1.000	170.167	.588	.339	295.001	288.021	1.024
FEB 1997	1.000	193.750	.516	.363	275.859	278.558	.990
MAR 1997	1.000	238.167	.420	.378	264.575	270.047	.980
APR 1997	1.000	253.417	.395	.380	263.327	264.997	.994
MAY 1997	1.000	253.417	.395	.380	263.327	254.170	1.036
JUN 1997	1.000	253.417	.395	.380	263.327	246.315	1.069
JUL 1997	656.000	253.417	258.862	365.127	179.664	244.262	.736
AUG 1997	1796.000	253.417	708.714	647.106	277.543	264.538	1.049
SEP 1997	580.000	253.417	228.872	184.538	314.298	285.393	1.101
OCT 1997	1.000	253.417	.395	.337	296.965	298.659	.994
NOV 1997	1.000	253.417	.395	.337	296.965	298.673	.994
DEC 1997	1.000	253.417	.395	.337	296.965	294.184	1.009
JAN 1998	1.000	254.500	.393	.339	295.001	288.021	1.024
FEB 1998	1.000	246.250	.406	.363	275.859	278.558	.990
MAR 1998	1.000	233.000	.429	.378	264.575	270.047	.980
APR 1998	1.000	229.083	.437	.380	263.327	264.997	.994
MAY 1998	1.000	229.083	.437	.380	263.327	254.961	1.033
JUN 1998	1.000	229.083	.437	.380	263.327	244.051	1.079
JUL 1998	682.000	229.083	297.708	365.127	186.785	233.283	.801
AUG 1998	1572.000	229.083	686.213	647.106	242.928	243.263	.999
SEP 1998	486.000	229.083	212.150	184.538	263.360	261.513	1.007
OCT 1998	1.000	229.083	.437	.337	296.965	283.493	1.048
NOV 1998	1.000	229.083	.437	.337	296.965	293.013	1.013
DEC 1998	1.000	229.083	.437	.337	296.965	294.184	1.009
JAN 1999	1.000	236.917	.422	.339	295.001	288.021	1.024
FEB 1999	1.000	242.708	.412	.363	275.859	278.558	.990
MAR 1999	1.000	245.917	.407	.378	264.575	270.047	.980
APR 1999	1.000	251.167	.398	.380	263.327	264.997	.994
MAY 1999	1.000	251.167	.398	.380	263.327	260.682	1.010
JUN 1999	1.000	251.167	.398	.380	263.327	254.652	1.034
JUL 1999	870.000	251.167	346.384	365.127	238.274	256.350	.929
AUG 1999	1523.000	251.167	606.370	647.106	235.355	267.354	.880
SEP 1999	612.000	251.167	243.663	184.538	331.639	288.311	1.150
OCT 1999	1.000	251.167	.398	.337	296.965	297.825	.997
NOV 1999	1.000	251.167	.398	.337	296.965	300.600	.988
DEC 1999	1.000	251.167	.398	.337	296.965	294.184	1.009
JAN 2000	1.000	255.125	.392	.339	295.001	288.021	1.024
FEB 2000	1.000	276.583	.362	.363	275.859	278.558	.990
MAR 2000	1.000	288.917	.346	.378	264.575	270.047	.980
APR 2000	1.000	283.750	.352	.380	263.327	264.997	.994
MAY 2000	1.000	283.750	.352	.380	263.327	263.573	.999

JUN 2000	1.000	283.750	.352	.380	263.327	267.645	.984
JUL 2000	965.000	283.750	340.088	365.127	264.292	271.980	.972
AUG 2000	1943.000	283.750	684.758	647.106	300.260	279.838	1.073
SEP 2000	488.000	283.750	171.982	184.538	264.444	283.227	.934
OCT 2000	1.000	283.750	.352	.337	296.965	290.104	1.024
NOV 2000	1.000	283.750	.352	.337	296.965	293.134	1.013
DEC 2000	1.000	283.750	.352	.337	296.965	294.184	1.009
JAN 2001	1.000	285.333	.350	.339	295.001	288.021	1.024
FEB 2001	1.000	252.625	.396	.363	275.859	278.558	.990
MAR 2001	1.000	213.708	.468	.378	264.575	270.047	.980
APR 2001	1.000	209.083	.478	.380	263.327	264.997	.994
MAY 2001	1.000	209.083	.478	.380	263.327	264.729	.995
JUN 2001	1.000	209.083	.478	.380	263.327	255.827	1.029
JUL 2001	1003.000	.	.	365.127	274.699	240.503	1.142
AUG 2001	1120.000	.	.	647.106	173.078	226.390	.765
SEP 2001	377.000	.	.	184.538	204.294	236.070	.865
OCT 2001	1.000	.	.	.337	296.965	262.606	1.131
NOV 2001	1.000	.	.	.337	296.965	296.965	1.000
DEC 2001	1.000	.	.	.337	296.965	314.145	.945

The following new variables are being created:

Name	Label
ERR_5	Error for NOC.DOM from SEASON, MOD_11 MUL CEN 12
SAS_5	Seas adj ser for NOC.DOM from SEASON, MOD_11 MUL CEN 12
SAF_5	Seas factors for NOC.DOM from SEASON, MOD_11 MUL CEN 12
STC_5	Trend-cycle for NOC.DOM from SEASON, MOD_11 MUL CEN 12

Season

MODEL: MOD_12.

—

Results of SEASON procedure for variable NOC.TUJ.
 Multiplicative Model. Centered MA method. Period = 12.

DATE_	NOC.TUJ	Moving averages	Ratios (* 100)	Seasonal factors (* 100)	Seasonally adjusted series	Smoothed trend- cycle	Irregular component
JAN 1992	1.000	.	.	1.227	81.513	81.539	1.000
FEB 1992	1.000	.	.	1.211	82.551	82.973	.995
MAR 1992	1.000	.	.	1.178	84.855	83.959	1.011
APR 1992	1.000	.	.	1.179	84.817	84.573	1.003
MAY 1992	1.000	.	.	1.179	84.817	80.080	1.059
JUN 1992	1.000	.	.	1.179	84.817	72.206	1.175
JUL 1992	215.000	53.167	404.389	510.102	42.148	62.801	.671
AUG 1992	269.000	53.167	505.956	474.759	56.660	62.380	.908
SEP 1992	145.000	53.167	272.727	204.251	70.991	67.719	1.048
OCT 1992	1.000	53.167	1.881	1.245	80.342	75.633	1.062
NOV 1992	1.000	53.167	1.881	1.245	80.342	79.433	1.011
DEC 1992	1.000	53.167	1.881	1.245	80.342	80.848	.994
JAN 1993	1.000	60.458	1.654	1.227	81.513	81.725	.997
FEB 1993	1.000	70.708	1.414	1.211	82.551	82.838	.997
MAR 1993	1.000	75.083	1.332	1.178	84.855	83.959	1.011
APR 1993	1.000	76.500	1.307	1.179	84.817	84.573	1.003
MAY 1993	1.000	76.500	1.307	1.179	84.817	83.892	1.011
JUN 1993	1.000	76.500	1.307	1.179	84.817	81.492	1.041
JUL 1993	390.000	76.500	509.804	510.102	76.455	79.409	.963
AUG 1993	340.000	76.500	444.444	474.759	71.615	78.688	.910
SEP 1993	179.000	76.500	233.987	204.251	87.637	80.403	1.090

OCT 1993	1.000	76.500	1.307	1.245	80.342	80.993	.992
NOV 1993	1.000	76.500	1.307	1.245	80.342	81.283	.988
DEC 1993	1.000	76.500	1.307	1.245	80.342	80.848	.994
JAN 1994	1.000	76.542	1.306	1.227	81.513	81.725	.997
FEB 1994	1.000	77.167	1.296	1.211	82.551	82.838	.997
MAR 1994	1.000	75.375	1.327	1.178	84.855	83.959	1.011
APR 1994	1.000	73.000	1.370	1.179	84.817	84.573	1.003
MAY 1994	1.000	73.000	1.370	1.179	84.817	83.914	1.011
JUN 1994	1.000	73.000	1.370	1.179	84.817	81.863	1.036
JUL 1994	391.000	73.000	535.616	510.102	76.651	77.029	.995
AUG 1994	354.000	73.000	484.932	474.759	74.564	73.513	1.014
SEP 1994	122.000	73.000	167.123	204.251	59.730	71.777	.832
OCT 1994	1.000	73.000	1.370	1.245	80.342	75.120	1.070
NOV 1994	1.000	73.000	1.370	1.245	80.342	78.182	1.028
DEC 1994	1.000	73.000	1.370	1.245	80.342	80.848	.994
JAN 1995	1.000	75.625	1.322	1.227	81.513	81.725	.997
FEB 1995	1.000	74.042	1.351	1.211	82.551	82.838	.997
MAR 1995	1.000	69.083	1.448	1.178	84.855	83.959	1.011
APR 1995	1.000	68.333	1.463	1.179	84.817	84.573	1.003
MAY 1995	1.000	68.333	1.463	1.179	84.817	85.286	.994
JUN 1995	1.000	68.333	1.463	1.179	84.817	82.244	1.031
JUL 1995	454.000	68.333	664.390	510.102	89.002	75.439	1.180
AUG 1995	253.000	68.333	370.244	474.759	53.290	67.208	.793
SEP 1995	104.000	68.333	152.195	204.251	50.918	65.485	.778
OCT 1995	1.000	68.333	1.463	1.245	80.342	70.797	1.135
NOV 1995	1.000	68.333	1.463	1.245	80.342	77.203	1.041
DEC 1995	1.000	68.333	1.463	1.245	80.342	80.848	.994
JAN 1996	1.000	67.750	1.476	1.227	81.513	81.725	.997
FEB 1996	1.000	73.667	1.357	1.211	82.551	82.838	.997
MAR 1996	1.000	86.250	1.159	1.178	84.855	83.959	1.011
APR 1996	1.000	92.333	1.083	1.179	84.817	84.573	1.003
MAY 1996	1.000	92.333	1.083	1.179	84.817	84.981	.998
JUN 1996	1.000	92.333	1.083	1.179	84.817	85.285	.995
JUL 1996	440.000	92.333	476.534	510.102	86.257	89.769	.961
AUG 1996	409.000	92.333	442.960	474.759	86.149	93.435	.922
SEP 1996	250.000	92.333	270.758	204.251	122.398	96.308	1.271
OCT 1996	1.000	92.333	1.083	1.245	80.342	90.333	.889
NOV 1996	1.000	92.333	1.083	1.245	80.342	85.145	.944
DEC 1996	1.000	92.333	1.083	1.245	80.342	80.848	.994
JAN 1997	1.000	94.833	1.054	1.227	81.513	81.725	.997
FEB 1997	1.000	100.708	.993	1.211	82.551	82.838	.997
MAR 1997	1.000	94.958	1.053	1.178	84.855	83.959	1.011
APR 1997	1.000	85.833	1.165	1.179	84.817	84.573	1.003
MAY 1997	1.000	85.833	1.165	1.179	84.817	86.288	.983
JUN 1997	1.000	85.833	1.165	1.179	84.817	89.794	.945
JUL 1997	500.000	85.833	582.524	510.102	98.020	85.567	1.146
AUG 1997	490.000	85.833	570.874	474.759	103.210	77.909	1.325
SEP 1997	31.000	85.833	36.117	204.251	15.177	65.666	.231
OCT 1997	1.000	85.833	1.165	1.245	80.342	68.402	1.175
NOV 1997	1.000	85.833	1.165	1.245	80.342	73.231	1.097
DEC 1997	1.000	85.833	1.165	1.245	80.342	80.848	.994
JAN 1998	1.000	83.625	1.196	1.227	81.513	81.725	.997
FEB 1998	1.000	82.250	1.216	1.211	82.551	82.838	.997
MAR 1998	1.000	91.500	1.093	1.178	84.855	83.959	1.011
APR 1998	1.000	99.917	1.001	1.179	84.817	84.573	1.003
MAY 1998	1.000	99.917	1.001	1.179	84.817	85.133	.996
JUN 1998	1.000	99.917	1.001	1.179	84.817	87.954	.964
JUL 1998	447.000	99.917	447.373	510.102	87.629	94.029	.932
AUG 1998	510.000	99.917	510.425	474.759	107.423	98.982	1.085
SEP 1998	233.000	99.917	233.194	204.251	114.075	98.414	1.159
OCT 1998	1.000	99.917	1.001	1.245	80.342	90.847	.884
NOV 1998	1.000	99.917	1.001	1.245	80.342	84.220	.954
DEC 1998	1.000	99.917	1.001	1.245	80.342	80.848	.994
JAN 1999	1.000	96.708	1.034	1.227	81.513	81.725	.997
FEB 1999	1.000	89.292	1.120	1.211	82.551	82.838	.997
MAR 1999	1.000	81.500	1.227	1.178	84.855	83.959	1.011

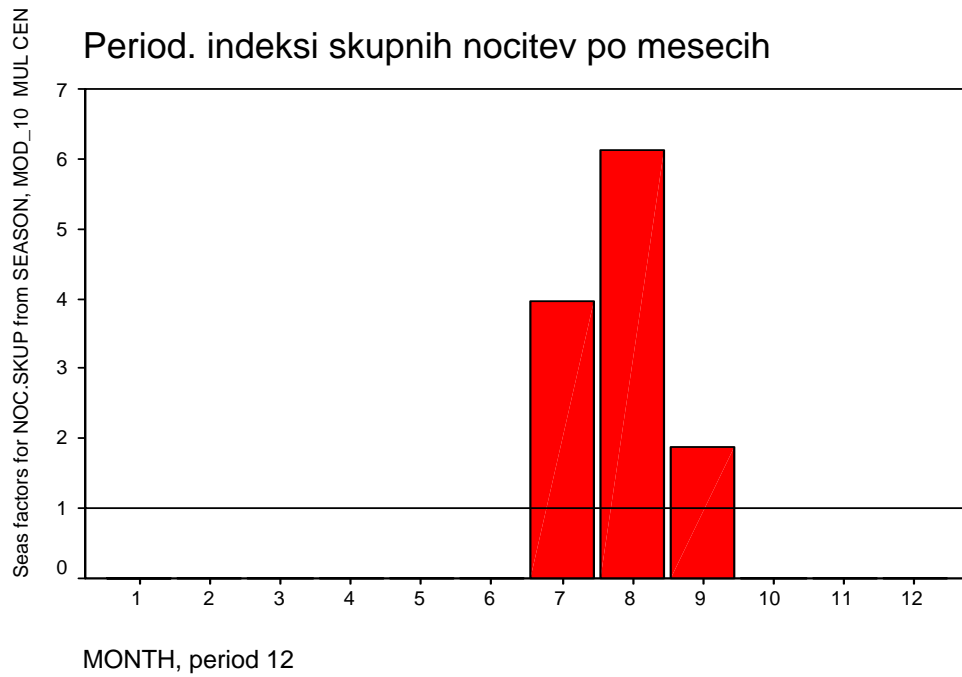
APR 1999	1.000	77.917	1.283	1.179	84.817	84.573	1.003
MAY 1999	1.000	77.917	1.283	1.179	84.817	83.456	1.016
JUN 1999	1.000	77.917	1.283	1.179	84.817	82.235	1.031
JUL 1999	370.000	77.917	474.866	510.102	72.534	79.591	.911
AUG 1999	409.000	77.917	524.920	474.759	86.149	79.179	1.088
SEP 1999	147.000	77.917	188.663	204.251	71.970	77.974	.923
OCT 1999	1.000	77.917	1.283	1.245	80.342	79.127	1.015
NOV 1999	1.000	77.917	1.283	1.245	80.342	79.542	1.010
DEC 1999	1.000	77.917	1.283	1.245	80.342	80.848	.994
JAN 2000	1.000	84.042	1.190	1.227	81.513	81.725	.997
FEB 2000	1.000	89.500	1.117	1.211	82.551	82.838	.997
MAR 2000	1.000	90.042	1.111	1.178	84.855	83.959	1.011
APR 2000	1.000	91.250	1.096	1.179	84.817	84.573	1.003
MAY 2000	1.000	91.250	1.096	1.179	84.817	86.658	.979
JUN 2000	1.000	91.250	1.096	1.179	84.817	88.265	.961
JUL 2000	517.000	91.250	566.575	510.102	101.352	90.026	1.126
AUG 2000	393.000	91.250	430.685	474.759	82.779	87.615	.945
SEP 2000	176.000	91.250	192.877	204.251	86.168	85.160	1.012
OCT 2000	1.000	91.250	1.096	1.245	80.342	81.907	.981
NOV 2000	1.000	91.250	1.096	1.245	80.342	81.119	.990
DEC 2000	1.000	91.250	1.096	1.245	80.342	80.848	.994
JAN 2001	1.000	91.167	1.097	1.227	81.513	81.725	.997
FEB 2001	1.000	92.917	1.076	1.211	82.551	82.838	.997
MAR 2001	1.000	98.000	1.020	1.178	84.855	83.959	1.011
APR 2001	1.000	101.250	.988	1.179	84.817	84.573	1.003
MAY 2001	1.000	101.250	.988	1.179	84.817	86.615	.979
JUN 2001	1.000	101.250	.988	1.179	84.817	89.207	.951
JUL 2001	515.000	.	.	510.102	100.960	96.198	1.050
AUG 2001	437.000	.	.	474.759	92.047	99.104	.929
SEP 2001	254.000	.	.	204.251	124.357	99.905	1.245
OCT 2001	1.000	.	.	1.245	80.342	91.423	.879
NOV 2001	1.000	.	.	1.245	80.342	80.342	1.000
DEC 2001	1.000	.	.	1.245	80.342	74.801	1.074

The following new variables are being created:

Name	Label
ERR_6	Error for NOC.TUJ from SEASON, MOD_12 MUL CEN 12
SAS_6	Seas adj ser for NOC.TUJ from SEASON, MOD_12 MUL CEN 12
SAF_6	Seas factors for NOC.TUJ from SEASON, MOD_12 MUL CEN 12
STC_6	Trend-cycle for NOC.TUJ from SEASON, MOD_12 MUL CEN 12

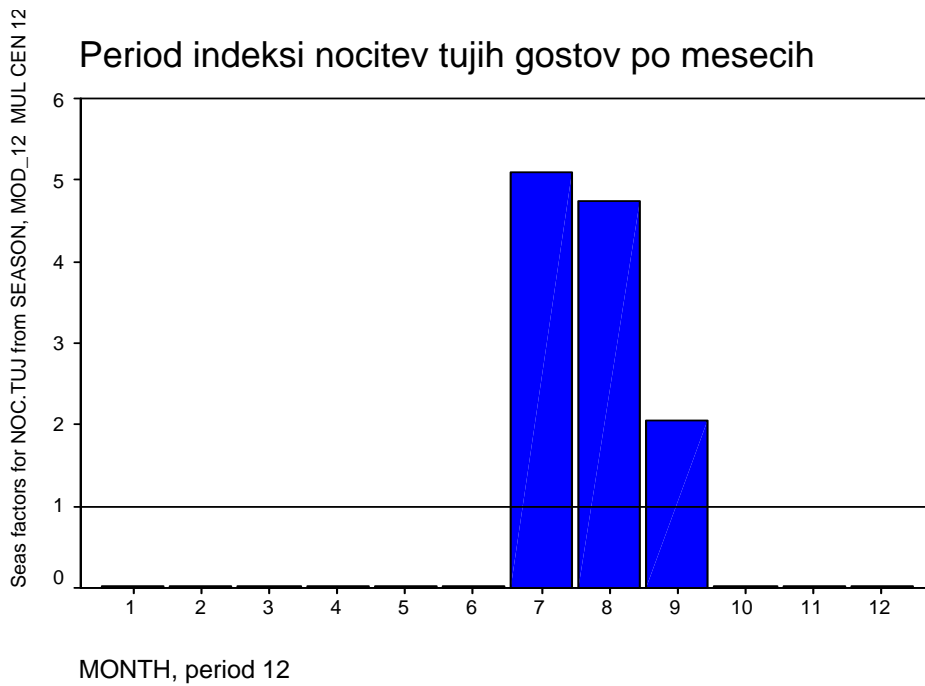
TSPLIT

MODEL: MOD_14.

TSPLIT

MODEL: MOD_15.

Priloga 7 - Rezultati SPSS obdelave:

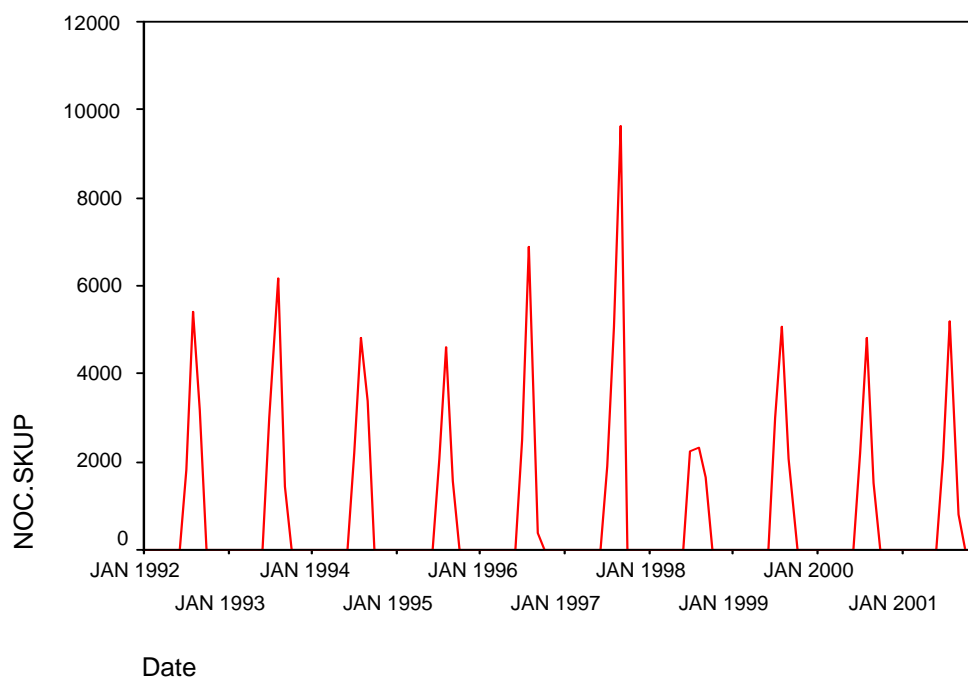
TRIGLAVSKI DOM NA KREDARICI

The following new variables are being created: (KREDARICA)

Name	Label
YEAR_	YEAR, not periodic
MONTH_	MONTH, period 12
DATE_	DATE. FORMAT: "MMM YYYY"

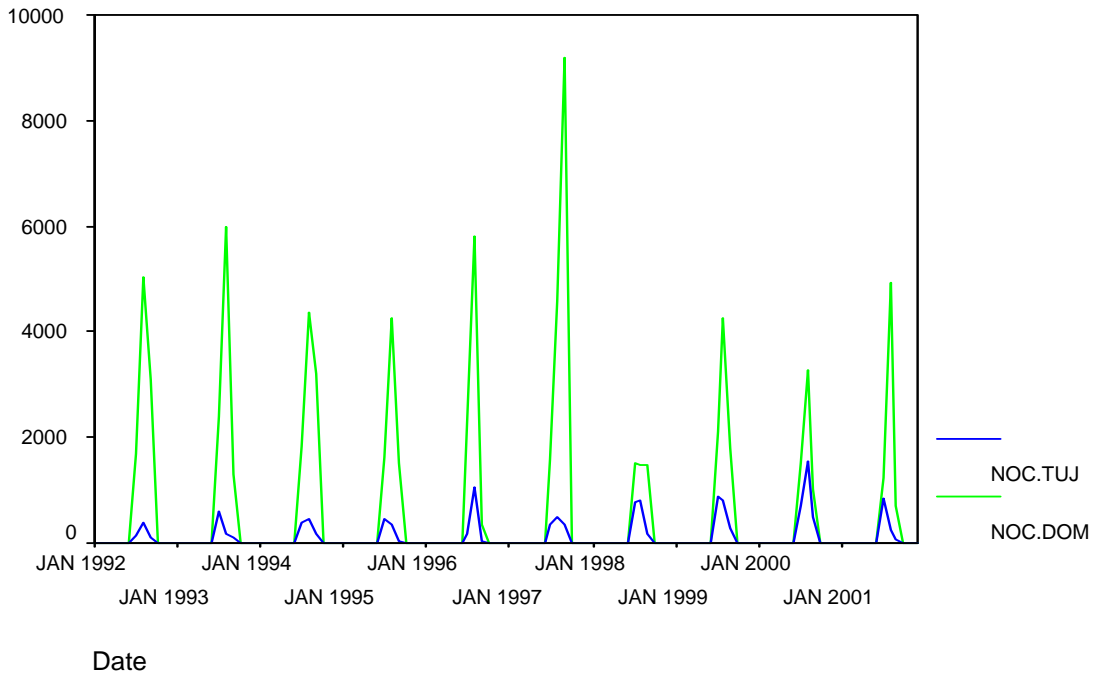
TSPLIT

MODEL: MOD_14.

TSPLIT

MODEL: MOD_15.

Season

MODEL: MOD_1.

—

Results of SEASON procedure for variable NOC.SKUP.
 Multiplicative Model. Centered MA method. Period = 12.

DATE	NOC.SKUP	Moving averages	Ratios (* 100)	Seasonal factors (* 100)	Seasonally adjusted series	Smoothed trend-cycle	Irregular component
JAN 1992	1.000	.	.	.127	787.201	786.862	1.000
FEB 1992	1.000	.	.	.128	779.073	791.503	.984
MAR 1992	1.000	.	.	.124	808.235	784.052	1.031
APR 1992	1.000	.	.	.131	762.119	774.271	.984
MAY 1992	1.000	.	.	.131	762.181	749.742	1.017
JUN 1992	1.000	.	.	.131	762.181	739.608	1.031
JUL 1992	1818.000	869.250	209.146	300.841	604.306	776.877	.778
AUG 1992	5414.000	869.250	622.836	618.857	874.838	852.501	1.026
SEP 1992	3190.000	869.250	366.983	279.150	1142.755	906.371	1.261
OCT 1992	1.000	869.250	.115	.126	791.696	878.947	.901
NOV 1992	1.000	869.250	.115	.126	791.696	830.203	.954
DEC 1992	1.000	869.250	.115	.126	791.696	789.295	1.003
JAN 1993	1.000	918.500	.109	.127	787.201	789.230	.997
FEB 1993	1.000	999.292	.100	.128	779.073	786.878	.990
MAR 1993	1.000	957.083	.104	.124	808.235	784.052	1.031
APR 1993	1.000	883.333	.113	.131	762.119	774.271	.984
MAY 1993	1.000	883.333	.113	.131	762.181	793.398	.961
JUN 1993	1.000	883.333	.113	.131	762.181	840.510	.907
JUL 1993	3000.000	883.333	339.623	300.841	997.205	864.574	1.153

AUG 1993	6171.000	883.333	698.604	618.857	997.160	839.682	1.188
SEP 1993	1420.000	883.333	160.755	279.150	508.687	765.853	.664
OCT 1993	1.000	883.333	.113	.126	791.696	751.635	1.053
NOV 1993	1.000	883.333	.113	.126	791.696	759.751	1.042
DEC 1993	1.000	883.333	.113	.126	791.696	789.295	1.003
JAN 1994	1.000	850.375	.118	.127	787.201	789.230	.997
FEB 1994	1.000	760.875	.131	.128	779.073	786.878	.990
MAR 1994	1.000	785.333	.127	.124	808.235	784.052	1.031
APR 1994	1.000	866.333	.115	.131	762.119	774.271	.984
MAY 1994	1.000	866.333	.115	.131	762.181	764.183	.997
JUN 1994	1.000	866.333	.115	.131	762.181	757.718	1.006
JUL 1994	2209.000	866.333	254.983	300.841	734.275	805.581	.911
AUG 1994	4814.000	866.333	555.675	618.857	777.885	862.917	.901
SEP 1994	3364.000	866.333	388.303	279.150	1205.087	920.044	1.310
OCT 1994	1.000	866.333	.115	.126	791.696	882.026	.898
NOV 1994	1.000	866.333	.115	.126	791.696	837.129	.946
DEC 1994	1.000	866.333	.115	.126	791.696	789.295	1.003
JAN 1995	1.000	860.833	.116	.127	787.201	789.230	.997
FEB 1995	1.000	846.583	.118	.128	779.073	786.878	.990
MAR 1995	1.000	763.167	.131	.124	808.235	784.052	1.031
APR 1995	1.000	688.500	.145	.131	762.119	774.271	.984
MAY 1995	1.000	688.500	.145	.131	762.181	759.308	1.004
JUN 1995	1.000	688.500	.145	.131	762.181	744.197	1.024
JUL 1995	2077.000	688.500	301.670	300.841	690.398	712.086	.970
AUG 1995	4604.000	688.500	668.700	618.857	743.952	699.200	1.064
SEP 1995	1572.000	688.500	228.322	279.150	563.138	693.645	.812
OCT 1995	1.000	688.500	.145	.126	791.696	735.601	1.076
NOV 1995	1.000	688.500	.145	.126	791.696	765.801	1.034
DEC 1995	1.000	688.500	.145	.126	791.696	789.295	1.003
JAN 1996	1.000	705.167	.142	.127	787.201	789.230	.997
FEB 1996	1.000	816.250	.123	.128	779.073	786.878	.990
MAR 1996	1.000	860.583	.116	.124	808.235	784.052	1.031
APR 1996	1.000	810.500	.123	.131	762.119	774.271	.984
MAY 1996	1.000	810.500	.123	.131	762.181	774.082	.985
JUN 1996	1.000	810.500	.123	.131	762.181	814.428	.936
JUL 1996	2477.000	810.500	305.614	300.841	823.359	789.932	1.042
AUG 1996	6870.000	810.500	847.625	618.857	1110.110	755.113	1.470
SEP 1996	370.000	810.500	45.651	279.150	132.545	646.256	.205
OCT 1996	1.000	810.500	.123	.126	791.696	680.598	1.163
NOV 1996	1.000	810.500	.123	.126	791.696	717.958	1.103
DEC 1996	1.000	810.500	.123	.126	791.696	789.295	1.003
JAN 1997	1.000	787.333	.127	.127	787.201	789.230	.997
FEB 1997	1.000	689.667	.145	.128	779.073	786.878	.990
MAR 1997	1.000	1001.292	.100	.124	808.235	784.052	1.031
APR 1997	1.000	1387.417	.072	.131	762.119	774.271	.984
MAY 1997	1.000	1387.417	.072	.131	762.181	753.547	1.011
JUN 1997	1.000	1387.417	.072	.131	762.181	741.256	1.028
JUL 1997	1921.000	1387.417	138.459	300.841	638.543	1032.980	.618
AUG 1997	5082.000	1387.417	366.292	618.857	821.191	1355.452	.606
SEP 1997	9637.000	1387.417	694.600	279.150	3452.267	1668.090	2.070
OCT 1997	1.000	1387.417	.072	.126	791.696	1386.211	.571
NOV 1997	1.000	1387.417	.072	.126	791.696	1086.816	.728
DEC 1997	1.000	1387.417	.072	.126	791.696	789.295	1.003
JAN 1998	1.000	1401.542	.071	.127	787.201	789.230	.997
FEB 1998	1.000	1300.042	.077	.128	779.073	786.878	.990
MAR 1998	1.000	852.333	.117	.124	808.235	784.052	1.031
APR 1998	1.000	520.250	.192	.131	762.119	774.271	.984
MAY 1998	1.000	520.250	.192	.131	762.181	766.067	.995
JUN 1998	1.000	520.250	.192	.131	762.181	716.473	1.064
JUL 1998	2260.000	520.250	434.407	300.841	751.227	653.662	1.149
AUG 1998	2307.000	520.250	443.441	618.857	372.784	596.558	.625
SEP 1998	1667.000	520.250	320.423	279.150	597.170	629.266	.949
OCT 1998	1.000	520.250	.192	.126	791.696	701.922	1.128
NOV 1998	1.000	520.250	.192	.126	791.696	769.583	1.029
DEC 1998	1.000	520.250	.192	.126	791.696	789.295	1.003
JAN 1999	1.000	551.000	.181	.127	787.201	789.230	.997

FEB 1999	1.000	697.375	.143	.128	779.073	786.878	.990
MAR 1999	1.000	829.833	.121	.124	808.235	784.052	1.031
APR 1999	1.000	846.667	.118	.131	762.119	774.271	.984
MAY 1999	1.000	846.667	.118	.131	762.181	793.324	.961
JUN 1999	1.000	846.667	.118	.131	762.181	820.810	.929
JUL 1999	2998.000	846.667	354.094	300.841	996.540	851.160	1.171
AUG 1999	5082.000	846.667	600.236	618.857	821.191	832.702	.986
SEP 1999	2071.000	846.667	244.606	279.150	741.895	804.411	.922
OCT 1999	1.000	846.667	.118	.126	791.696	783.906	1.010
NOV 1999	1.000	846.667	.118	.126	791.696	785.663	1.008
DEC 1999	1.000	846.667	.118	.126	791.696	789.295	1.003
JAN 2000	1.000	813.417	.123	.127	787.201	789.230	.997
FEB 2000	1.000	769.333	.130	.128	779.073	786.878	.990
MAR 2000	1.000	736.000	.136	.124	808.235	784.052	1.031
APR 2000	1.000	713.500	.140	.131	762.119	774.271	.984
MAY 2000	1.000	713.500	.140	.131	762.181	763.851	.998
JUN 2000	1.000	713.500	.140	.131	762.181	757.196	1.007
JUL 2000	2200.000	713.500	308.339	300.841	731.283	731.911	.999
AUG 2000	4822.000	713.500	675.823	618.857	779.178	716.764	1.087
SEP 2000	1531.000	713.500	214.576	279.150	548.451	701.120	.782
OCT 2000	1.000	713.500	.140	.126	791.696	736.251	1.075
NOV 2000	1.000	713.500	.140	.126	791.696	764.169	1.036
DEC 2000	1.000	713.500	.140	.126	791.696	789.295	1.003
JAN 2001	1.000	708.500	.141	.127	787.201	789.230	.997
FEB 2001	1.000	718.583	.139	.128	779.073	786.878	.990
MAR 2001	1.000	702.625	.142	.124	808.235	784.052	1.031
APR 2001	1.000	671.917	.149	.131	762.119	774.271	.984
MAY 2001	1.000	672.250	.149	.131	762.181	759.419	1.004
JUN 2001	1.000	672.250	.149	.131	762.181	754.832	1.010
JUL 2001	2080.000	.	.	300.841	691.395	701.960	.985
AUG 2001	5184.000	.	.	618.857	837.673	1371.821	.611
SEP 2001	786.000	.	.	279.150	281.569	2028.186	.139
OCT 2001	9.000	.	.	.126	7125.265	2794.633	2.550
NOV 2001	1.000	.	.	.126	791.696	2902.886	.273
DEC 2001	1.000	.	.	.126	791.696	845.823	.936

The following new variables are being created:

Name	Label
ERR_1	Error for NOC.SKUP from SEASON, MOD_1 MUL CEN 12
SAS_1	Seas adj ser for NOC.SKUP from SEASON, MOD_1 MUL CEN 12
SAF_1	Seas factors for NOC.SKUP from SEASON, MOD_1 MUL CEN 12
STC_1	Trend-cycle for NOC.SKUP from SEASON, MOD_1 MUL CEN 12

Season

MODEL: MOD_2.

—

Results of SEASON procedure for variable NOC.DOM.
 Multiplicative Model. Centered MA method. Period = 12.

DATE_	NOC.DOM	Moving averages	Ratios (* 100)	Seasonal factors (* 100)	Seasonally adjusted series	Smoothed trend-cycle	Irregular component
JAN 1992	1.000	.	.	.150	665.991	669.616	.995
FEB 1992	1.000	.	.	.150	664.800	675.245	.985
MAR 1992	1.000	.	.	.144	694.946	666.805	1.042
APR 1992	1.000	.	.	.156	640.252	655.154	.977
MAY 1992	1.000	.	.	.156	640.312	642.357	.997

JUN 1992	1.000	.	.	.156	640.312	651.198	.983
JUL 1992	1690.000	818.333	206.517	279.706	604.206	710.079	.851
AUG 1992	5031.000	818.333	614.786	620.684	810.558	780.596	1.038
SEP 1992	3090.000	818.333	377.597	298.252	1036.038	816.900	1.268
OCT 1992	1.000	818.333	.122	.149	672.889	768.885	.875
NOV 1992	1.000	818.333	.122	.149	672.889	712.472	.944
DEC 1992	1.000	818.333	.122	.149	672.889	670.457	1.004
JAN 1993	1.000	847.917	.118	.150	665.991	671.243	.992
FEB 1993	1.000	917.375	.109	.150	664.800	669.935	.992
MAR 1993	1.000	882.667	.113	.144	694.946	666.805	1.042
APR 1993	1.000	808.083	.124	.156	640.252	655.154	.977
MAY 1993	1.000	808.083	.124	.156	640.312	670.561	.955
JUN 1993	1.000	808.083	.124	.156	640.312	724.738	.884
JUL 1993	2400.000	808.083	296.999	279.706	858.044	762.270	1.126
AUG 1993	5988.000	808.083	741.013	620.684	964.743	755.029	1.278
SEP 1993	1300.000	808.083	160.874	298.252	435.874	679.313	.642
OCT 1993	1.000	808.083	.124	.149	672.889	652.647	1.031
NOV 1993	1.000	808.083	.124	.149	672.889	645.787	1.042
DEC 1993	1.000	808.083	.124	.149	672.889	670.457	1.004
JAN 1994	1.000	783.708	.128	.150	665.991	671.243	.992
FEB 1994	1.000	691.250	.145	.150	664.800	669.935	.992
MAR 1994	1.000	702.250	.142	.144	694.946	666.805	1.042
APR 1994	1.000	781.333	.128	.156	640.252	655.154	.977
MAY 1994	1.000	781.333	.128	.156	640.312	647.323	.989
JUN 1994	1.000	781.333	.128	.156	640.312	649.010	.987
JUL 1994	1815.000	781.333	232.295	279.706	648.896	704.760	.921
AUG 1994	4354.000	781.333	557.253	620.684	701.485	762.216	.920
SEP 1994	3198.000	781.333	409.300	298.252	1072.249	809.698	1.324
OCT 1994	1.000	781.333	.128	.149	672.889	764.813	.880
NOV 1994	1.000	781.333	.128	.149	672.889	716.496	.939
DEC 1994	1.000	781.333	.128	.149	672.889	670.457	1.004
JAN 1995	1.000	772.875	.129	.150	665.991	671.243	.992
FEB 1995	1.000	760.375	.132	.150	664.800	669.935	.992
MAR 1995	1.000	686.417	.146	.144	694.946	666.805	1.042
APR 1995	1.000	616.500	.162	.156	640.252	655.154	.977
MAY 1995	1.000	616.500	.162	.156	640.312	639.259	1.002
JUN 1995	1.000	616.500	.162	.156	640.312	631.145	1.015
JUL 1995	1612.000	616.500	261.476	279.706	576.319	614.583	.938
AUG 1995	4257.000	616.500	690.511	620.684	685.857	615.854	1.114
SEP 1995	1520.000	616.500	246.553	298.252	509.637	610.623	.835
OCT 1995	1.000	616.500	.162	.149	672.889	638.051	1.055
NOV 1995	1.000	616.500	.162	.149	672.889	653.983	1.029
DEC 1995	1.000	616.500	.162	.149	672.889	670.457	1.004
JAN 1996	1.000	644.792	.155	.150	665.991	671.243	.992
FEB 1996	1.000	738.208	.135	.150	664.800	669.935	.992
MAR 1996	1.000	754.167	.133	.144	694.946	666.805	1.042
APR 1996	1.000	705.000	.142	.156	640.252	655.154	.977
MAY 1996	1.000	705.000	.142	.156	640.312	666.232	.961
JUN 1996	1.000	705.000	.142	.156	640.312	713.071	.898
JUL 1996	2291.000	705.000	324.965	279.706	819.074	707.501	1.158
AUG 1996	5820.000	705.000	825.532	620.684	937.676	665.819	1.408
SEP 1996	340.000	705.000	48.227	298.252	113.998	561.676	.203
OCT 1996	1.000	705.000	.142	.149	672.889	578.111	1.164
NOV 1996	1.000	705.000	.142	.149	672.889	610.023	1.103
DEC 1996	1.000	705.000	.142	.149	672.889	670.457	1.004
JAN 1997	1.000	675.083	.148	.150	665.991	671.243	.992
FEB 1997	1.000	593.500	.168	.150	664.800	669.935	.992
MAR 1997	1.000	910.500	.110	.144	694.946	666.805	1.042
APR 1997	1.000	1279.167	.078	.156	640.252	655.154	.977
MAY 1997	1.000	1279.167	.078	.156	640.312	637.710	1.004
JUN 1997	1.000	1279.167	.078	.156	640.312	633.829	1.010
JUL 1997	1573.000	1279.167	122.971	279.706	562.376	907.164	.620
AUG 1997	4580.000	1279.167	358.046	620.684	737.896	1201.432	.614
SEP 1997	9188.000	1279.167	718.280	298.252	3080.621	1477.633	2.085
OCT 1997	1.000	1279.167	.078	.149	672.889	1215.163	.554
NOV 1997	1.000	1279.167	.078	.149	672.889	939.648	.716

DEC 1997	1.000	1279.167	.078	.149	672.889	670.457	1.004
JAN 1998	1.000	1276.125	.078	.150	665.991	671.243	.992
FEB 1998	1.000	1144.583	.087	.150	664.800	669.935	.992
MAR 1998	1.000	695.583	.144	.144	694.946	666.805	1.042
APR 1998	1.000	375.083	.267	.156	640.252	655.154	.977
MAY 1998	1.000	375.083	.267	.156	640.312	634.810	1.009
JUN 1998	1.000	375.083	.267	.156	640.312	572.821	1.118
JUL 1998	1500.000	375.083	399.911	279.706	536.277	501.490	1.069
AUG 1998	1496.000	375.083	398.845	620.684	241.025	456.890	.528
SEP 1998	1496.000	375.083	398.845	298.252	501.590	504.640	.994
OCT 1998	1.000	375.083	.267	.149	672.889	586.837	1.147
NOV 1998	1.000	375.083	.267	.149	672.889	653.089	1.030
DEC 1998	1.000	375.083	.267	.149	672.889	670.457	1.004
JAN 1999	1.000	400.250	.250	.150	665.991	671.243	.992
FEB 1999	1.000	540.500	.185	.150	664.800	669.935	.992
MAR 1999	1.000	668.500	.150	.144	694.946	666.805	1.042
APR 1999	1.000	681.417	.147	.156	640.252	655.154	.977
MAY 1999	1.000	681.417	.147	.156	640.312	658.803	.972
JUN 1999	1.000	681.417	.147	.156	640.312	670.252	.955
JUL 1999	2104.000	681.417	308.768	279.706	752.218	683.906	1.100
AUG 1999	4258.000	681.417	624.875	620.684	686.018	676.305	1.014
SEP 1999	1806.000	681.417	265.036	298.252	605.529	662.167	.914
OCT 1999	1.000	681.417	.147	.149	672.889	659.379	1.020
NOV 1999	1.000	681.417	.147	.149	672.889	664.638	1.012
DEC 1999	1.000	681.417	.147	.149	672.889	670.457	1.004
JAN 2000	1.000	656.250	.152	.150	665.991	671.243	.992
FEB 2000	1.000	590.750	.169	.150	664.800	669.935	.992
MAR 2000	1.000	517.750	.193	.144	694.946	666.805	1.042
APR 2000	1.000	485.083	.206	.156	640.252	655.154	.977
MAY 2000	1.000	485.083	.206	.156	640.312	634.810	1.009
JUN 2000	1.000	485.083	.206	.156	640.312	604.936	1.058
JUL 2000	1500.000	485.083	309.225	279.706	536.277	548.061	.978
AUG 2000	3290.000	485.083	678.234	620.684	530.061	517.918	1.023
SEP 2000	1022.000	485.083	210.685	298.252	342.664	515.895	.664
OCT 2000	1.000	485.083	.206	.149	672.889	583.635	1.153
NOV 2000	1.000	485.083	.206	.149	672.889	635.430	1.059
DEC 2000	1.000	485.083	.206	.149	672.889	670.457	1.004
JAN 2001	1.000	473.833	.211	.150	665.991	671.243	.992
FEB 2001	1.000	530.667	.188	.150	664.800	669.935	.992
MAR 2001	1.000	585.333	.171	.144	694.946	666.805	1.042
APR 2001	1.000	572.250	.175	.156	640.252	655.154	.977
MAY 2001	1.000	572.583	.175	.156	640.312	624.084	1.026
JUN 2001	1.000	572.583	.175	.156	640.312	612.736	1.045
JUL 2001	1230.000	.	.	279.706	439.747	562.391	.782
AUG 2001	4924.000	.	.	620.684	793.319	1158.351	.685
SEP 2001	700.000	.	.	298.252	234.701	1723.930	.136
OCT 2001	9.000	.	.	.149	6055.997	2383.264	2.541
NOV 2001	1.000	.	.	.149	672.889	2467.258	.273
DEC 2001	1.000	.	.	.149	672.889	714.885	.941

The following new variables are being created:

Name	Label
ERR_2	Error for NOC.DOM from SEASON, MOD_2 MUL CEN 12
SAS_2	Seas adj ser for NOC.DOM from SEASON, MOD_2 MUL CEN 12
SAF_2	Seas factors for NOC.DOM from SEASON, MOD_2 MUL CEN 12
STC_2	Trend-cycle for NOC.DOM from SEASON, MOD_2 MUL CEN 12

Season

MODEL: MOD_3.

-

Results of SEASON procedure for variable NOC.TUJ.
 Multiplicative Model. Centered MA method. Period = 12.

DATE_	NOC.TUJ	Moving averages	Ratios (* 100)	Seasonal factors (* 100)	Seasonally adjusted series	Smoothed trend-cycle	Irregular component
JAN 1992	1.000	.	.	1.029	97.173	100.574	.966
FEB 1992	1.000	.	.	.954	104.771	101.463	1.033
MAR 1992	1.000	.	.	.976	102.446	102.260	1.002
APR 1992	1.000	.	.	.979	102.094	102.470	.996
MAY 1992	1.000	.	.	.979	102.094	93.972	1.086
JUN 1992	1.000	.	.	.979	102.094	81.752	1.249
JUL 1992	128.000	51.667	247.742	446.875	28.643	65.041	.440
AUG 1992	383.000	51.667	741.290	581.056	65.914	64.045	1.029
SEP 1992	100.000	51.667	193.548	163.066	61.325	70.483	.870
OCT 1992	1.000	51.667	1.935	1.035	96.632	85.373	1.132
NOV 1992	1.000	51.667	1.935	1.035	96.632	92.769	1.042
DEC 1992	1.000	51.667	1.935	1.035	96.632	97.657	.990
JAN 1993	1.000	71.333	1.402	1.029	97.173	99.267	.979
FEB 1993	1.000	82.667	1.210	.954	104.771	101.364	1.034
MAR 1993	1.000	75.167	1.330	.976	102.446	102.260	1.002
APR 1993	1.000	76.000	1.316	.979	102.094	102.470	.996
MAY 1993	1.000	76.000	1.316	.979	102.094	105.708	.966
JUN 1993	1.000	76.000	1.316	.979	102.094	101.399	1.007
JUL 1993	600.000	76.000	789.474	446.875	134.266	93.962	1.429
AUG 1993	183.000	76.000	240.789	581.056	31.494	78.769	.400
SEP 1993	120.000	76.000	157.895	163.066	73.590	78.658	.936
OCT 1993	1.000	76.000	1.316	1.035	96.632	84.274	1.147
NOV 1993	1.000	76.000	1.316	1.035	96.632	94.132	1.027
DEC 1993	1.000	76.000	1.316	1.035	96.632	97.657	.990
JAN 1994	1.000	67.417	1.483	1.029	97.173	99.267	.979
FEB 1994	1.000	70.375	1.421	.954	104.771	101.364	1.034
MAR 1994	1.000	83.833	1.193	.976	102.446	102.260	1.002
APR 1994	1.000	85.750	1.166	.979	102.094	102.470	.996
MAY 1994	1.000	85.750	1.166	.979	102.094	100.586	1.015
JUN 1994	1.000	85.750	1.166	.979	102.094	96.452	1.058
JUL 1994	394.000	85.750	459.475	446.875	88.168	92.324	.955
AUG 1994	460.000	85.750	536.443	581.056	79.166	90.684	.873
SEP 1994	166.000	85.750	193.586	163.066	101.799	93.533	1.088
OCT 1994	1.000	85.750	1.166	1.035	96.632	95.840	1.008
NOV 1994	1.000	85.750	1.166	1.035	96.632	97.266	.993
DEC 1994	1.000	85.750	1.166	1.035	96.632	97.657	.990
JAN 1995	1.000	88.708	1.127	1.029	97.173	99.267	.979
FEB 1995	1.000	86.958	1.150	.954	104.771	101.364	1.034
MAR 1995	1.000	77.500	1.290	.976	102.446	102.260	1.002
APR 1995	1.000	72.750	1.375	.979	102.094	102.470	.996
MAY 1995	1.000	72.750	1.375	.979	102.094	102.351	.997
JUN 1995	1.000	72.750	1.375	.979	102.094	97.822	1.044
JUL 1995	465.000	72.750	639.175	446.875	104.056	85.531	1.217
AUG 1995	347.000	72.750	476.976	581.056	59.719	72.197	.827
SEP 1995	52.000	72.750	71.478	163.066	31.889	67.673	.471
OCT 1995	1.000	72.750	1.375	1.035	96.632	78.143	1.237
NOV 1995	1.000	72.750	1.375	1.035	96.632	89.498	1.080
DEC 1995	1.000	72.750	1.375	1.035	96.632	97.657	.990
JAN 1996	1.000	61.125	1.636	1.029	97.173	99.267	.979
FEB 1996	1.000	78.792	1.269	.954	104.771	101.364	1.034
MAR 1996	1.000	107.167	.933	.976	102.446	102.260	1.002
APR 1996	1.000	106.250	.941	.979	102.094	102.470	.996
MAY 1996	1.000	106.250	.941	.979	102.094	95.414	1.070
JUN 1996	1.000	106.250	.941	.979	102.094	97.391	1.048
JUL 1996	186.000	106.250	175.059	446.875	41.622	90.107	.462

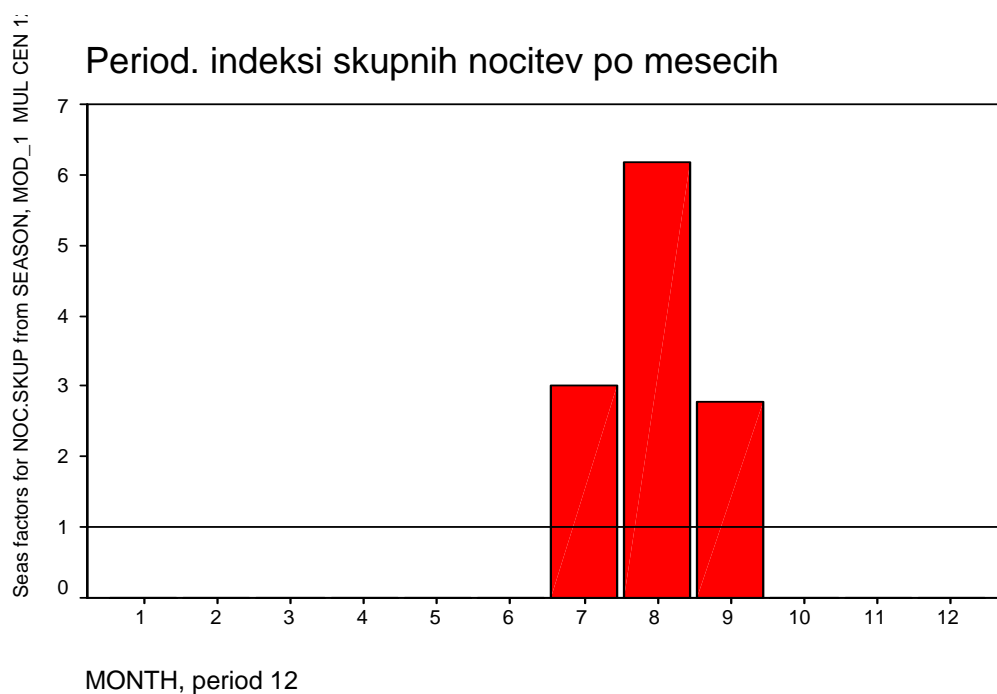
AUG 1996	1050.000	106.250	988.235	581.056	180.706	95.654	1.889
SEP 1996	30.000	106.250	28.235	163.066	18.397	83.125	.221
OCT 1996	1.000	106.250	.941	1.035	96.632	88.588	1.091
NOV 1996	1.000	106.250	.941	1.035	96.632	87.999	1.098
DEC 1996	1.000	106.250	.941	1.035	96.632	97.657	.990
JAN 1997	1.000	113.000	.885	1.029	97.173	99.267	.979
FEB 1997	1.000	96.917	1.032	.954	104.771	101.364	1.034
MAR 1997	1.000	87.375	1.144	.976	102.446	102.260	1.002
APR 1997	1.000	100.667	.993	.979	102.094	102.470	.996
MAY 1997	1.000	100.667	.993	.979	102.094	99.442	1.027
JUN 1997	1.000	100.667	.993	.979	102.094	94.968	1.075
JUL 1997	348.000	100.667	345.695	446.875	77.874	102.969	.756
AUG 1997	502.000	100.667	498.675	581.056	86.394	115.745	.746
SEP 1997	349.000	100.667	346.689	163.066	214.024	131.403	1.629
OCT 1997	1.000	100.667	.993	1.035	96.632	121.582	.795
NOV 1997	1.000	100.667	.993	1.035	96.632	109.736	.881
DEC 1997	1.000	100.667	.993	1.035	96.632	97.657	.990
JAN 1998	1.000	117.833	.849	1.029	97.173	99.267	.979
FEB 1998	1.000	147.917	.676	.954	104.771	101.364	1.034
MAR 1998	1.000	153.417	.652	.976	102.446	102.260	1.002
APR 1998	1.000	146.000	.685	.979	102.094	102.470	.996
MAY 1998	1.000	146.000	.685	.979	102.094	109.686	.931
JUN 1998	1.000	146.000	.685	.979	102.094	121.384	.841
JUL 1998	760.000	146.000	520.548	446.875	170.070	133.428	1.275
AUG 1998	812.000	146.000	556.164	581.056	139.746	129.759	1.077
SEP 1998	171.000	146.000	117.123	163.066	104.865	117.117	.895
OCT 1998	1.000	146.000	.685	1.035	96.632	103.252	.936
NOV 1998	1.000	146.000	.685	1.035	96.632	97.607	.990
DEC 1998	1.000	146.000	.685	1.035	96.632	97.657	.990
JAN 1999	1.000	151.583	.660	1.029	97.173	99.267	.979
FEB 1999	1.000	157.667	.634	.954	104.771	101.364	1.034
MAR 1999	1.000	162.083	.617	.976	102.446	102.260	1.002
APR 1999	1.000	166.000	.602	.979	102.094	102.470	.996
MAY 1999	1.000	166.000	.602	.979	102.094	113.018	.903
JUN 1999	1.000	166.000	.602	.979	102.094	128.277	.796
JUL 1999	894.000	166.000	538.554	446.875	200.056	150.287	1.331
AUG 1999	824.000	166.000	496.386	581.056	141.811	149.921	.946
SEP 1999	265.000	166.000	159.639	163.066	162.511	140.123	1.160
OCT 1999	1.000	166.000	.602	1.035	96.632	116.292	.831
NOV 1999	1.000	166.000	.602	1.035	96.632	104.012	.929
DEC 1999	1.000	166.000	.602	1.035	96.632	97.657	.990
JAN 2000	1.000	157.917	.633	1.029	97.173	99.267	.979
FEB 2000	1.000	179.333	.558	.954	104.771	101.364	1.034
MAR 2000	1.000	219.000	.457	.976	102.446	102.260	1.002
APR 2000	1.000	229.167	.436	.979	102.094	102.470	.996
MAY 2000	1.000	229.167	.436	.979	102.094	108.194	.944
JUN 2000	1.000	229.167	.436	.979	102.094	132.168	.772
JUL 2000	700.000	229.167	305.455	446.875	156.643	179.519	.873
AUG 2000	1532.000	229.167	668.509	581.056	263.658	214.142	1.231
SEP 2000	509.000	229.167	222.109	163.066	312.143	212.254	1.471
OCT 2000	1.000	229.167	.436	1.035	96.632	163.082	.593
NOV 2000	1.000	229.167	.436	1.035	96.632	120.638	.801
DEC 2000	1.000	229.167	.436	1.035	96.632	97.657	.990
JAN 2001	1.000	235.417	.425	1.029	97.173	99.267	.979
FEB 2001	1.000	188.667	.530	.954	104.771	101.364	1.034
MAR 2001	1.000	118.042	.847	.976	102.446	102.260	1.002
APR 2001	1.000	100.417	.996	.979	102.094	102.470	.996
MAY 2001	1.000	100.417	.996	.979	102.094	111.924	.912
JUN 2001	1.000	100.417	.996	.979	102.094	115.304	.885
JUL 2001	850.000	.	.	446.875	190.210	113.238	1.680
AUG 2001	260.000	.	.	581.056	44.746	90.985	.492
SEP 2001	86.000	.	.	163.066	52.739	80.868	.652
OCT 2001	1.000	.	.	1.035	96.632	81.113	1.191
NOV 2001	1.000	.	.	1.035	96.632	96.632	1.000
DEC 2001	1.000	.	.	1.035	96.632	104.392	.926

The following new variables are being created:

Name	Label
ERR_3	Error for NOC.TUJ from SEASON, MOD_3 MUL CEN 12
SAS_3	Seas adj ser for NOC.TUJ from SEASON, MOD_3 MUL CEN 12
SAF_3	Seas factors for NOC.TUJ from SEASON, MOD_3 MUL CEN 12
STC_3	Trend-cycle for NOC.TUJ from SEASON, MOD_3 MUL CEN 12

TSPLIT

MODEL: MOD_7.

TSPLIT

MODEL: MOD_8.

